

DE OPENBARE RUIMTE IN DE BUURT

Het eigenaarschapsgevoel

Masterthesis Human Geography

Auteur Vera Leferink - 7083351
Studie Master Human Geography - Universiteit Utrecht
Begeleiders Dr. Elisa Fiore - Universiteit Utrecht
Hans Karssenbergh - Stipo
Renate Sluiseman - gemeente Deventer
Datum 01-07-2022

VOORWOORD

Voor u ligt de thesis 'Het eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte in de buurt'. Het onderzoek gaat in op hoe de fysieke inrichting en het beheer van de kleinschalige openbare ruimte invloed heeft op het eigenaarschapsgevoel erover van buurtbewoners. Deze thesis is geschreven in het kader van mijn afstuderen aan de master Human Geography aan de Universiteit Utrecht. Hierbij is vanaf februari 2022 tot en met juni 2022 een afstudeerstage uitgevoerd bij de gemeente Deventer en onderzoeks- en adviesbureau Stipo in Amsterdam.

Tijdens mijn bachelor Ruimtelijke Ontwikkeling en Planologie, met afstudeerrichting Stedenbouwkundig Ontwerpen, heb ik een interesse ontwikkeld in de relatie tussen de gebouwde omgeving en het gedrag en belevenissen van mensen. Deze master heeft mij geholpen hier meer kennis over op te doen. Gedurende het onderzoeksproces van deze thesis heb ik veel geleerd over en plezier gehad in het onderzoek naar de ervaring en beleving van de openbare ruimte.

De vraag voor dit onderzoek heb ik samen opgesteld met mijn stagebegeleiders Elisa Fiore vanuit de universiteit, Renate Sluiseman en Marlies Spreen vanuit de gemeente Deventer en Hans Karssenberg vanuit Stipo. Ik ben hen erg dankbaar voor het altijd bereid zijn in het geven van begeleiding en feedback. Dit heeft mij erg geholpen bij het uitvoeren van het onderzoek en het schrijven van mijn thesis. Tenslotte wil ik mijn familie en vrienden bedanken. Mede door hun steun en adviezen heb ik deze thesis goed kunnen afronden.

Ik wens u veel leesplezier toe.

Vera Leferink

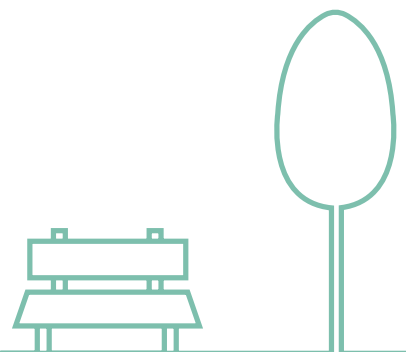
Deventer, 1 juli 2022

SAMENVATTING

Verschillende studies tonen aan hoe het eigenaarschapsgevoel als middel kan worden ingezet voor het behoud van openbare ruimtes en de inzet hiervoor van stadsinwoners. Echter zijn deze kwantitatief van aard, gaan niet in op fysieke omgevingsfactoren en richten zich enkel op grootschalige openbare ruimtes. Dit terwijl kleinschalige openbare ruimtes op buurtniveau minstens zo belangrijk zijn omdat deze onderdeel zijn van de directe leefomgeving van mensen. Het doel van deze thesis is om inzicht te geven in de rol van de fysieke inrichting en het beheer van de openbare ruimte op buurtniveau bij de ontwikkeling van het eigenaarschapsgevoel over deze ruimte. Twee openbare ruimtes in Deventer vormen hierbij de onderzoeksgebieden. Voor het onderzoek is de volgende onderzoeksvraag opgesteld: Hoe zijn de fysieke inrichting van het Werklustplein en de Molentuin en het beheer ervan van invloed op het eigenaarschapsgevoel van buurtbewoners?

Om de onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden is kwalitatief onderzoek uitgevoerd. Door middel van documentenanalyse en interviews is inzicht verkregen in hoe beide locaties worden beheerd. De fysieke inrichting en het ruimtegebruik zijn onderzocht aan de hand van observatie, fotodocumentatie en -analyse. Om erachter te komen hoe de fysieke inrichting van de openbare ruimte en het beheer ervan van invloed is op het eigenaarschapsgevoel van buurtbewoners zijn diepte-interviews gehouden.

Uit het kwalitatieve onderzoek is gebleken dat er een iteratief proces, een wisselwerking, bestaat tussen de fysieke inrichting van een ruimte, het beheer en gebruik ervan en het eigenaarschapsgevoel. Hoewel er meerdere elementen in de fysieke inrichting en het onderhoud te onderscheiden zijn die bijdragen aan het eigenaarschapsgevoel, blijken dat voor en tijdens gebiedsontwikkeling en in de manier van onderhoud, juist de sociale processen hierin (tussen bewoners onderling en tussen bewoners en bijvoorbeeld de gemeente) de grootste invloed hebben op het eigenaarschapsgevoel. Er is een onderverdeling te maken van drie componenten; het fysieke component, het sociale/participatie component en het onderhoudscomponent. Deze componenten zijn verwerkt in een zelfontwikkeld model dat als conclusie dient van dit onderzoek.

Dit onderzoek heeft zich uitsluitend gericht op factoren binnen de fysieke inrichting en het beheer van openbare ruimtes. Omdat er meerdere factoren van invloed zijn op het eigenaarschapsgevoel, kan er geen algemene uitspraak worden gedaan over factoren die zich niet richten op fysieke inrichting en beheer. Daarnaast betreft het eigenaarschapsgevoel een gevoel, wat per persoon verschilt. De uitkomsten van dit onderzoek kunnen daarom niet eenvoudigweg worden gegeneraliseerd naar andere locaties. Wel geeft dit onderzoek richtlijnen mee die informatief kunnen zijn voor andere locaties en stappen die in dit onderzoeksproces genomen zijn, kunnen worden toegepast op soortgelijk onderzoek naar andere locaties.

Door meer soortgelijk onderzoek uit te voeren naar kleinschalige openbare ruimtes kan gesteld worden of dezelfde conclusies kunnen worden getrokken. Ook zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op andere factoren van invloed op het eigenaarschapsgevoel, bijvoorbeeld persoonlijke factoren. Daarnaast blijkt uit dit onderzoek dat onderlinge connecties tussen buurtbewoners het eigenaarschapsgevoel beïnvloeden. Hoe en in welke mate zou nader onderzocht kunnen worden. De belangrijkste aanbeveling voor de gemeente is om, voordat (her)inrichtings- of onderhoudsprocessen van start gaan, eerst te richten op de sociale context in de buurt en rondom de betreffende openbare ruimte en participatietrajecten goed vorm te geven. Alleen wanneer hiermee rekening wordt gehouden, hebben elementen in de fysieke inrichting en het onderhoud positieve invloed op het eigenaarschapsgevoel.

INHOUDSOPGAVE

1.	Inleiding	8
1.1	Aanleiding	8
1.2	Organisatieomschrijving	8
1.3	Maatschappelijke relevantie	9
1.4	Wetenschappelijke relevantie	10
1.5	Probleemstelling en doelstelling	12
1.6	Onderzoeksvragen	12
1.7	Korte beschrijving onderzoeksopzet	12
1.8	Leeswijzer	13
2.	Theoretisch kader	14
2.1	De openbare ruimte	14
2.1.1	De sociale functie van de openbare ruimte	15
2.1.2	Voorwaarden voor een goed ingerichte openbare ruimte	17
2.1.3	Het belang van de openbare ruimte op buurtniveau	23
2.2	Het eigenaarschapsgevoel	23
2.2.1	Het eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte	24
2.2.2	Effecten van het eigenaarschapsgevoel	25
2.2.3	Factoren van invloed op het eigenaarschapsgevoel	26
3.	Methode	31
3.1	Het onderzoeksgebied	31
3.2	Dataverzamelmethode	32
3.2.1	Fotodocumentatie	32
3.2.2	Documentenanalyse en interviews	32
3.2.3	Participerende observatie en fotodocumentatie	33
3.2.4	Diepte-interviews met buurtbewoners	33
3.3	Ethiek	35
3.4	Het onderzoeksverloop	35
3.5	Data-analysemethoden	36
3.6	Validiteit en betrouwbaarheid	37
4.	Het Werklustplein en de Molentuin	38
4.1	Het Rode Dorp en de Oosterstraat	38
4.2	Het Werklustplein	42
4.3	De Molentuin	44

5.	Resultaten	46
5.1	Fotodocumentatie fysieke inrichting	46
5.1.1	Het Werklustplein	46
5.1.2	De Molentuin	49
5.2	Documentenanalyse en interviews beheer	54
5.3	Participerende observatie en fotodocumentatie gebruik van de ruimte	56
5.3.1	Fysieke tekenen van eigenaarschap	56
5.3.2	Gedrag in de openbare ruimte	58
5.4	Interviews gebruikers en omwonenden	62
5.4.1	Ontwikkeling gebied	62
5.4.2	Gebruik gebied	63
5.4.3	Fysieke Inrichting	64
5.4.4	Onderhoud	67
5.4.5	Controle en verantwoordelijk voelen	69
5.4.6	Binding voelen	69
6.	Conclusie en discussie	71
6.1	Discussie	74
7.	Aanbevelingen	76
7.1	Aanbevelingen vervolgonderzoek	76
7.2	Aanbevelingen gemeente	76
	Bibliografie	80
	Bijlagen	87
	Bijlage 1. Topiclist interview beheer openbare ruimte	87
	Bijlage 2. Observatie ruimtegebruik Werklustplein	88
	Bijlage 3. Observatie ruimtegebruik Molentuin	100
	Bijlage 4. Topiclist diepte-interviews Werklustplein	112
	Bijlage 5. Foto-elicatie Werklustplein	114
	Bijlage 6. Topiclist diepte-interviews Molentuin	119
	Bijlage 7. Codeboom interviews Werklustplein	122
	Bijlage 8. Codeboom interviews Molentuin	127

1. INLEIDING

1.1 Aanleiding

Op zondag 27 februari liep ik door de Voorstad, een wijk van mijn geboorte- en woonstad Deventer. Lopend door de straten kom ik op een klein pleintje uit, omringd door rijtjeswoningen.

Hier zie ik mensen zitten aan een picknicktafel, pratend met elkaar terwijl enkelen van hen hun kinderen in de gaten houden die verderop aan het spelen zijn. Anderen hebben hun eigen tuinstoel meegenomen naar het plein en genieten van de eerste zonnestralen. Ook zitten er mensen in hun eigen voortuin aangrenzend aan het pleintje en als ik bij enkele woningen naar binnen kijk, zie ik mensen voor het raam staan, kijkend naar hun medebuurtbewoners op het plein. Dit zette mij aan het denken over wat het maakt dat de ene persoon buiten op het pleintje verblijft, terwijl de ander in zijn voortuin zit en weer een ander in zijn huis. Hebben zij het gevoel dat het pleintje niet 'voor hen' is en dat ze dus geen mede-eigenaar zijn van de ruimte? Wat zijn de redenen achter deze gevoelens en wat vinden buurtbewoners zelf?

In deze thesis staat het eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte op buurtniveau centraal. Van wie en voor wie zijn het pleintje en het kleine park aan het einde van de straat? De inrichting en het beheer van de openbare ruimte en de verschillende visies op eigenaarschap zijn bepalend voor het gebruik van deze ruimtes (Edzes, 2021). De ene buurtbewoner zit bij elk zonnestraaltje op het pleintje voor zijn huis, terwijl het voor de ander voelt alsof het pleintje niet 'voor hem' is en alleen gebruik maakt van zijn eigen tuin. Het eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte in de buurt verschilt per persoon. Inzicht in bepalende factoren van het eigenaarschapsgevoel met betrekking tot de fysieke inrichting van de openbare ruimte en het beheer ervan kan bijdragen aan het vergroten van dit gevoel van buurtbewoners.

1.2 Organisatieomschrijving

Het onderzoek wordt uitgevoerd bij Stipo en programma Leefomgeving binnen het team Projecten, Realisatie en Ontwikkeling (PRO) van de gemeente Deventer.

Stipo, gevestigd in Amsterdam, werkt als adviesteam op het gebied van stedelijke strategie en stadsontwikkeling voor steden, woningcorporaties, regio's, ministeries, private ontwikkelaars, kennis- en innovatiecentra, internationale netwerken en universiteiten (Stipo, 2021). De visie van Stipo is het ontwikkelen van gebieden waar de gebruikers zich zowel nu thuis voelen als in de (verre) toekomst. Hierbij staan de menselijke maat en kwaliteit van de openbare ruimte centraal.

Het team PRO binnen gemeente Deventer is verantwoordelijk voor de uitvoering van projectopgaven van Deventer en geeft sturing aan de programma's Leefomgeving en Herstructurering & Vastgoed (Gemeente Deventer, 2020). Het team begeleidt processen en projecten in het ruimtelijke fysieke en het sociaal-maatschappelijke domein, waarbij gewerkt wordt aan een toekomstbestendig en leefbaar Deventer. Het programma Leefomgeving is verantwoordelijk voor projecten in de openbare ruimte en het dagelijks beheer en onderhoud van de openbare ruimte.

1.3 Maatschappelijke relevantie

In de *Visie Leefomgeving* (2014) en het *Structuurplan Deventer 2025* (2004) staat de volgende doelstelling centraal: 'Een evenwichtige en kwalitatieve ruimtelijke ontwikkeling van Deventer, waarbij ruimte is voor individuele behoeften en ontplooiing en waarbij de collectieve kwaliteiten voldoende zijn gewaarborgd' (p. 12). Hierbij wordt de mens en zijn fysieke omgeving als één van de zeven speerpunten gesteld. Met aandacht voor de menselijke maat wil de gemeente Deventer zorgdragen voor een aantrekkelijke woonomgeving en het kleinschalig buurtnetwerk van wonen, zorg en voorzieningen stimuleren. De gemeente heeft als taak om de stad leefbaar en fijn te houden en streeft hierbij naar een kwalitatief goed ingerichte openbare ruimte, maar ook naar ruimtes zonder bestemming die geschikt zijn voor eigen initiatief van buurtbewoners. De openbare ruimte moet kunnen meegroeien met nieuwe gebruikers en hun behoeften en bij herstructurering staan sociale kwaliteit, leefbaarheid en betrokkenheid centraal. Het doel hierbij is om een leefomgeving te creëren waarin bewoners zich prettig voelen, waarvan eigenaarschapsgevoel als onderdeel wordt gezien.

In de loop der jaren wordt wereldwijd het belang van de openbare ruimte steeds meer aangetoond. Het zijn ruimtes die voor iedereen toegankelijk zijn (Madden, 2000; Welzen, 2015). Straten, pleinen en parken die in gebruik niet door een bepaalde groep of individu kunnen worden toegeëigend. Jan Gehl (2011a) definieert het als plekken waar sociale interactie en beleving, stedelijke recreatie en de zintuiglijke beleving van het stadsleven plaatsvinden. 'Openbare ruimtes (...) dienen als verbindingzones om van A naar B te komen, maar ook als verblijfsplekken waar mensen elkaar tegenkomen en goederen, kennis en cultuur uitwisselen' (Van Melik, 2015, p. 87). Desondanks de verschillende beschrijvingen staan de aspecten eigenaarschap, toegang en gebruik centraal.

Eigenaarschapsgevoel wordt door Nady (2020) gedefinieerd als het gevoel van controle en verantwoordelijkheid dat lokale bewoners hebben over hun directe leefomgeving, wat zo de binding met de gemeenschap kan vergroten. Mensen kunnen het gevoel hebben dat iets van hen is, zelfs als ze geen wettelijke rechten hebben (Preston & Gelman, 2020). Het eigenaarschapsgevoel kan ervoor zorgen dat mensen eigendommen, die ze wel of niet bezitten, als waardevoller beschouwen en zo een groter verantwoordelijkheidsgevoel krijgen om er zorg voor te dragen en meer bereid zijn zich in te zetten voor deze plek (Peck, Kirk, Luangrath, & Shu, 2021). Het leidt tot meer betrokkenheid met deze ruimte en vergroot de kans voor buurtbewoners om deel te nemen aan gemeenschappelijke activiteiten in deze ruimte en op grotere schaal (Carr, Francis, Rivlin, & Stone, 1992). Een onderzoek naar de bepalende factoren van eigenaarschapsgevoel met betrekking tot de fysieke inrichting en het beheer van de openbare ruimte is relevant voor gemeentes. Actieve lokale bewoners in de openbare ruimte kunnen namelijk leiden tot lagere beheerkosten van die ruimtes, het vergroot de inzet voor buurtactiviteiten en participatieprojecten, maar bovenal leidt het tot meer tevreden bewoners (Peck et al., 2021). Aanbevelingen ten opzichte van de openbare ruimte geeft de gemeente inzicht in hoe hier het beste gehandeld kan worden ter bevordering van het eigenaarschapsgevoel van de buurtbewoners.

Daarnaast is het niet alleen relevant voor gemeentes om dit verder te onderzoeken, maar zeker ook voor buurtbewoners zelf. Gevoelens van eigendom hebben sterke psychologische en gedragseffecten (Pierce, Kostova, & Dirks, 2003). De groei van het gevoel van bezittingen heeft een positief en opbeurend effect, waarbij objecten die als eigendom voelen aantrekkelijker zijn en positiever gewaardeerd worden dan objecten die niet als eigendom voelen. Het eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte in de buurt is

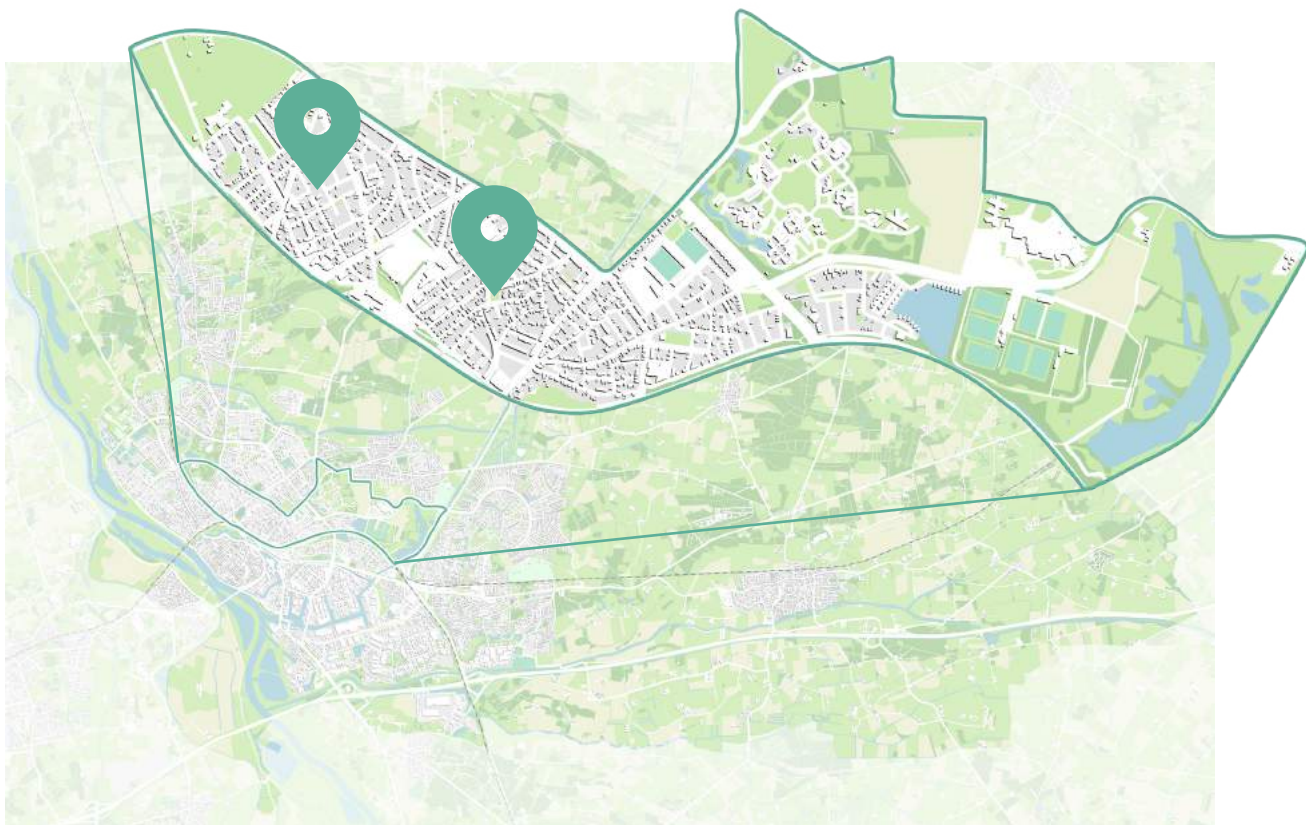
nauw verbonden met het 'thuisgevoel', tevredenheid over en verbondenheid met de buurt (Nady, 2020). Plaatsen waar mensen eigenaarschapsgevoelens over ontwikkelen gaan ze beschouwen als een 'thuis', waarin gevoelens van psychisch comfort, plezier en veiligheid voorop staan (Pierce, Kostova, & Dirks, 2001). Een verbinding met de ruimte komt tot stand en er ontstaan sociaal-emotionele banden met mensen die zichzelf ook zien als eigenaar van die ruimte (Avey, Avolio, Crossley, & Luthans, 2009).

1.4 Wetenschappelijke relevantie

Openbare ruimtes komen op verschillende schalen en niveaus voor. Van grotere stadspaleizen en parken op binnenstedelijk niveau tot de woonstraat, een pleintje voor de deur en het kleine parkje aan het einde van de straat. De openbare ruimte op buurtniveau is een plek waar iedereen gebruik van maakt; een ruimte die mensen doorkruisen omdat het op hun route ligt of een ruimte waar buurtbewoners verblijven en samenkomen. Omdat deze ruimtes aansluiten op woningen zijn ze onderdeel van de directe leefomgeving van mensen (Kuitert & Maas, 2016). Het zijn de openbare ruimtes die het meest worden gebruikt en een rol spelen in het dagelijks leven van omwonenden.

Echter zijn er weinig onderzoeken die zich richten op deze kleinschalige openbare ruimtes op buurtniveau. William Whyte deed als één van de eersten onderzoek naar het gebruik van de openbare ruimte en publiceerde dit in zijn boek *The Social Life of Small Urban Spaces* (1980). Hij deed naar eigen zeggen onderzoek naar kleine, maar drukke openbare plekken op binnenstedelijk niveau van New York. Door middel van het maken en bestuderen van timelapse video's achterhaalde hij dat onder andere toegankelijkheid en veiligheid universele kenmerken zijn voor drukbezochte openbare ruimtes. Zitplaatsen en landschapselementen, zoals bomen en water, bleken belangrijk en hij keek naar de zon, schaduw en wind in de openbare ruimte en hoe mensen hierop reageerden. Zijn onderzoek resulteerde in richtlijnen voor de fysieke ruimte die zijn aangenomen door de afdeling stadsplanning van New York. Een andere leider op het gebied van onderzoek naar de stad en de openbare ruimte is Jan Gehl (2010). De Deense architect toont in zijn vele boeken en projecten zijn inzet voor leefbare steden met aandacht voor voetgangers en fietsers, menselijke maat en fijne openbare verblijfplaatsen. In zijn boek *How to Study Public Life* (2013) behandelt hij meerdere methoden en hulpmiddelen voor het onderzoeken naar en creëren van succesvolle en prettige openbare ruimtes. Mensgericht ontwerpen staat centraal waarbij hij plekken en gebouwen bekijkt vanuit het standpunt van de mens. Kyra Kuitert en Rosemarie Maas hebben in hun boek *Prettige Plekken - Handboek Mens & Openbare Ruimte* (2016) aan de hand van onderzoek naar verschillende type en grootte openbare ruimtes geanalyseerd wat bepalende ruimtelijke factoren zijn voor een goed gebruik. Zij hebben vier basisvoorwaarden opgesteld waaraan een openbare ruimte moet voldoen om een prettige plek te zijn; veiligheid, variatie, verblijf en verplaatsing. Hierin komen ook de richtlijnen van zowel Whyte als Gehl terug. Echter zijn de openbare ruimtes waar Whyte en Gehl onderzoek naar doen drukker bezocht waarbij de grotere stad het onderzoeksgebied vormt die qua schaal, inwoneraantal en stadsontwerp niet te vergelijken zijn met Nederlandse steden. Daarnaast staan toegang en gebruik van openbare ruimtes bij deze onderzoeken en het handboek van Kuitert en Maas centraal en wordt niet gefocust op het eigenaarschapsgevoel van deze ruimtes. Dit terwijl gedrag en gebruik in openbare ruimtes wordt beïnvloed door fysieke kenmerken van de ruimte (Canter & Craik, 1981) en door verschillende visies die mensen hebben over het gebruik en eigenaarschap ervan (Pierce et al., 2003).

Liu, Wang Hui en Lee (2011) stellen dat onderzoek naar eigendomsgevoelens beperkt is. Vooral eigendomsgevoelens over openbare ruimtes en het verband tussen fysieke kenmerken en eigendomsgevoelens zijn nauwelijks direct onderzocht (Lewicka, 2010). Eerdere studies (Peck et al., 2021; Preston & Gelman, 2020) tonen aan dat het eigenaarschapsgevoel als middel kan worden ingezet zodat mensen zich meer inzetten voor de openbare ruimte wat helpt bij het behouden van dergelijke ruimtes. Echter betreffen deze onderzoeken grote publieke ruimtes en natuurgebieden. Peck et al. (2021) hebben zich hierbij alleen gericht op individuele psychologische processen en stellen dat toekomstig onderzoek andere effecten van gevoelens van eigendom zou kunnen onderzoeken. Bij het kwantitatieve onderzoek van Van der Wielen (2018) stond de meting van het concept eigendom en de toepasbaarheid ervan op openbare ruimtes op buurtniveau centraal. Zij vond een positieve relatie tussen de variabelen gebruiksfrequentie van en emotionele betrokkenheid met een ruimte. Echter stelt zij dat er meer onderzoek nodig is naar welke omgevingsvariabelen invloed hebben op het eigenaarschapsgevoel en hoe het eigenaarschapsgevoel onder mensen kan worden vergroot. Het project *#RefugeesWelcome in parks* (2017) richt zich op het gebruik van openbare ruimtes door vluchtelingen. Hierbij staat het eigenaarschapsgevoel van vluchtelingen centraal en hoe dit verschilt van de lokale bewoners. Echter verschilt dit gevoel onder lokale bewoners ook, aangezien bewoners als gebruikers van de openbare ruimte divers zijn en zo ook hun ruimtegebruik (Carmona, 2015).

Figuur 1.1 Het Werklustplein (links) en de Molentuin (rechts) in de Voorstad

1.5 Probleemstelling en doelstelling

Ondanks de meerdere studies naar hoe het eigenaarschapsgevoel kan worden ingezet als een middel en hoe het kwantitatief te meten is, is er weinig (kwantitatief) onderzoek gedaan naar de omgevingsfactoren die van invloed zijn op het eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte op buurtniveau. Dit is van belang omdat het een lastig te meten gevoel betreft wat per persoon verschilt (Pierce et al., 2003). Kwalitatieve onderzoeksmethoden maken het mogelijk de diepte in te gaan tijdens observaties en interviews en ervaringen, gevoelens en perspectieven te onderzoeken. Deze thesis heeft als doel om inzicht te geven in de rol van de fysieke inrichting en het beheer van de openbare ruimte en hoe eigendom van de grond van invloed is op het eigenaarschapsgevoel. Voor de gemeente Deventer worden daarnaast aanbevelingen gedaan op basis van de fysieke inrichting en het beheer om het eigenaarschapsgevoel te vergroten. Hierbij vormen twee openbare ruimtes in de wijk Voorstad in Deventer het onderzoeksgebied. Het Werklustplein is een plein in de buurt het Rode Dorp, waarbij de grond eigendom is van de gemeente en de Molentuin ligt in de buurt Oosterstraat waarvan de grond eigendom is van buurtbewoners (zie figuur 1.1). De locaties verschillen op veel aspecten van elkaar, waaronder het grondbezit. Een uitgebreidere toelichting op de keuze voor de twee locaties is gegeven in Hoofdstuk 3 Methode.

1.6 Onderzoeksvragen

De hoofdvraag van de thesis luidt als volgt:

Hoe zijn de fysieke inrichting van het Werklustplein en de Molentuin en het beheer ervan van invloed op het eigenaarschapsgevoel van buurtbewoners?

Om antwoord te geven op de hoofdvraag, worden eerst de volgende deelvragen behandeld:

- *Hoe wordt de fysieke inrichting van het Werklustplein en de Molentuin gekenmerkt?*
- *Hoe worden het Werklustplein en de Molentuin beheerd?*
- *Hoe worden het Werklustplein en de Molentuin gebruikt door de buurtbewoners?*
- *Op welke wijze beïnvloedt de fysieke inrichting van het Werklustplein en de Molentuin het eigenaarschapsgevoel over die ruimtes?*
- *Op welke wijze beïnvloedt het beheer van het Werklustplein en de Molentuin het eigenaarschapsgevoel?*
- *Hoe heeft eigendom effect op het eigenaarschapsgevoel?*

1.7 Korte beschrijving onderzoeksopzet

Om antwoord te geven op de onderzoeksvraag is een kwalitatieve data-analyse verricht. Er is gekozen voor kwalitatief onderzoek, aangezien het eigenaarschapsgevoel een lastig te meten concept is en het een gevoel betreft wat per persoon verschilt. Data zijn verzameld door middel van documentenanalyse, interviews, participerende observatie met fotodocumentatie en diepte-interviews. Door het op elkaar betrekken van de resultaten vanuit de verschillende onderzoeksmethodes wordt de hoofdvraag beantwoord.

1.8 Leeswijzer

Het volgende hoofdstuk van deze thesis, het theoretisch kader, biedt een overzicht van de wetenschappelijke literatuur. Hierin is literatuuronderzoek uitgevoerd ter voorbereiding van het beantwoorden van de deelvragen. Er is ingegaan op wat er binnen de literatuur bekend is over het gedrag in en gebruik van de openbare ruimte op buurtniveau en het eigenaarschapsgevoel over openbare ruimtes. Hoofdstuk 3 gaat in detail in op de onderzoeksopzet, waarbij is beschreven welke methoden gebruikt zijn om tot de resultaten te komen. Hoofdstuk 4 geeft een beschrijving van beide openbare ruimtes en de buurten. De kwalitatieve data-analyse en de resultaten hiervan zijn beschreven in Hoofdstuk 5. Tot slot zijn in Hoofdstuk 6 de conclusie en discussie gepresenteerd, waarbij een samenvatting is gegeven van het onderzoek en de onderzoeksvragen zijn beantwoord. In Hoofdstuk 6 zijn op basis van de resultaten suggesties gedaan voor toekomstig onderzoek en adviezen beschreven voor de gemeente betreffende onderzoek naar en het vergroten van eigenaarschapsgevoel van buurtbewoners.

Alle beelden in deze thesis zijn gemaakt door de auteur.

2. THEORETISCH KADER

Het theoretisch kader biedt een wetenschappelijke basis voor het onderzoek, bestaande uit een overzicht van wetenschappelijke literatuur. Verschillende relevante concepten worden behandeld en verder uitgewerkt. Allereerst wordt aandacht besteed aan het brede concept van de openbare ruimte, waarbij in wordt gegaan op de verschillende definities, de sociale functie van de openbare ruimte, voorwaarden voor een goed ingerichte openbare ruimte en de openbare ruimte op buurtniveau. Vervolgens wordt het eigenaarschapsgevoel behandeld, de effecten ervan en factoren die van invloed zijn op het eigenaarschapsgevoel van de openbare ruimte.

2.1 De openbare ruimte

Er bestaan vele definities van de openbare ruimte en de openbare ruimte komt op vele schalen en niveaus voor. Het concept zelf zegt al dat het om een ruimte gaat, met een openbaar karakter. Waarbij stedenbouwkundigen, landschapsarchitecten en planners het beschouwen als een fysieke ruimte, plaatsen stadssociologen de openbare ruimte in de context van sociale dynamiek en geografen en politicologen zien deze ruimte als een maatschappelijk middenveld van individuen en groepen (Mehta, 2014).

De openbare ruimte onderscheidt zich van de private ruimte, zoals de woning (zie figuur 2.1). Semi-private plekken, zoals kantoren en scholen zijn minder privé dan woningen, maar niet vrij toegankelijk (Van der Wilk, 2016). Daarnaast bestaan er semi-openbare ruimtes, zoals cafés, bibliotheken, schoolpleinen en sportclubs. Deze plekken zijn open voor het publiek, maar hebben een bepaald privé-karakter waar mogelijk openingstijden, bepaalde toegangseisen, zoals entreegeld en consumptie, en strengere gedragsregels gelden (Lofland, 1973).

Figuur 2.1 De verschillende soorten ruimtes

‘De openbare ruimte is van, voor en door iedereen’ (Van Melik, 2015, p. 88). Openbare ruimtes zijn multifunctionele ruimtes bestaande uit volledig groene, deels groene, of niet-groene tot zachte of harde gebieden tussen gebouwde structuren (Sendi & Goličnik Marušić, 2012). Madden (2000) beschrijft de openbare ruimte als een ruimte dat openstaat voor openbaar gebruik, voor iedereen toegankelijk is en die, in de meeste gevallen, niet gericht is op een bepaalde gebruikersgroep. Volgens Van Melik (2015) is de openbare ruimte niet alleen een ruimte om van A naar B te komen, maar zijn het ook verblijfsplekken waar mensen elkaar tegenkomen en goederen, kennis en cultuur uitwisselen. Er vindt publiek gebruik plaats

en er ontstaat actief of passief sociaal gedrag (Mehta, 2014). Ook Carr et al. (1992) zien het als publiek toegankelijke ruimtes waar mensen naartoe gaan voor groeps- of individuele activiteiten. Gehl (2011a) definieert het als plekken waar sociale interactie en beleving, stedelijke recreatie en de zintuiglijke beleving van het stadsleven plaatsvinden. De openbare ruimte wordt daarom beschreven als een geheel van een tweerichtingsproces tussen de componenten publiek (mensen) en ruimte (plaats) (Sendi & Goličnik Marušić, 2012).

Binnenruimtes kunnen ook onder (semi-)openbare ruimtes vallen, bijvoorbeeld winkels, bibliotheken of gemeenschapsruimtes. Ook deze ruimtes zijn, buiten hun praktische bruikbaarheid, ruimtes waar mensen in contact kunnen komen met anderen. Deze openbare voorzieningen fungeren als belangrijke functies waar mensen gebruik van maken als stadsinwoners, maar bieden tegelijkertijd de mogelijkheid om connecties met anderen te maken (Latham & Layton, 2019). Echter ligt binnen deze thesis de focus op vrij toegankelijke, fysieke openbare buitenruimtes.

In de verschillende definities van de openbare ruimte staan de concepten eigenaarschap, toegang en gebruik centraal. Het wordt over het algemeen gedefinieerd als een ruimte waar alle mensen onbeperkt toegang tot hebben, zonder dat het tot hun wettelijke eigendom behoort (Preston & Gelman, 2020). Echter bestaan er ook steeds meer openbare ruimtes waarvan de grond in bezit is van bijvoorbeeld bewoners, bedrijven, ondernemers of stichtingen. Hier wordt dan gesproken van privaat beheer, wat betekent dat het beheer van de openbare ruimte uitgevoerd wordt door andere partijen dan de overheid (Van Melik & Van der Krabben, 2016). In deze thesis ligt binnen één van de twee onderzoeksgebieden de focus op grondbezit door lokale bewoners. Buurtrechten maken het buurtbewoners mogelijk zelf aan de slag te gaan in de buurt. 'Right to challenge' biedt initiatiefnemers de mogelijkheid om taken van de gemeente zelf uit te voeren. Bij 'right to bid' hebben initiatiefnemers het recht een bod te doen op de huur of koop van een pand of een stuk grond. Ten slotte zorgt 'right to plan' ervoor dat initiatiefnemers een plan kunnen indienen voor de inrichting van de openbare ruimte (Karatas, 2019).

Ondanks dat de openbare ruimte, in de meeste gevallen, wettelijk geen eigendom is van lokale bewoners en gebruikers, kunnen mensen wel het gevoel hebben dat het van hen is. Dit wordt gedefinieerd als het eigenaarschapsgevoel, hierop wordt verder ingegaan in 2.2 Het eigenaarschapsgevoel.

2.1.1 De sociale functie van de openbare ruimte

Het belang van de openbare ruimte wordt al langere tijd aangetoond. Van Melik (2015) beschrijft het als 'de smeerolie van de samenleving die ervoor zorgt dat de gebouwde omgeving, inclusief woningen, winkels en kantoren, kan functioneren' (p. 87). Openbare ruimtes bevorderen het identiteitsgevoel met de stad en hebben een grote invloed op activiteiten in die ruimtes. Openbare ruimtes zijn essentieel voor het functioneren van steden, waarbij ze fungeren als plekken voor onder andere ontmoetingen, bewegen en verblijf.

Vooraf de sociale en ontmoetingsfunctie van de openbare ruimte worden door velen benadrukt. Jane Jacobs, die veel invloed had en nog steeds heeft op hedendaagse stedenbouw, zag openbare ruimtes als ontmoetingsplekken vol interactie en sociale controle. In haar boek *The Death and Life of Great American Cities* (1961), verzette ze zich tegen de stedelijke vernieuwingsstrategieën als reactie op de spanningen tussen de etnische groepen en de migratie van de blanke middenklassen naar de buitenwijken. 'This book

is an attack on current city planning and rebuilding' (1961, p. 1), waarbij de stadsplanning oude wijken sloopte voor de bouw van nieuwe flatgebouwen en de bestaande bevolking verplaatste. Jacobs, Whyte (1980) en Gehl (2011a) benadrukken al lange tijd dat de mens centraal moet staan binnen de stad, en zo ook binnen openbare ruimtes. Gehl (2011a) streeft naar meer aandacht voor het leven tussen de gebouwen, en specifiek naar het sociale leven. De stedelijke ruimte als ontmoetingsplek heeft een maatschappelijke functie als plek waar mensen kunnen samenkomen en deze ruimte moet bijdragen aan een democratische samenleving. Volgens Whyte (1980) draagt het sociale leven in de openbare ruimte bij aan de kwaliteit van leven van individuen en de samenleving als geheel en Mehta (2014) stelt dat openbare ruimtes nodig zijn voor de sociale en psychologische gezondheid van de samenleving.

Openbare ruimtes zijn ruimtes waar mensen elkaar informeel ontmoeten, gebeurtenissen bespreken, het stadsleven bekijken of bekeken worden (Brown, Sijpkens, & MacLean, 1986). Openbare ruimtes maken deel uit van de woon- en leefomgeving van mensen. Wanneer deze op een dusdanige manier zijn ingericht en worden beheerd, kunnen bewoners en gebruikers zich met deze ruimte identificeren en wordt het gevoel van 'zich thuis voelen' bevorderd (Kuitert & Maas, 2016). Waar contacten met familie, vrienden en bekenden vooral plaatsvinden in private ruimten, biedt de openbare ruimte de mogelijkheid in contact te komen met anderen waarover men geen of beperkte kennis heeft (Lofland, 1998). Openbare ruimtes vormen ruimtes waar mensen anderen kunnen tegenkomen of ontmoeten met wie zij hun buurt en stad delen (Latham & Layton, 2019). 80% van de informele contacten tussen burens vindt plaats in de openbare ruimte voor het huis (Van Ulden, Heussen, & Van der Ham, 2015). Mensen kunnen er verbindingen met elkaar maken waardoor het gevoel onderdeel te zijn van een gemeenschap gestimuleerd wordt. Er wordt mogelijkheid geboden tot interactie tussen onbekenden met verschillende sociale en culturele achtergronden wat de sociale cohesie kan bevorderen en ervoor kan zorgen dat mensen meer kansen krijgen om deel te nemen aan gemeenschappelijke activiteiten (Lofland, 1998; Carr et al., 1992). Lofland (1998) maakt binnen de openbare ruimte een onderscheid in drie sociale domeinen; publiek, parochiaal en privaat. Het publieke domein wordt gekarakteriseerd door relaties tussen individuen die niets tot weinig van elkaar weten. Tot het parochiale domein behoren kennissen en burens. Binnen het private domein heerst een intieme relationele sfeer, waarbij sociale banden bestaan tussen familieleden en vrienden. Van der Wilk (2016) benadrukt dat deze domeinen naast en door elkaar kunnen bestaan. Op een plein kunnen buurtbewoners een praatje met elkaar maken, behorende tot het parochiale domein, terwijl verderop een stel hand in hand op een bankje zit, onderdeel van het private domein.

Openbare ruimtes hebben het vermogen om het sociale leven te ondersteunen, te vergemakkelijken en te bevorderen en vormen een tegenhanger van private ruimtes om te voldoen aan de behoeftes van contact, communicatie, spel en ontspanning (Oldenburg, 1989). Klinenberg (2018) stelt dat openbare ruimtes kunnen bijdragen aan het creëren van plekken voor iedereen, ongeacht leeftijd, ras, geslacht, seksualiteit of inkomen, en dat ze sociaal isolement van individuen en groepen kunnen helpen tegengaan. Echter benadrukken Hajer en Reijndorp (2001) dat niet elke openbare ruimte als publiek domein voelt voor iedereen en dat mensen vaak plekken bezoeken waar anderen komen zoals zichzelf. Veel studies tonen aan dat ontmoetingen tussen uiteenlopende groepen mensen in de openbare ruimte over het algemeen weinig voorkomen (Marušič, Nikšič, & Coirier, 2010) en dat contact met anderen niet vanzelfsprekend leidt tot meer wederzijds begrip, respect of sociale cohesie (Valentine, 2008; Askins & Pain, 2011). Dit heeft als

oorzaak dat openbare ruimtes vaak worden toegeëigend door bepaalde groepen (Peters, Elands, & Buijs, 2010) en omdat er sprake is van machtsrelaties (Holland, Clark, Katz, & Peace, 2007). Als gevolg worden bepaalde mensen getolereerd, anderen worden uitgesloten of hebben het gevoel uitgesloten te worden. Door processen van uitsluiting worden bepaalde mensen ontmoedigd deze ruimtes te gebruiken (Morris, 2003; Karsten & van Diepen, 2009).

2.1.2 Voorwaarden voor een goed ingerichte openbare ruimte

De fysieke inrichting van een openbare ruimte moet een goede basis bieden om een eigenaarschapsgevoel over te kunnen ontwikkelen. Binnen de wetenschappelijke literatuur zijn door verschillende stedenbouwkundigen, stadssociologen en onderzoekers stedenbouwkundige principes opgesteld voor openbare ruimtes. Hierbij is het doel om kwalitatief goede openbare ruimtes te creëren, waarbij bepaald gewenst gedrag wordt gestimuleerd (Kuitert & Maas, 2016; Madden, 2000). Hieronder valt onder andere het houden aan de (on)geschreven gedragsregels, zoals het delen van de openbare ruimte waarbij mensen elkaars aanwezigheid tolereren en de ruimte schoon en heel laten. Gehl (2010) benadrukt dat stedelijke structuren en planning invloed hebben op menselijk gedrag en manieren waarop steden functioneren. Elk omgevingsontwerp zal, al dan niet bedoeld, het gedrag van mensen beïnvloeden. Ook binnen de openbare ruimte zijn het ontwerp en de functie bepalend voor het gedrag. De inrichting van een ruimte bepaalt voor een groot deel het gevoel dat mensen hebben van een ruimte en heeft zo invloed op hoe mensen zich gedragen (Van Dorp, 2015). Lofland (1998) en Talen (2002) stellen dat een externe stimulus ervoor kan zorgen dat mensen gewenst gedrag vertonen, dat er sociale interactie tussen mensen plaatsvindt en dat vormen van sociale interactie kunnen worden beïnvloed. Vormen van interactie in de openbare ruimte worden bepaald door de mogelijkheden voor mensen om te kijken en bekeken te worden, de mogelijkheden tot kleine vormen van ontmoetingen, zoals een knikje of gedag zeggen, en of mensen zich er welkom voelen (Kuitert & Maas, 2016). In de openbare ruimte kunnen fysieke elementen deze processen in gang zetten. Verschillende omgevingsprikkelers, zoals kleuren, geuren, vormen en objecten, spelen in op onbewuste mentale processen. Het gaat hierbij om prikkels uit de omgeving die met zintuigen waar te nemen zijn. Via de omgevingsprikkelers wordt invloed uitgeoefend op emoties en aangezet tot bepaald gedrag (Meet4research, 2020). De hoeveelheid en de soorten omgevingsprikkelers en de mate waarin de prikkels zijn afgestemd op de ruimte, bepalen in grote mate welk soort gedrag dit vervolgens is.

In het boek *Prettige Plekken: Handboek Mens & Openbare Ruimte* (2016) hebben Kuitert en Maas vier basisvoorwaarden opgesteld waar een openbare ruimte, ongeacht de functie of schaalniveau, aan moet voldoen. Veiligheid, variatie, verblijf en verplaatsing staan hierbij centraal. Hierin zijn ook de principes van Jacobs (1961), Whyte (1980), Gehl (2011a) en Mehta (2014) onder te verdelen.

Whyte (1980) stelde vast waarom sommige openbare ruimtes succesvol waren en anderen niet. Zijn onderzoek heeft wereldwijd veel invloed en resulteerde in enkele richtlijnen voor de fysieke ruimte. Gehl (2011a) stelt dat ontwerpen die mensen aanmoedigen om tijd buitenshuis door te brengen en interactie met andere mensen aangenaam maken, een groot verschil kunnen maken in de levenskwaliteit van stadsbewoners. Ook hij heeft meerdere principes opgesteld voor succesvolle en prettige openbare ruimtes. Mehta (2014) categoriseerde de kwaliteiten van de openbare ruimte. Een goede openbare ruimte is toegankelijk en open, heeft betekenis in het ontwerp en de activiteiten die het ondersteunt en biedt een

gevoel van veiligheid, comfort, controle en zintuiglijk plezier. De organisatie Project for Public Spaces (2018), gebaseerd op het werk van Whyte, stelt dat er een verschil bestaat tussen een 'public space' en een 'public place'. Een public place voldoet aan de hiervoor opgestelde voorwaarden en is daarbij een succesvolle en prettige ruimte om te verblijven. Het geeft de ruimte betekenis en verbinding met culturele of persoonlijke identiteit. Het zijn sociale of gezellige plekken, hebben een verscheidenheid aan functies of activiteiten, zijn goed verbonden met de omgeving en zijn comfortabel en uitnodigend. Een public space is een openbare ruimte, maar voldoet niet aan de voorwaarden. Het wordt minder tot niet gebruikt en is minder prettig om te verblijven; het is slechts een fysieke ruimte.

Op de belangrijkste principes wordt nu ingegaan aan de hand van veiligheid, variatie, verblijf en verplaatsing. Vervolgens worden in 2.2 Het eigenaarschapsgevoel de principes vanuit de wetenschappelijke literatuur behandeld die van invloed zijn op het eigenaarschapsgevoel.

Veiligheid

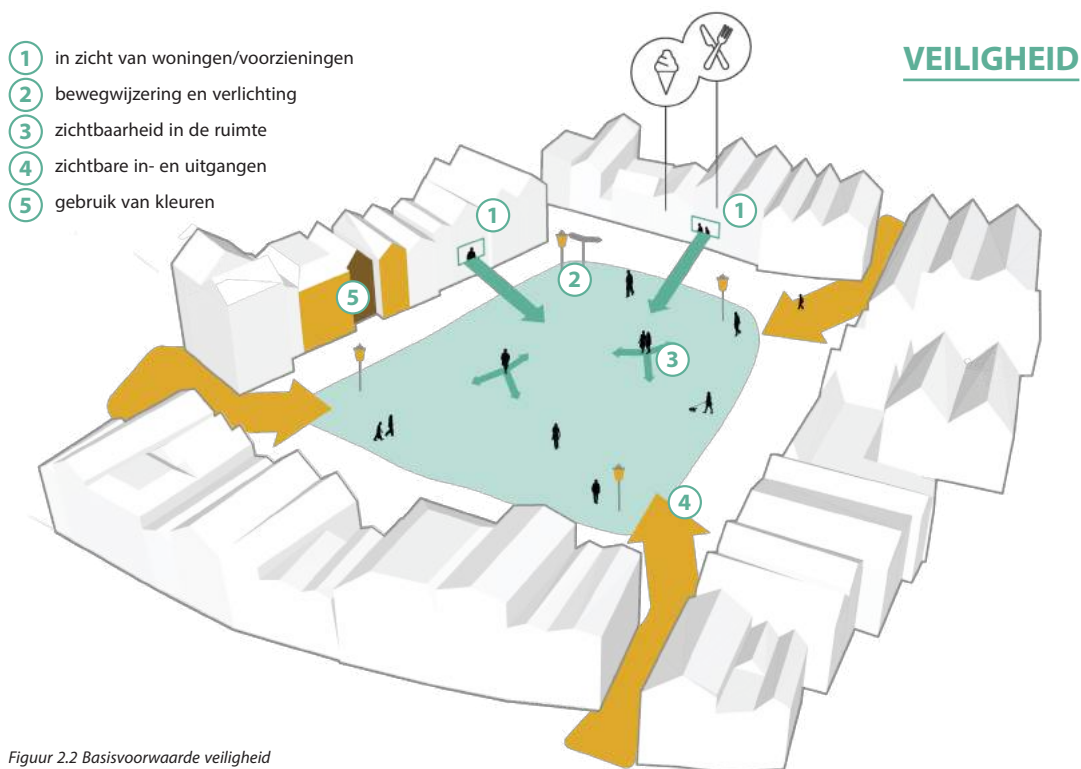
Mensen moeten zowel beschermd zijn als zich beschermd voelen tegen gevaar door menselijk handelen (Kuitert & Maas, 2016). Een gebrek aan ervaren veiligheid kan een negatief effect hebben op gedrag van mensen en ertoe leiden dat een plek wordt vermeden (Brands, Van Doorn, & Spithoven, 2021). Echter is het belangrijk om te benadrukken dat iedereen veiligheid anders ervaart. De ene persoon voelt zich veilig op een bepaalde plek, terwijl de ander die plek vermijdt omdat hij zich er onveilig voelt. Studies tonen bijvoorbeeld aan dat de veiligheidservaring wordt bepaald door onder andere geslacht (Navarrete-Hernandez, Vetro, & Concha, 2021), leeftijd (Van der Burgt, 2015) en culturele achtergrond (Kurniawati, 2012).

Toch zijn er binnen de literatuur enkele voorwaarden opgesteld om de ervaren veiligheid van een openbare ruimte zoveel mogelijk te waarborgen. Wanneer een openbare ruimte in het zicht van woningen ligt, is er informeel toezicht op de ruimte wat bijdraagt aan het veiligheidsgevoel. Zelfs als de ruimte verlaten is, geeft het licht vanuit woningen een geruststellend signaal dat er mensen in de buurt zijn (Gehl, 2010). Whyte (1980) benadrukt dat deze ruimte ook zichtbaar moet zijn vanaf de straat. Jacobs (1961) spreekt bij informeel toezicht van 'eyes on the street'. Volgens haar en Mehta (2014) kan dit informeel toezicht ook plaatsvinden vanuit niet-residentiële eigendommen, zoals winkels, bars en restaurants. Naast informeel toezicht, zorgen deze voorzieningen ervoor dat er op meerdere momenten van de dag mensen aanwezig zijn, wat de beleving van de veiligheid vergoot (Newman, 1972). De aanwezigheid van anderen geeft aan dat een plek acceptabel goed en veilig is (Gehl, 2010).

Sociale veiligheid is ook afhankelijk van de fysieke conditie en het onderhoud van een ruimte. Een slecht onderhouden ruimte en de aanwezigheid van zwerfafval, graffiti en vandalisme hebben een negatieve invloed op de veiligheidsbeleving (Mehta, 2014). Om dit te voorkomen, moet de openbare ruimte dus informeel toezicht hebben en de ruimte en objecten moeten makkelijk schoon te houden zijn (Kuitert & Maas, 2016). Ook bewegwijzering ter oriëntatie en goede verlichting 's nachts zijn belangrijke elementen.

Daarnaast is zichtbaarheid in de openbare ruimte een belangrijke factor (Project for Public Spaces, 2008; Whyte, 1980). Percepties van veiligheid nemen toe als mensen om zich heen kunnen kijken. Zichtlijnen stellen gebruikers van een ruimte in staat om de aanwezigheid van anderen na te gaan (Kuitert & Maas, 2016). Ook de in- en uitgangen van openbare ruimtes moeten goed zichtbaar zijn, zodat mensen in onveilige situaties snel de openbare ruimte kunnen verlaten. Daarnaast bevordert dit het toevallig gebruik van de ruimte door voorbijgangers (Whyte, 1980).

Ook kleuren binnen de openbare ruimte kunnen worden gekoppeld aan specifieke emoties (Nurlelawati, Yunus, & Said, 2012). Hierbij wordt rood gekoppeld aan passie en agressiviteit, blauw en groen aan kalmte en rust, bruin aan geborgenheid, geel aan vrolijk, zwart aan somber en tijdloos en wit is neutraal. Kuitert en Maas (2016) stellen dat, gericht op sociale veiligheid, de kleur rood in de openbare ruimte zoveel mogelijk vermeden moet worden en groen en blauw meer toegepast moeten worden om mogelijk agressieve emoties af te zwakken.

Figuur 2.2 Basisvoorwaarde veiligheid

Variatie

Een aantrekkelijke openbare ruimte wordt in grote mate bepaald door variatie. Mensen bevinden zich graag in een ruimte gekenmerkt door variatie en diversiteit, zowel in de gebouwde omgeving als in activiteit (Kuitert & Maas, 2016; Project for Public Spaces, 2008). Jacobs (1961) praat onder andere over korte bouwblokken zodat er veel keuze is in routes, gebouwen van verschillende bouwstijlen en -tijden en verschillende voorzieningen die gelijktijdige aanwezigheid van mensen stimuleert.

Details en afwisseling hebben een positief effect op de zintuiglijke beleving (Degen & Rose, 2012). Op deze manier hechten mensen bepaalde ervaringen en herinneringen aan plaatsen. In de openbare ruimte kan dit worden toegepast door variatie gebouwen, waarbij de begane grond van belang is. Hoewel de begane grond maar 20% uitmaakt van een gebouw, heeft het een impact van 80% op de ervaring van de omgeving (Karszenberg & Laven, 2016). Ook is afwisseling in groen, water, materialen, texturen, kunst en kleuren belangrijk (Kuitert & Maas, 2016). Diverse plekken in de openbare ruimte die zich geleidelijk aan openbaren aan mensen wanneer ze erdoor heen lopen dragen bij aan afwisseling. Mensen zijn nieuwsgierig en verblijven graag in een ruimte van variatie waar kans is op het onvoorspelbare (Shaftoe, 2008).

Het ontwerp van de openbare ruimte moet een diversiteit aan gebruik en activiteiten ondersteunen (Mehta, 2014). Verschillende activiteiten in de openbare ruimte, tijdelijk of blijvend, maken de plek levendig

en zo comfortabel om in te verblijven (Shaftoe, 2008). Een openbare ruimte dat tijdelijke activiteiten faciliteert, zoals een markt, festival of buurtbarbecue, biedt activiteit en stedelijke ontmoeting op de ene dag, maar krijgt de oorspronkelijke functie terug op de andere dag. Een waterplein of fontein en kunstelementen vormen blijvende activiteiten en dragen ook bij aan de diversiteit van de ruimte en het ruimtegebruik.

Door een ruimte in te delen in kleinere ruimtes wordt zowel diversiteit in inrichting als diversiteit in gebruik gestimuleerd (Gehl, 2010). Hierbij is rekening houden met de menselijke maat belangrijk, wat kan worden toegepast door grootte, textuur en elementen in de ruimte. Ruimtes hoeven niet van elkaar worden gescheiden door een harde grens zoals een hek, maar op een subtiele manier door bijvoorbeeld kleur- en textuurgebruik. De ruimte krijgt meerdere zones die verschillen in uiterlijk en karakter (Newman, 1966). Deze zonering houdt in dat sommige plekken binnen de ruimte bijvoorbeeld levendig en commercieel zijn, terwijl andere plekken zijn gericht op spel of ontspanning (Carmona, 2019). Zo kan de ene plek binnen de openbare ruimte als speelplek voor kinderen functioneren en bankjes en tafels op de andere plek als verblijfplaats.

Figuur 2.3 Basisvoorwaarde variatie

Verblijf

Openbare ruimtes moeten mogelijkheid tot verblijf bieden. Mensen moeten verschillende activiteiten kunnen uitvoeren in de ruimte. Gehl (2011b) onderscheidt hierbij noodzakelijke activiteiten, optionele activiteiten en sociale activiteiten. Noodzakelijk activiteiten, zoals de ruimte als doorgang gebruiken om naar werk of school te gaan, behoren tot alledaagse bezigheden en tijdverdrrijf. Optionele activiteiten, zoals buiten een frisse neus halen en van de zon genieten, zijn activiteiten die worden uitgevoerd als de wens daartoe bestaat en als de plaats dit mogelijk maakt. De fysieke inrichting is hiervoor bepalend.

De ruimte moet uitnodigen tot verblijf waar mensen kunnen vertoeven, zitten, eten en spelen. Sociale activiteiten, zoals spelende kinderen en begroetingen en gesprekken, zijn afhankelijk van anderen in de ruimte en ontstaan doordat mensen zich in dezelfde ruimte begeven. Deze activiteiten ontstaan daarom vaak vanuit noodzakelijke en optionele activiteiten. De openbare ruimte moet zo zijn ingericht dat op zijn minst optionele activiteiten mogelijk zijn, die zo indirect ook sociale activiteiten stimuleren. Toch kan het voorkomen dat bepaalde mensen zich niet gewenst of welkom voelen in een bepaalde ruimte, waar de aanwezigheid en het gedrag van anderen de oorzaak van kunnen zijn (Hajer & Reijndorp, 2001). Doordat mensen een ruimte kunnen toe-eigenen, ook met een bepaalde activiteit, kunnen anderen het gevoel hebben uitgesloten te worden van het gebruik van die plek (Karsten & van Diepen, 2009). Toch heeft het toe-eigenen van ruimtes lang niet altijd alleen nadelige gevolgen. In de volgende paragraaf over het eigenaarschapsgevoel wordt hier verder op ingegaan.

- 1 voldoende en goede kwaliteit zitgelegenheid
- 2 secundaire zitgelegenheid
- 3 uitzicht op activiteit
- 4 verplaatsbare stoelen
- 5 zitplekken in zon en schaduw

VERBLIJF

Figuur 2.4 Basisvoorwaarde verblijf

Volgende en goede kwaliteit zitgelegenheid zijn essentieel voor verblijf (Karssenbergr & Laven, 2016; Kuitert & Maas, 2016). Whyte (1980) benadrukt het belang van uitnodigende plekken om te zitten en ontspannen, zoals bankjes, verplaatsbare stoelen, richels en trappen. Hierbij valt een onderscheid te maken tussen primaire en secundaire zitplaatsen. Shaftoe (2008) stelt dat primaire zitplaatsen, zoals bankjes en stoelen, het beste aan de randen van een ruimte kunnen worden geplaatst, uitzicht biedend op wat er zich in de openbare ruimte afspeelt. Ook Gehl (2011a) toont aan dat de meest gebruikte bankjes degene zijn die uitzicht hebben op wandelroutes of andere activiteiten. Verplaatsbare bankjes en stoelen stellen mensen in staat te kiezen waar te verblijven, zodat ze in groepjes of alleen kunnen zitten (Carmona, 2019). Secundaire zitplaatsen, zoals muurtjes, trappen en richels bieden mogelijkheden voor verblijf als er geen bankjes of stoelen aanwezig zijn of als deze in gebruik zijn.

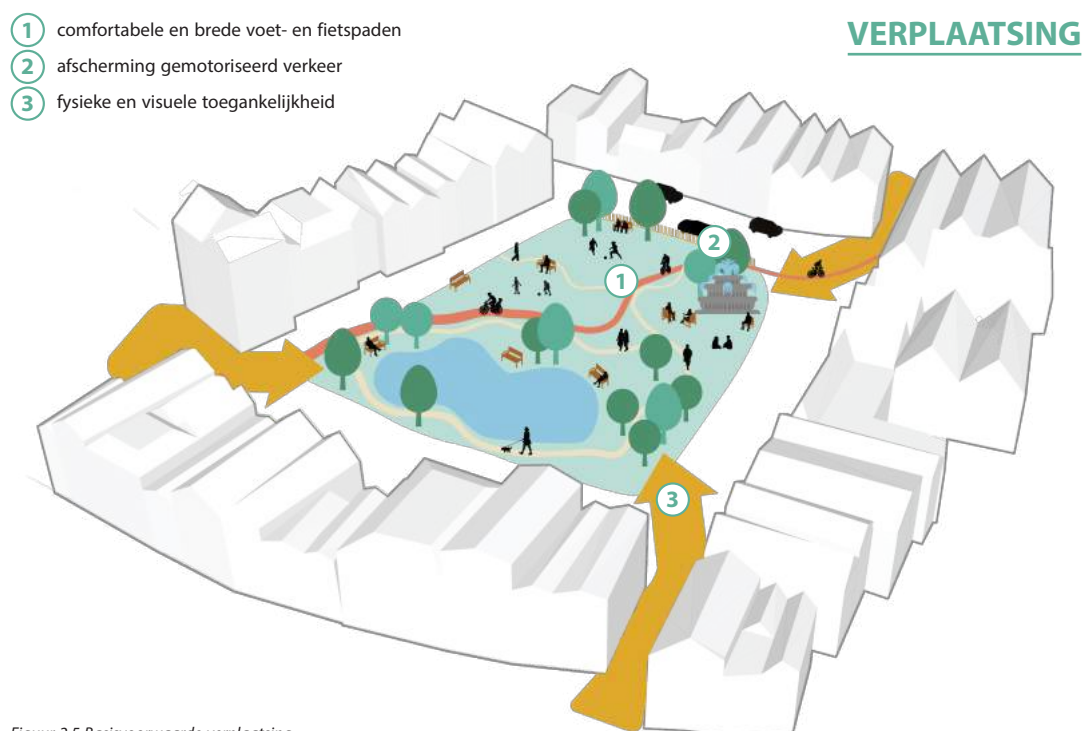
Mehta (2014) en Whyte (1980) stellen dat in de ruimte rekening gehouden moet worden met de microklimatologische omstandigheden, zoals zonlicht, schaduw en wind. Zitgelegenheid moet gericht zijn op het zuiden en westen vanwege de middag- en avondzon, maar ook plekken in de schaduw zijn belangrijk (Kuitert & Maas, 2016). Daarnaast moeten in ieder geval een paar zitplekken een rugleuning hebben voor meer kwetsbare doelgroepen zoals ouderen. Zitoppervlaktes zoals beton zijn makkelijk heel en schoon te houden, maar door de koude en harde oppervlakte onprettig om op te zitten.

Verplaatsing

Openbare ruimtes hebben naast de functie van verblijf de functie als verbindingzone om van A naar B te komen (Van Melik, 2015). Hierbij moeten de wandel- en fietsroutes in de openbare ruimte zelf comfortabel zijn, voldoende breed, obstakelvrij en een vlakke en stroeve ondergrond hebben zodat routes toegankelijk zijn voor mensen met kinderwagen of rolstoel (Karssenberg & Laven, 2016; Kuitert & Maas, 2016).

Voor verplaatsingen in en rondom de openbare ruimte is verkeersveiligheid essentieel. Veiligheid in en positieve beleving van een ruimte worden vergroot door afscherming van met name gemotoriseerd verkeer. Gehl (2011a) benadrukt dat de manier waarop mensen zich verplaatsen, te voet, fiets of in de auto, bepalend is voor de activiteiten in die ruimte. Langzaam verkeer is van groot belang, wat volgens hem en Jacobs (1961) levendige steden en openbare ruimtes betekenen.

Ook toegankelijkheid van de openbare ruimte is bepalend voor verplaatsing en ander gebruik. Een openbare ruimte moet voor iedereen toegankelijk zijn en voelen, met of zonder lichamelijke beperkingen (Yilmaz, 2018). Er moet een universeel ontwerp van de openbare ruimte zijn, waarmee wordt bedoeld dat trappen, steile hellingen en obstakels moeten worden geminimaliseerd. Ook moet de ruimte visueel toegankelijk zijn, wat betekent dat de ruimte zichtbaar is vanaf de straat en andersom (Whyte, 1980).

Figuur 2.5 Basisvoorwaarde verplaatsing

2.1.3 Het belang van de openbare ruimte op buurtniveau

Zoals eerder beschreven spelen openbare ruimtes op buurtniveau een belangrijke rol in het dagelijks leven van omwonenden. Doordat deze ruimtes aansluiten op woningen worden deze veel gebruikt en zijn ze onderdeel van de directe leefomgeving van mensen (Kuitert & Maas, 2016). Gehl (2010) benadrukt dat om die reden de strijd voor kwaliteit van de stad op kleine schaal is. Deze ruimtes vormen een verbinding tussen woning en buitenwereld en zijn plaatsen van interactie tussen bewoners (Sendi & Goličnik Marušić, 2012).

Sendi en Goličnik Marušić (2012) stellen dat succesvolle openbare ruimtes in de buurt aangenaam en goed bereikbaar zijn, verbonden zijn met (functies van) aangrenzende gebouwen en een verscheidenheid aan activiteiten bieden voor verschillende gebruikers. Deze punten zijn ook beschreven in de voorgaande deelparagraaf.

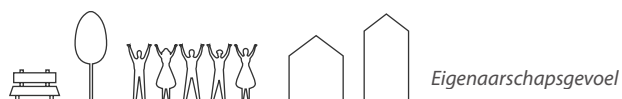
Op lokaal niveau wordt de diversiteit van de buurtbewoners uitgedrukt. De verschillen in levensstijl, etniciteit, leeftijd en religie worden zichtbaar in de buurt, waarbij de openbare ruimte het punt vormt voor het begrijpen van die diversiteit en hoe mensen omgaan met verschillen (Peterson, 2017). Ook gevoelens van 'gemeenschap', 'thuis' en buurt- en plaatsbinding spelen volgens Lewicka (2010) een rol in het dagelijks leven van mensen. Zich meer thuis voelen in de buurt wordt gestimuleerd doordat mensen meer deelnemen aan de openbare ruimte, zowel in de vorm van activiteiten als dagelijks gebruik. Omdat de openbare ruimte in de buurt vaak direct aan woningen grenst, kan het ook als extensie van het woongebied voelen. Daarom is de (openbare ruimte in de) buurt de plek waarmee de meeste mensen zich identificeren (Hidalgo & Hernandez, 2001).

Door medegebruik, collectieve verantwoordelijkheid en vertrouwde omgang van de bewoners kan de ruimte als hun eigendom worden beschouwd (Sendi & Goličnik Marušić, 2012). Dit eigenaarschapsgevoel wordt in de volgende paragraaf verder behandeld.

2.2 Het eigenaarschapsgevoel

Het eigenaarschapsgevoel houdt in dat iemand het gevoel heeft eigenaar over een object of plek te zijn. Pierce et al. (2003) definiëren het als de toestand waarin individuen of groepen het gevoel hebben dat het doelwit van eigendom of een deel van dat doelwit van hen is, waarbij doelwit verwijst naar het object van gehechtheid. Matilainen, Mykrä, Lähdesmäki en Kurki (2017) beschrijven het soortgelijk; als de staat waarin individuen een object of gebied waarnemen alsof het van henzelf is. Dittmar (1992) stelt dat het gevoel van eigendom een combinatie is van de aangeboren neiging om bezit te nemen en te verzamelen, versterkt door socialisatiepraktijken. Het aangeboren gevoel ergens bezit over te nemen dateert uit de tijd dat mensen een stuk grond afschermden en het beschouwden als hun land (McDougall, 1923). Dit wordt versterkt door praktijken waarbij kinderen controle willen hebben over bijvoorbeeld speelgoed, waarbij de opvoeding benadrukt alleen te spelen met hetgeen wat van jou is, en niet van een ander (Pierce et al., 2003).

Mensen hebben het gevoel dat iets van hen is, waarbij het hebben van wettelijke rechten hierover geen vereiste is (Preston & Gelman, 2020). Het eigenaarschapsgevoel wordt ook wel psychologisch eigendom genoemd en verschilt daarbij van het juridisch eigendom. Juridisch eigendom wordt erkend door de samenleving en de rechten van eigendom zijn vastgelegd en beschermd door het juridische systeem. Dat het eigendom wettelijk is vastgelegd, wil echter niet automatisch betekenen dat hier een eigenaarschapsgevoel over bestaat van de eigenaar. Psychologisch eigendom daarentegen wordt erkend door de persoon die dit gevoel heeft en deze gevoelens vervolgens uit (Pierce et al., 2003).

Mensen ervaren een psychologische verbinding tussen zichzelf en verschillende objecten of plekken, zoals een huis, auto, ruimte of andere mensen. Bezittingen spelen een grote rol in de identiteit van de eigenaar waardoor het kan voelen een deel uit te maken van diegene (Dittmar, 1992). Liu et al. (2011) stellen dat het eigenaarschapsgevoel voorspellende kracht heeft op resultaten zoals werktevredenheid, toewijding, intentie om te blijven of burgerschapsgedrag. Het kan zich uiten in betrokkenheid en inzet voor het object of de plek (Van Dyne & Pierce, 2004). Mensen kunnen ook territoriaal worden over hetgeen waar zij zich eigenaar van voelen. Ze kunnen bezittingen markeren als exclusief voor henzelf en zich bezighouden met beschermende territorialiteit om het eigendomsniveau te behouden (Avey et al., 2009).

Pierce et al. (2003) beschrijven dat het eigenaarschapsgevoel in verschillende contexten is bestudeerd, zoals de ontwikkeling van kinderen, bij ouderen, consumentengedrag, op de werkplek en binnen de gewoonten van verschillende samenlevingen. In deze thesis ligt de focus op het eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte in de buurt.

2.2.1 Het eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte

Eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte wordt door Nady (2020) gedefinieerd als het gevoel van controle en verantwoordelijkheid dat lokale bewoners hebben over hun directe leefomgeving. Er bestaat een verband tussen een afname in schaal van plaats (van stadniveau naar buurtniveau) en mensen die zich meer vertrouwd en veilig voelen en het gevoel hebben controle te hebben over die plek (Lewicka, 2010). Mensen hebben behoefte aan het gevoel van eigenaarschap vanwege de aangeboren motieven voor effectiviteit en werkzaamheid en het hebben van een plek om te wonen (Pierce et al., 2003). Al in 1976 is aangetoond dat het eigenaarschapsgevoel over een plek verbonden is met het gevoel van plaats ('sense of place'), verbondenheid en persoonlijke ruimte (Porteous, 1976). Dit wordt ook wel omschreven als 'zich thuis voelen' en buurt- en plaatsbinding. Je ontwikkelt immers een gevoel ergens eigenaar over te zijn als je er thuis voelt en er het gevoel van controle over hebt. Op ieder van deze concepten wordt kort ingegaan en in de volgende subparagrafen worden de effecten ervan behandeld en de factoren die hierop, en daarbij op het eigenaarschapsgevoel, van invloed zijn.

Van Dyne en Pierce (2004) beweren dat 'zich thuis voelen' een voorwaarde vormt voor het eigenaarschapsgevoel, waarbij het gevoel van thuis het individu een gevoel van plaats geeft. Bewoners die zich thuis voelen in hun buurt zijn eerder bereid te investeren in hun omgeving (Kuitert & Maas, 2016). Hiertoe behoort dus niet alleen het huis zelf, maar ook de nabijgelegen ruimte en de buurt die mensen helpen in territoriale behoeften te voorzien (Porteous, 1976). Je ergens thuis voelen en het eigenaarschapsgevoel zijn immers verbonden met territorialiteit. De 'defensible space theory' van Newman (1966) stelt dat mensen hun territoria kunnen uitbreiden. Wanneer het huis als territorium wordt beschouwd, kan dit worden uitgebreid tot de nabijgelegen ruimte rond het huis. Mensen voelen zich thuis in een bepaalde omgeving en tussen bepaalde mensen, ten opzichte van een specifieke plek en specifieke anderen (Duyvendak & Wekker, 2003). Sociale interacties zijn hierbij belangrijk, omdat ze gevoelens van verbondenheid kunnen creëren en zo van invloed zijn op binding met een plaats en gemeenschap (Van der Wielen, 2018).

Daarom is het eigenaarschapsgevoel nauw verbonden met buurt- en plaatsbinding (Lewicka, 2010). Het wordt beschreven als een positief effect tussen individuen en hun woonomgeving, waarbij een actieve band bestaat tussen mensen en specifieke plaatsen (Hidalgo & Hernandez, 2001). Mensen

ontwikkelen emotionele banden met hun woonplaats op kleine schaal, waaronder de openbare ruimte op buurtniveau waarbij ze zichzelf als eigenaar gaan beschouwen. Het feit dat mensen zich als eigenaar van iets zien zet aan tot gedrag, bijvoorbeeld fysieke toe-eigening, het personaliseren van een ruimte en controle verkrijgen over een ruimte (Van Ulden et al., 2015). Lofland (1998) beschrijft dat bij het toe-eigenen van een ruimte door individuen of een groep de ruimte als hun territorium wordt beschouwd. Dit is vervolgens weer onlosmakelijk verbonden met het thuisgevoel. Het toe-eigen van ruimtes kan zich uiten in permanente of tijdelijke toe-eigening, waarin tonen, pronken, gebruiken en personaliseren centraal staan (Pierce et al., 2003). Bij permanente toe-eigening kan gedacht worden aan het personaliseren van de ruimte door bloempotten of een bankje neer te zetten. Tijdelijke toe-eigening van de openbare ruimte is bijvoorbeeld het samenzitten met familie of vrienden op een bankje, zitten op een meegebracht kleedje, oortjes indoen en luisteren naar muziek of de fiets parkeren tegen een muurtje op het plein (Van Ulden et al., 2015). Het zijn allemaal tekenen van toe-eigening van de openbare ruimte waarbij mensen een mate van eigenaarschapsgevoel over de plek hebben.

Controle hebben of het gevoel controle te hebben speelt een centrale rol in het begrijpen van het eigenaarschapsgevoel. Al in 1987 is aangetoond dat eigenaarschap in feite het vermogen om het gebruik van objecten of plekken te gebruiken en beheersen betekent (Rudmin & Berry, 1987). Zoals eerder beschreven willen mensen van nature graag controle hebben over objecten of plekken (Pierce et al., 2003). Uit onderzoek van Taylor en Stough (1978) blijkt dat mensen zich prettiger voelen en hun eigen welzijn en gezondheid beter beoordelen. Het stelt mensen in staat hun omgeving te verkennen en veranderen. Dit kan op individueel niveau, waarbij dit te zien is doordat mensen een ruimte personaliseren, maar ook op groepsniveau, waarbij lokale bewoners zich inzetten voor de ontwikkeling en het behoud van openbare ruimtes (Francis, 1989).

Wanneer mensen echter veel controle ervaren kan de ruimte, zoals eerder beschreven, ook zo worden toegeëigend dat anderen zich niet meer welkom voelen en zo uitgesloten worden van het gebruik van die ruimte (Hajer & Reijndorp, 2001; Peters et al., 2010). Diegenen die controle ervaren hebben dan een bepaalde vorm van macht en stralen dit uit in gedrag en toe-eigening van fysieke objecten en ruimtes (Holland et al., 2007). De ruimte voelt dan niet meer openbaar, maar meer semi-openbaar of semi-privaat. Echter toont veel onderzoek aan dat het toe-eigenen van een ruimte juist positief kan uitpakken voor sociale interactie in de openbare ruimte. Het kan leiden tot meer gehechtheid aan deze plekken en meer mogelijkheden om contact te maken met anderen (De Haan, 2005). Mensen doen juist kennis op van culturen en andere mensen, doordat ze hen in de openbare ruimte tegenkomen in toegeëigende plekken. Het is dus lastig om te bepalen welke mate van controle 'goed' is en niet tot uitsluiting leidt.

2.2.2 Effecten van het eigenaarschapsgevoel

Zoals hiervoor beschreven, houdt het eigenaarschapsgevoel in dat iemand het gevoel heeft eigenaar over een object of plek te zijn. Het creëert een geleidelijke overgang van privaat naar openbaar. Mensen beschouwen een ruimte als waardevoller en krijgen zo een groter verantwoordelijkheidsgevoel om er zorg voor te dragen en zijn meer bereid zich in te zetten voor deze plek, wat tevens kan leiden tot lagere beheerkosten voor de gemeente (Avey et al., 2009; Peck et al., 2021). Het gevoel van controle en eigenaarschap vergroot de perceptie van veiligheid, aangezien symbolen van eigenaarschap aanduiden dat die plek iemands bezit is, wat de kans op vandalisme verkleint (Gehl, 2011a; Newman, 1996). Ook wordt

het gevoel van erbij horen vergroot. Eigenaarschapsgevoel leidt tot meer betrokkenheid met de ruimte en vergroot de kans voor buurtbewoners om deel te nemen aan het beheer, gemeenschappelijke activiteiten en participatieprojecten in deze ruimte (Carr et al., 1992). Betrokken lokale bewoners zien (de openbare ruimte in) hun buurt als thuis, een plek van comfort, verbondenheid en persoonlijke ruimte (Liu et al., 2011).

Thuisgevoelens en buurtbinding bevatten een sociale component. Associaties met mensen en plekken dragen bij aan het gevoel van vertrouwdheid en verbondenheid met de gemeenschap, en sociale banden met andere bewoners worden door sommigen benoemd als een voorwaarde voor het thuis- en eigenaarschapsgevoel (Hester, 1984; Oldenburg, 1989). Lofland (1998) en Mehta (2014) stellen dat openbare ruimtes waar eigenaarschapsgevoel over is ontwikkeld, helpen bij het vaststellen van de identiteit van de buurt en gemeenschap, belangrijk worden voor lokale bewoners en sociale waarde krijgen.

Naast sociale waarde, heeft het eigenaarschapsgevoel psychologische en gedragseffecten (Pierce et al., 2003). De groei van bezittingen, of het gevoel ervan, heeft een positief en opbeurend effect, mede omdat het gevoel van eigenaarschap de aangeboren menselijke behoefte aan plaats beantwoordt (Van Dyne & Pierce, 2004). Iemand die het gevoel van eigenaarschap heeft over een plek ervaart deze plek vaak plezieriger en is zelf meer ontspannen dan een voorbijganger van die plek (Van Ulden et al., 2015). Het eigenaarschapsgevoel levert plezier op en gevoelens van werkzaamheid en competentie die duidelijk worden wanneer anderen aanspraak maken op hetgeen waarover een ander zich eigenaar voelt.

2.2.3 Factoren van invloed op het eigenaarschapsgevoel

Binnen de wetenschappelijke literatuur zijn meerdere factoren te onderscheiden die invloed hebben op de hiervoor behandelde concepten en het eigenaarschapsgevoel. Deze zijn onder te verdelen in persoonlijke factoren en factoren binnen de fysieke inrichting en het beheer van de openbare ruimte.

Persoonlijke factoren

Uit voorgaande onderzoeken zijn meerdere persoonlijke factoren naar voren gekomen die van invloed zijn op de ontwikkeling van het eigenaarschapsgevoel over een nabijgelegen openbare ruimte.

Pierce et al. (2003) benoemen twee stromingen voor het ontstaan van eigenaarschapsgevoel bij een persoon. Zoals eerder beschreven stellen meerdere onderzoekers (Dittmar, 1992; McDougall, 1923) dat de oorsprong van het eigenaarschapsgevoel ligt in de aangeboren structuur van het individu. De andere stroming legt de oorsprong van gevoelens van eigendom vast in socialisatiepraktijken in verschillende samenlevingen en culturen (McCracken, 1986). Mensen ontwikkelen gevoelens van eigendom over objecten of plekken die volgens hun persoonlijke waarden als belangrijk worden beschouwd (Pierce et al., 2003). Deze waarden worden gedeeltelijk sociaal voorgeschreven en beïnvloed door cultuur. Cultuur vormt persoonlijke waarden met betrekking tot controle, zelfexpressie en eigendomsgevoelens weerspiegeld in gewoonten, normen en overtuigingen. Terwijl in de westerse cultuur de openbare ruimte gekenmerkt wordt als ruimte van openbaar gebruik voor iedereen, wordt in het project *#RefugeesWelcome in parks* (2017) benadrukt dat dit beeld verschilt in andere culturen. Per cultuur of land kan er een andere opvatting bestaan over de openbare ruimte en het gebruik ervan (Mehta, 2014). Waar binnen de ene cultuur de openbare ruimte echt gezien en gebruikt wordt als plek voor stadsinwoners, wordt binnen de andere cultuur alleen gebruik gemaakt van de private ruimte, zoals het huis, omdat het beeld van de openbare ruimte verschilt en het

wellicht niet als ruimte wordt gezien waar iedereen gebruik van mag maken. Risbeth (2017) noemt de term 'curated socialibility' en bedoelt hierbij dat sociaal zijn een belangrijke wijze is om de openbare ruimte te ervaren. Of het nou gaat om met een vriend of met een grote groep naar het park gaan, het is belangrijk om na te denken over de sociale context en culturen van hoe mensen willen deelnemen in de openbare ruimte.

Daarnaast wordt in meerdere onderzoeken (Bolan, 1997; Brown, Perkins, & Brown, 2003) een positieve relatie gevonden tussen eigenwoningbezit en plaatsbinding en eigenaarschapsgevoel. Huiseigenaren blijven vaak langer in een buurt, investeren meer geld in huisvesting, kennen meer burens en nemen meer deel aan gemeenschapsgroepen ten opzichte van huurders (Lewicka, 2010; Rohe & Stewart, 1996). Van Ulden et al. (2015) benoemen ook het verschil tussen kopers en huurders bij de verantwoordelijkheid die ze nemen ten opzichte van de stoep als overgangszone. Kopers hebben belang bij verantwoordelijkheid nemen voor de ruimte voor hun huis, omdat het kan zorgen voor waardevermeerdering van het huis. Echter wordt wel gesteld dat huurder of koper geen invloed heeft op het gebruik van de overgangszone. Waar kopers vaak investeren in de inrichting, blijkt de overgangszone voor huurders vooral een praktische ruimte waar ze hun fiets neer kunnen zetten en op een bankje kunnen zitten.

Ook de verblijfsduur in een buurt is van belang voor het ontwikkelen van eigenaarschapsgevoel en binding met de plaats. Een hoge mate van verhuizing wordt als één van de oorzaken gezien van het verslechteren van binding met buurt en plaats. Lewicka (2010) toont aan dat de verblijfsduur de binding met een plaats positief beïnvloedt, waarbij tijdelijke stabiliteit in een buurt van belang is. Veel mensen ontwikkelen een hoge gehechtheid met een buurt en plek wanneer ze langer in die buurt wonen (Brown et al., 2003). Daarnaast zijn bewoners die een sterke binding met de buurt en plek ervaren vaak ouder en brengen meer tijd door in de buurt, waardoor ze er ook meer herinneringen aan hebben (Buffel, 2014).

De nabijheid van de woonlocatie van een persoon tot de betreffende openbare ruimte is ook van invloed op het eigenaarschapsgevoel (Van der Wielen, 2018). Dit heeft mede te maken met dat mensen hun territoria kunnen uitbreiden tot de ruimte rond het huis (Newman, 1966). Hoe verder iemand van een plaats woont, hoe kleiner de kans dat ze er een sterke gehechtheid aan hebben en dus eigenaarschapsgevoel over ontwikkelen (Davis & Mullen, 2015).

In voorgaand onderzoek is geen verband gevonden tussen plaatsbinding en sociaaleconomische status (Lewicka, 2010). Er bestaat geen bewijs voor een positieve relatie tussen een hogere opleiding of inkomen en hoge binding met of eigenaarschapsgevoel van een plek. Wel zijn er vermoedens dat mensen die verschillen in sociaaleconomische status verschillen in type binding met de ruimte. Hierbij wordt het eigenaarschapsgevoel dus op een andere manier geuit. Mensen met een lage sociaaleconomische status uiten het bijvoorbeeld vaker in een ruimte toe-eigenen, bijvoorbeeld het plaatsen van bankjes of plantenbakken voor hun huis. Mensen met een hogere sociaaleconomische status nemen vaker het onderhoud van de openbare ruimte voor hun huis op zich (Dhakar, 2010).

Fysieke inrichting openbare ruimte

Alle stedelijke openbare ruimtes zijn ontwikkeld en ontworpen door mensen. De ontwerpen hiervan zijn nooit gedragsneutraal (Thaler & Sunstein, 2008). Zoals eerder beschreven, heeft de fysieke inrichting invloed op het gedrag in en gebruik van een ruimte. Zo zijn er binnen de wetenschappelijke literatuur ook elementen met betrekking tot de fysieke ruimte te onderscheiden die van invloed zijn op het eigenaarschapsgevoel.

Ten eerste is het type plek van belang voor het ontwikkelen van een eigenaarschapsgevoel (Van Ulden et al., 2015). Pierce et al. (2003) stellen dat aantrekkelijkheid, toegankelijkheid, openheid en maakbaarheid voorwaarden vormen voor een ruimte om er het gevoel van eigendom over te ontwikkelen.

De ruimte moet zichtbaar en aantrekkelijk worden ervaren. De binding met de buurt en het eigenaarschapsgevoel worden vergroot als de architectuur en elementen van de fysieke inrichting mooi worden gevonden (Kuitert & Maas, 2016). Kenmerken als visueel aangename gebouwen en de aanwezigheid van groen zijn positief van invloed op buurtbinding. 'Als een buurt een eigen herkenbare identiteit heeft, voelen bewoners zich er sneller thuis; ze hebben het gevoel dat de buurt en de openbare ruimte 'van hen' is' (Kuitert & Maas, 2016, p. 29). Ook variatie in kleuren in een omgeving draagt bij aan een aantrekkelijke omgeving en heeft positieve invloed op het gebruik van een ruimte (Degen & Rose, 2012). Mehta (2009) stelt dat elementen van de fysieke omgeving en plaatsen die een speciale betekenis hebben voor de gemeenschap of buurt een comfortabele, aangename, zinvolle en daarom gewenste omgeving creëren voor buurtbewoners.

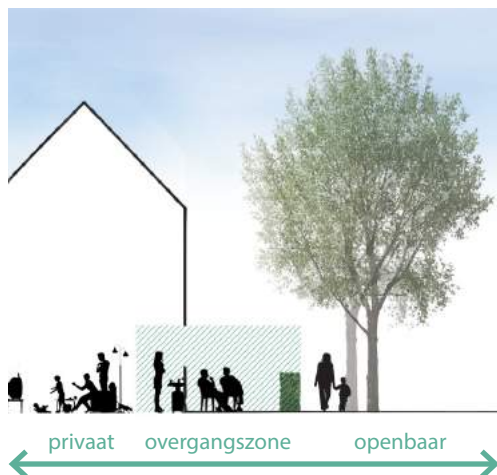
Toegankelijkheid en openheid zijn belangrijk, want alleen dan kan iemand er een 'thuis' in vinden. Fysieke barrières, zoals straten of hekken, beperken bijvoorbeeld de mate waarin iemand in contact kan komen met de plek.

De ruimte moet maakbaar zijn, omdat dit de menselijke behoeften van werkzaamheid en controle vervuld (Pierce et al., 2003). Dit wordt ook wel co-creatie genoemd, waarbij bewoners invloed hebben op en zelf actief zijn in de ruimte (Karssenberg & Laven, 2016). Dit kan bijvoorbeeld in de vorm van een moestuin, waarin mensen zelf actief kunnen zijn, of openbare ruimtes waar lokale bewoners zelf het onderhoud van de ruimte regelen. Hier wordt later verder op ingegaan.

Lewicka (2010) vond ook dat de stedenbouwkundige indeling rond de openbare ruimte van invloed is op plaatsbinding en daarbij het eigenaarschapsgevoel. Buurten met nieuwbouw zijn vaak ontworpen met het idee om sociale en emotionele banden met plaatsen te versterken. Zij stelt met voorzichtigheid dat deze plekken daarom voordelen hebben ten opzichte van woningbouw dat dateert uit de vorige eeuw die vaak niet met dit idee ontworpen zijn. Dit betreft vaak buurten met arbeiderswoningen die in eerste instantie vooral functioneel waren. Openbare ruimtes ontstonden 'per toeval' of werden met een andere gedachtegang dan nu ontworpen.

Daarnaast moet de inrichting van de ruimte permanente en tijdelijke toe-eigening mogelijk maken waardoor het eigenaarschapsgevoel gestimuleerd wordt (Van Ulden et al., 2015). Door het gebruiken van een ruimte en er tijd door te brengen kan het als comfortabele plek worden ervaren en als eigendom worden gezien (Pierce et al., 2003).

In permanente zin moet de ruimte mogelijkheid bieden tot het personaliseren van de ruimte, waarbij mensen iets van henzelf in de ruimte kunnen zetten. Dit kan zowel in de openbare ruimte zelf als in de overgangszone, waarbij de overgang tussen privaat en openbaar centraal staat. De openbare ruimte op buurtniveau grenst vaak direct aan woningen, waarbij de ruimte tussen huis en openbare ruimte deze overgangszone vormt (zie figuur 2.6). Hierin is de stoep een belangrijke factor. Van Ulden et al. (2015) beschouwen de stoep als een overgangszone, waarbij mogelijkheid wordt geboden tot permanente toe-eigening. Zij zien dit als het creëren van een territorium. Ook Mehta (2009) beweert dat de stoep belangrijk is voor beweging van voetgangers, maar nog belangrijker voor straatmeubilair en fysieke artefacten van

Figuur 2.6 De overgangszone

bewoners. De stoep moet voldoende ruimte bieden voor zowel loopruimte als deze stationaire activiteiten. Door de directe ruimte voor het huis te personaliseren ontstaat er een zachte overgangszone van privaat naar openbaar (Mehta, 2009). Gehl (2010) benadrukt ook het belang van deze 'soft edges', zachte randen. Het is de plek waar activiteiten vanuit huis zich verplaatsen naar de voortuin, stoep en nabije openbare ruimte. Soft edges geven aan dat een buurt gastvrij is, waarbij bewoners een thuisgevoel willen creëren. Het hebben van een geveltuintje of het neerzetten van plantenbakken, stoeltjes, tafeltjes, bankjes en tuinkabouters zijn voorbeelden van hoe mensen de overgangszone kunnen toe-eigenen (Van Ulden et al., 2015). Het vergroot de leefomgeving van bewoners, draagt bij aan de straatbeleving en vergroot het eigenaarschapsgevoel over de openbare ruimte.

Daarnaast moet de openbare ruimte toe-eigening van de ruimte door gebruik mogelijk maken. Gebruik is een vorm van tijdelijke toe-eigening (Van Ulden et al., 2015). Voorbeelden hiervan zijn tuinieren, een praatje maken met andere buurtbewoners of het zitten op een bankje met vrienden of familie, een drankje doen of een boekje lezen op het gras of een kleedje. Dit gebruik kan zowel in het parkje voor het huis plaatsvinden als in de overgangszone direct voor het huis. Ook een groep mensen kunnen een ruimte zich tijdelijk toe-eigenen door middel van gebruik. Dit kan in de vorm van activiteiten zoals een buurtbarbecue, buurtfeest of de versiering van het pleintje voor het huis vanwege bijvoorbeeld een voetbaltoernooi.

Zitten is een veelvoorkomende vorm van toe-eigening en biedt mensen mogelijkheid om de ruimte voor een korte tijd hun eigen te maken (Van der Wielen, 2018; Van Ulden et al., 2015). De openbare ruimte moet dus zitgelegenheid bieden. Whyte (1980) liet zien dat verplaatsbare stoelen mensen helpen een plek naar hun eigen behoeftes aan te passen, zoals zitten in de zon of schaduw, of alleen of in een groep. Ook Gehl (2010) en Kuitert en Maas (2016) benadrukken dat zitgelegenheid, primair of secundair, gebruikers en omwonenden in staat stelt een plek even toe te eigenen. Mensen kunnen erop zitten of tegenaan leunen en kinderen kunnen erop spelen. Om een diversiteit aan gebruik te faciliteren is een verscheidenheid aan zitgelegenheid van belang (Mehta, 2009).

Het eigenaarschapsgevoel ontstaat ook mede als gevolg van actieve deelname of associatie met plekken (Pierce et al., 2003). Deelname aan besluitvorming met betrekking tot de ruimte en een zelfsturend klimaat dragen bij aan de controle en daarbij aan het eigenaarschapsgevoel (Liu et al., 2011). Mensen krijgen het gevoel dat de plek van hen is, omdat de autoriteit wordt gedeeld door middel van betrokkenheid bij het besluitvormingsproces en associatie met de plek. Mensen helpen mee een plek, of elementen erin, te creëren wat vraagt om iemands tijd, energie maar ook waarden en identiteit (Pierce et al., 2003).

Deelname aan het ontwerpproces van een openbare ruimte vergroot de controle van buurtbewoners en de binding met die plaats en de buurt (Francis, 1989; Madanipour, 2010). Whyte (1980) pleitte voor een manier van ontwerpen van openbare ruimtes die niet top-down was en niet bottom-up.

Volgens hem moet het ontwerp beginnen met een begrip van de manier waarop mensen de ruimte gebruiken en waarop ze de ruimte willen gebruiken.

Beheer openbare ruimte

Het beheer van de openbare ruimte is van belang voor het eigenaarschapsgevoel aangezien de verantwoordelijkheid voor onderhoud sterk samenhangt met eigendom (Pierce et al., 2003). Kwalitatief beheer van de openbare ruimte draagt bij aan een comfortabele en gewenste omgeving voor buurtbewoners (Mehta, 2009). Het beheer van de openbare ruimte omvat het onderhouden en beschermen van stedelijke ruimtes (Dempsey, 2012). Hierbij gaat het om de netheid van plaatsen (afwezigheid van afval, hondenpoep of vandalisme), de toestand van de ruimte (kwaliteit van paden en objecten in de ruimte) en de geleverde onderhoudsdiensten (vegen, ophalen van vuilnis, groenbeheer). Een slecht onderhouden ruimte is van negatieve invloed op het gebruik van de ruimte en het eigenaarschapsgevoel, aangezien het op mensen over kan komen dat er geen aandacht is voor de plek. Het beheer van de openbare ruimte is in veel gevallen een taak van onderhoudsdiensten in opdracht van de gemeente. Ook kunnen bewoners het beheer van een ruimte (gedeeltelijk) op zich nemen.

Over beheer van de openbare ruimte in relatie tot buurtbinding, thuisgevoel en eigenaarschapsgevoel is binnen de wetenschappelijke literatuur vooral geschreven over zelf- en medebeheer door lokale bewoners (Francis, 1989; Madanipour, 2010; Pierce et al., 2003; Rochberg-Halton, 1980).

Zoals eerder beschreven is het ontwikkelen van een fysieke ruimte door of met bewoners positief van invloed op het eigenaarschapsgevoel. Dit gevoel wordt ook gestimuleerd door zelf- of medebeheer door lokale bewoners. Toe-eigening van de openbare ruimte vindt plaats door gebruik van de ruimte, wat ook geldt voor het onderhouden van de ruimte door bewoners. Door bewoners bij deze processen te betrekken bestaat er een grotere kans dat de openbare ruimte wordt gebruikt en onderhouden (Madanipour, 2010). Het overnemen van het beheer door lokale bewoners heeft invloed op het eigenaarschapsgevoel, omdat het dan daadwerkelijk hen verantwoordelijkheid wordt en het voelt als hun eigendom. Door medeverantwoordelijk te zijn voor het beheer van de openbare ruimte dichtbij huis, wordt de ervaren controle van bewoners over en de binding met deze plek vergroot (Francis, 1989). Lokale bewoners investeren tijd, fysieke inspanning en psychische energie in een plek wanneer ze actief bezig zijn in die ruimte (Pierce et al., 2003). Door verantwoordelijkheid te nemen voor en te investeren in een plek wordt iemand één met de plek en ontwikkelt diegene er gevoelens van eigendom over (Rochberg-Halton, 1980). Medeverantwoordelijkheid en investering uit zich vaak in het onderhouden van de ruimte, zoals de ruimte schoon en mooi houden, vegen, het groen onderhouden en onkruid wieden (Van Ulden et al., 2015).

3. METHODE

Dit hoofdstuk beschrijft de onderzoeksmethoden die gebruikt zijn om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Er wordt ingegaan op de keuze voor kwalitatief onderzoek, de onderzoeksgebieden, de dataverzamelmethode en de data-analyse. Daarnaast wordt de doelgroep toegelicht en aandacht besteed aan de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek.

In deze thesis wordt door middel van verschillende methodes kwalitatief onderzoek uitgevoerd om inzicht te geven in de rol van de fysieke inrichting en het beheer van de openbare ruimte en hoe eigendom van de grond van invloed is op het eigenaarschapsgevoel. Er is gekozen voor kwalitatief onderzoek, aangezien eigenaarschapsgevoel een lastig te meten concept is en het een gevoel betreft wat per persoon verschilt (Matilainen et al., 2017; Pierce et al., 2003). Het onderzoek is verkennend van aard, waarbij het doel van het onderzoek het in beeld brengen is van ervaringen en belevenissen van lokale bewoners ten opzichte van de openbare ruimte, waarvoor kwalitatief onderzoek het meest geschikt is (Boeije, 2009). Door het op elkaar betrekken van de resultaten vanuit de verschillende onderzoeksmethodes wordt de hoofdvraag behandeld.

3.1 Het onderzoeksgebied

Het Werklustplein en de Molentuin in de wijk Voorstad vormen de onderzoeksgebieden. Deze openbare ruimtes zijn gekozen aan de hand van een aantal voorwaarden, samengesteld met de gemeente Deventer. Het doel hiervan was om tot twee verschillende locaties te komen waardoor het interessant is bij iedere locatie te onderzoeken wat er binnen de fysieke inrichting en beheer invloed heeft op het eigenaarschapsgevoel.

De eerste voorwaarde houdt in dat de fysieke inrichting verschillend van elkaar moet zijn. Het Werklustplein heeft een pleinachtig karakter en de Molentuin is een groene ruimte en heeft meer de eigenschap van een klein park. Het verschil in fysieke inrichting is van belang, omdat dit invloed heeft op gedrag en ruimtegebruik (Gehl, 2010; Lofland, 1998; Talen, 2002; Whyte, 1980). Zo kan op deze verschillen worden ingegaan en worden onderzocht wat wel of niet van invloed is op het eigenaarschapsgevoel.

De tweede voorwaarde bevat het soort woningen rondom de locaties. In het theoretisch kader is aangetoond dat er een verschil in eigenaarschapsgevoel kan bestaan onder mensen met een koop- of huurwoning (Lewicka, 2010; Rohe & Stewart, 1996). Voor het onderzoek is het daarom interessant om twee locaties te nemen waarbij de verhouding van huur- en koopwoning van elkaar verschilt. In het volgende hoofdstuk wordt behandeld hoe dit op beide locaties verschillend is. Waar rondom het Werklustplein alleen sociale huurwoningen staan, bestaat er rond de Molentuin een mix van koop- en huurwoningen.

Ook betrokkenheid bij de inrichting en het beheer van bewoners bij de locaties vormt een voorwaarde. In Hoofdstuk 4 wordt beschreven dat het type en de mate betrokkenheid met de twee locaties verschilt. Door locaties te nemen die verschillen in het type en de mate betrokkenheid wordt meer inzicht gegeven in wat invloed heeft op het eigenaarschapsgevoel en hoe verschillen hierin verklaard kunnen worden.

Daarnaast zijn de twee locaties interessant voor het onderzoek aangezien het beide openbare ruimtes zijn toegankelijk voor iedereen, maar waarbij de grond van het Werklustplein eigendom is van de gemeente en de grond van de Molentuin eigendom van buurtbewoners. Zelfbeheer en grondbezit van de openbare ruimte door bewoners komt steeds meer voor (Van Melik & Van der Krabben, 2016). Dat de

grond van de Molentuin eigendom is van buurtbewoners wil echter niet zeggen dat er automatisch een eigenaarschapsgevoel over die ruimte bestaat (Pierce et al., 2003) of dat de mate van eigenaarschapsgevoel tussen buurtbewoners over de plek hetzelfde is. Eventueel eigenaarschapsgevoel over de plek hoeft ook niet noodzakelijk te komen doordat het hun grond is, meerdere zaken kunnen meespelen. Bij de Molentuin was namelijk ook al veel betrokkenheid voordat de grond hun eigendom werd. Eigendom kan wel effect hebben op hoe mensen met elkaar omgaan en op het gevoel van buurtbinding (Porteous, 1976). Omdat beide locaties functioneren als openbare ruimtes, maar verschillen in grondbezit, is het interessant te onderzoeken hoe de twee locaties worden beleefd en gebruikt (Leclercq & Pojani, 2021) en wat binnen inrichting en beheer van invloed is op het eigenaarschapsgevoel. Dit vooral omdat de scheidslijn tussen publiek en privaat beheer vaag is en vager wordt, zowel bij deze locaties als (inter)nationaal (Sijbrandij, 2018).

3.2 Dataverzamelingmethoden

Binnen dit onderzoek zijn meerdere onderzoeksmethoden gebruikt om de deelvragen te behandelen. Er is documentenanalyse, (participerende) observatie en fotodocumentatie en -analyse uitgevoerd en er zijn meerdere interviews gehouden. Het veldwerk bestaande uit deze onderzoeksmethoden vond plaats gedurende vier weken in de periode van 4 april tot en met 29 april.

3.2.1 Fotodocumentatie

Om de eerste deelvraag 'Hoe wordt de fysieke inrichting van het Werklustplein en de Molentuin gekenmerkt?' te beantwoorden is fotodocumentatie uitgevoerd. De fysieke inrichting heeft invloed op het gedrag in en gebruik van die ruimte en daarbij ook op de ontwikkeling van het eigenaarschapsgevoel (Thaler & Sunstein, 2008). Door middel van fotodocumentatie zijn op 7 april beelden verzameld om de fysieke inrichting van beide locaties te documenteren en vervolgens te analyseren en hier uitspraken over te kunnen doen (Rose, 2016). Zowel de onderzoeker als de lezer van deze thesis kunnen hierbij de locaties zien door de ogen van omwonenden en gebruikers van het Werklustplein en de Molentuin (Glaw, Kerry, Kable, & Hazelton, 2017).

3.2.2 Documentenanalyse en interviews

Om erachter te komen hoe het Werklustplein en de Molentuin worden beheerd, wat centraal staat in de tweede deelvraag, is documentenanalyse uitgevoerd. De manier waarop een ruimte onderhouden wordt heeft invloed op het gebruik van de ruimte en het eigenaarschapsgevoel (Pierce et al., 2003). Het beheer van de openbare ruimte en visies op de leefomgeving verschillen per gemeente en zelfs per wijk. Om hier inzicht in te krijgen is op 4 april eerst de grijze literatuur behandeld, bestaande uit minder goede toegankelijke documenten zoals beleidsrapporten en overheidsdocumenten (Wessels, 1997). Hiervoor is gebruik gemaakt van de Visie Leefomgeving (2014) en het Uitvoeringsprogramma Visie Leefomgeving (2016a) van de gemeente Deventer.

Daarnaast is een interview gehouden met twee werknemers van de gemeente Deventer die gaan over het groenbeheer en reiniging van de openbare buitenruimte. Dit om meer te weten te komen over het huidige beheer en de redenen hierachter en om de opgedane kennis vanuit de documentenanalyse aan te vullen met specifiekere informatie. Hiervoor is een topiclist opgesteld (zie bijlage 1), gebaseerd op de bevindingen vanuit het theoretisch kader. Omdat de grond van de Molentuin bezit is van bewoners,

wordt deze ruimte niet onderhouden door de gemeente maar door de bewoners zelf. Door middel van een interview met een actief betrokken bewoner van de Molentuin is meer inzicht verkregen in het onderhoud van deze plek. Op basis van de documentenanalyse en de getranscribeerde interviews is de deelvraag behandeld.

3.2.3 Participerende observatie en fotodocumentatie

Om de lokale cultuur beter te begrijpen en in beeld te brengen is participerende observatie uitgevoerd. Met deze onderzoeksmethode zijn patronen in lokaal ruimtegebruik geïdentificeerd zodat achterhaald kon worden wie de ruimte gebruikt en hoe (Kawulich, 2005). Het observeren van ruimtegebruik is relevant omdat mensen als het ware met hun voeten hun mening over een ruimte geven (Whyte, 1980). Gehl (2013) stelt in *How to Study Public Life* dat observeren helpt te begrijpen waarom mensen ruimtes gebruiken en op welke wijze, wat inzicht geeft in hun ervaringen en belevenissen. Er is, zoveel mogelijk zonder theoretische of esthetische vooroordelen, gefocust op de interactie tussen de fysieke elementen in de ruimte en het gedrag van mensen, waarop vervolgens teruggekoppeld werd in de diepte-interviews met de bewoners.

Bij de observatie is onderscheid gemaakt in twee vormen van ruimtegebruik. Er is gekeken naar fysieke tekenen van eigenaarschap, zoals de aan- of afwezigheid van afval, muurschilderingen en plantenbakken of bankjes voor het huis. Daarnaast is het gedrag van mensen op het moment zelf geobserveerd. Op deze manier is het ruimtegebruik door mensen gedocumenteerd en vervolgens geanalyseerd.

Mede met deze onderzoeksmethode is bepaald met wie het relevant is om op een later moment interviews te houden. Door langere tijd in de ruimte door te brengen is de kans groter om mensen te ontmoeten, informele gesprekken te voeren en onderzoekdeelnemers te vinden. Informele gesprekken maken het makkelijker mensen te benaderen en te vragen of ze deel willen nemen aan een interview (Driessen & Jansen, 2013). De observatie is uitgevoerd door enkele dagen in de openbare ruimtes te verblijven, informele gesprekken aan te gaan, te observeren en foto's te maken. Bij het Werklustplein zijn meerdere ochtenden deelgenomen aan een koffiemoment in het buurthuis, waarbij kennis is gemaakt met meerdere omwonenden van het plein.

De observatie van de ruimte is vastgelegd door middel van fotodocumentatie en het maken van veldnotities (zie bijlage 2 en 3) (Rose, 2016). In een schema is het geslacht van mensen genoteerd, de leeftijd, de activiteit en of ze alleen waren of in gezelschap. Met een kaart van de ruimte is gedurende twee dagen op elke plek geobserveerd. Er is gekozen voor een doordeweekse dag, 12 april, en een dag in het weekend, 23 april, omdat het ruimtegebruik van mensen kan verschillen door hun dagelijkse bezigheden, zoals werk en studie. Op beide dagen zijn drie observatiemomenten uitgevoerd; in de ochtend rond 11.30 uur, in de middag rond 15.30 uur en in de avond rond 19.30 uur (Gehl & Svarre, 2013). Deze tijden verschillen op beide locaties wat van elkaar, aangezien de observaties op dezelfde dagen zijn uitgevoerd.

3.2.4 Diepte-interviews met buurtbewoners

Om erachter te komen hoe de fysieke inrichting van de openbare ruimte en het beheer ervan het eigenaarschapsgevoel van buurtbewoners beïnvloedt, zijn in de periode van 11 april tot en met 29 april diepte-interviews gehouden. Deze semigestructureerde interviews vonden plaats op het Werklustplein en in de Molentuin zelf zodat respondenten zich in het onderzoeksgebied bevonden en makkelijker bepaalde

aspecten in de ruimte konden aanhalen. Door eerst al (participerende) observatie te hebben uitgevoerd en informele gesprekken aan te zijn gegaan in beide ruimtes is de zichtbaarheid van de onderzoeker zoveel mogelijk vergroot. Een deel van de respondenten is tijdens deze observatie al benaderd met de vraag om op een later moment deel te nemen aan het interview.

Door alleen gebruikers van de ruimtes te interviewen kan een vertekend beeld ontstaan, omdat er ook buurtbewoners kunnen zijn die de ruimte niet gebruiken omdat de ruimte ze bijvoorbeeld niet bevalt. Daarom zijn ook diepte-interviews met omwonenden van beide locaties gehouden. Alleen buurtbewoners die direct rondom de locaties wonen zijn benaderd voor een interview, omdat het onderzoek zich focust op lokale bewoners nabij openbare ruimtes en omdat dit haalbaar was binnen de tijd van de onderzoeksfase.

Gebruikers van de ruimte zijn benaderd door op hen af te stappen en te vragen of ze op dat moment of op een later moment wilden deelnemen aan een interview. Deze interviews vonden plaats in de vorm van 'go-along' interviews. Een go-along vormt een hybride tussen participerende observatie en interviewen (Kusenbach, 2003). Op deze manier wordt door middel van vragen stellen, luisteren en observeren de ervaringen en belevingen van de respondenten verkend terwijl door het onderzoeksgebied wordt gelopen. Omwonenden zijn benaderd door langs de deuren te gaan en ook hen te vragen of ze op dat of een later moment wilden deelnemen. Deze interviews vonden in of voor het huis van de respondent plaats. Ook zijn respondenten voor het onderzoek verkregen door contact op te nemen met de opbouwwerker van de wijk Voorstad. De opbouwwerker ondersteunt bewoners(groepen) in de wijk bij het werken aan een fijne buurt en leefomgeving, is onderdeel van het sociale team Voorstad en heeft veel connecties met bewoners.

Op basis van de eerdere (participerende) observatie en de bevindingen vanuit het theoretisch kader is een topiclist opgesteld (zie bijlage 4 en 6). Hierin zijn de concepten thuis voelen, toe-eigenen, controle hebben en binding met de buurt en ruimte opgenomen in de vorm van thema's en vragen. Ook is teruggekoppeld naar de uitkomsten van de observatie, om keuzes in ruimtegebruik van de mensen na te gaan. Tijdens de interviews zijn op thema's van de topiclist ingegaan, maar ook op onderwerpen waar respondenten zelf mee kwamen zodat zij hun eigen invulling konden geven.

De interviews zijn getranscribeerd en geanalyseerd, wat nader beschreven is in paragraaf 3.5. Door middel van analyse hiervan en terugkoppeling met de bevindingen uit het theoretisch kader zijn de derde en vierde deelvraag beantwoord.

Deze interviews en de uitkomsten vanuit de andere onderzoeksmethoden zijn ook gebruikt om antwoord te geven op de laatste deelvraag. Bij elke deelvraag is op de verschillen tussen de plekken ingegaan, zowel op eigendom als eigenaarschapsgevoel. Deze verschillen zijn ten slotte zo goed mogelijk verklaard en hebben inzicht gegeven in hoe het eigendom effect heeft op het eigenaarschapsgevoel.

Foto-eliciteren Werklustplein

Bij de verdiepende interviews over het Werklustplein, reden hiervoor is beschreven in paragraaf 3.4, is gebruik gemaakt van foto-eliciteren (zie bijlage 5). Hierbij zijn foto's van de huidige inrichting en van alternatieven voor of andere elementen op het plein besproken. Beelden maken het voor respondenten makkelijker om te praten over elementen in de ruimte waar zijzelf wellicht niet aan zouden denken (Rose, 2016). Daarnaast helpen referentiebeelden respondenten op ideeën te komen voor alternatieve elementen op het plein. Zowel bij de beelden van de huidige inrichting als bij de referentiebeelden konden respondenten met rode en groene stickers aangeven of ze er positief of negatief over waren en werd hen gevraagd waarom.

3.3 Ethiek

De werknemers van de gemeente hebben voor het interview een toestemmingsformulier ondertekend. Hierin hebben zij onder andere aangegeven ingelicht te zijn over de aard, methode en doel van het interview en het onderzoek, akkoord te zijn met opname van het interview en akkoord te zijn met de vermelding van hun functie in het onderzoek. De omwonenden en gebruikers van de locaties zijn voorafgaand aan het interview mondeling geïnformeerd en om toestemming gevraagd voor de opname. Alle respondenten is toegezegd zorgvuldig om te gaan met de informatie en dat deelname geheel anoniem is.

3.4 Het onderzoeksverloop

Ruimtegebruik van openbare ruimtes is in de meeste gevallen afhankelijk van weersomstandigheden (Whyte, 1980). Daarom zijn de observatiemomenten hierop aangepast. Er is geobserveerd op momenten van (overwegend) zonnig en droog en weer omdat de locaties dan vermoedelijk meer en op meer diverse manieren gebruikt worden.

Voor de diepte-interviews met buurtbewoners is met tien omwonenden van het Werklustplein gesproken en met tien gebruikers en omwonenden van de Molentuin (zie figuur 3.1). Dit komt overeen met het gestreefde aantal wat vooraf bepaald is. Aangezien er op de momenten van interviews geen mensen aanwezig waren op het Werklustplein, zijn alleen interviews met omwonenden gehouden. Ook blijkt uit

Werklustplein				
Respondent 2	Omwonende	Vrouw	± 40 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 7	Omwonende	Man	± 30 jaar	Migratieachtergrond
Respondent 10	Omwonende	Vrouw	± 70 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 11	Omwonende	Vrouw	± 60 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 12	Omwonende	Man	± 50 jaar	Migratieachtergrond
Respondent 13	Omwonende	Man	± 70 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 14	Omwonende	Man	± 70 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 15	Omwonende	Vrouw	± 70 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 19	Omwonende	Man	± 60 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 20	Omwonende	Vrouw	± 30 jaar	Nederlandse achtergrond
Molentuin				
Respondent 1	Omwonende	Vrouw	± 60 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 3	Gebruiker	Vrouw	± 50 jaar	Migratieachtergrond
Respondent 4	Gebruiker	Vrouw	± 50 jaar	Migratieachtergrond
Respondent 5	Gebruiker	Vrouw	± 40 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 6	Gebruiker	Man	± 30 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 8	Gebruiker	Vrouw	± 60 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 9	Omwonende	Vrouw	± 90 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 16	Omwonende	Vrouw	± 50 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 17	Omwonende	Vrouw	± 70 jaar	Nederlandse achtergrond
Respondent 18	Omwonende	Vrouw	± 50 jaar	Nederlandse achtergrond

Figuur 3.1 Eigenschappen respondenten

de gebiedsomschrijving in Hoofdstuk 4 dat meer dan de helft van de bewoners van het Rode Dorp een migratieachtergrond heeft. Echter hadden de meeste omwonenden rond het Werklustplein allemaal een Nederlandse achtergrond of waren omwonenden met een migratieachtergrond niet bereid deel te nemen aan het interview.

Na het uitvoeren van de observaties en interviews bij het Werklustplein is gebleken dat het plein niet wordt gebruikt door omwonenden, waarbij ook wordt aangegeven dat hier geen behoefte aan is. Zij gaven aan qua fysieke elementen niets te missen op het plein. Om deze reden zijn bij het Werklustplein aan de hand van foto-elicitering met de al geïnterviewde en met nieuwe bewoners verdiepende interviews gehouden om erachter te komen wanneer buurtbewoners het plein wél zouden gebruiken, wat volgens Pierce et al. (2003) invloed heeft op de binding met en eigenaarschapsgevoel over de ruimte. Door deze verdiepingsslag te maken is een extra koppeling gecreëerd tussen fysieke inrichting en het eigenaarschapsgevoel.

Verdiepende interviews Werklustplein				
Respondent 11	<i>Omwonende</i>	<i>Vrouw</i>	<i>± 60 jaar</i>	<i>Nederlandse achtergrond</i>
Respondent 13	<i>Omwonende</i>	<i>Man</i>	<i>± 70 jaar</i>	<i>Nederlandse achtergrond</i>
Respondent 10	<i>Omwonende</i>	<i>Vrouw</i>	<i>± 70 jaar</i>	<i>Nederlandse achtergrond</i>
Respondent 14	<i>Omwonende</i>	<i>Man</i>	<i>± 70 jaar</i>	<i>Nederlandse achtergrond</i>
Respondent 15	<i>Omwonende</i>	<i>Vrouw</i>	<i>± 70 jaar</i>	<i>Nederlandse achtergrond</i>
Respondent 19	<i>Omwonende</i>	<i>Man</i>	<i>± 60 jaar</i>	<i>Nederlandse achtergrond</i>
Respondent 20	<i>Omwonende</i>	<i>Vrouw</i>	<i>± 30 jaar</i>	<i>Nederlandse achtergrond</i>
Respondent 21	<i>Omwonende</i>	<i>Man</i>	<i>± 30 jaar</i>	<i>Nederlandse achtergrond</i>
Respondent 22	<i>Omwonende</i>	<i>Vrouw</i>	<i>± 30 jaar</i>	<i>Nederlandse achtergrond</i>

Figuur 3.2 Eigenschappen respondenten verdiepende interviews

3.5 Data-analysemethoden

De fotodocumentatie van de fysieke inrichting is geanalyseerd door middel van fotoanalyse (Rose, 2016). Bij de analyse van de beelden is teruggekoppeld naar de literatuur vanuit het theoretisch kader en van onder andere Whyte (1980), Gehl (2013) en Kuitert en Maas (2016) over de fysieke inrichting van openbare ruimtes. Ook de foto's die zijn gemaakt tijdens de (participerende) observatie naar het ruimtegebruik zijn geanalyseerd. De mensen zelf zijn vanwege privacywet onherkenbaar gemaakt. Bij de foto's zijn veldnotities gemaakt met de datum, tijd en locatie en aanvullende informatie over wat er op dat moment gebeurt. Op deze manier kunnen de foto's gelabeld en als het ware gecodeerd worden wat verdere analyse mogelijk maakt (Rose, 2016). Ook hier wordt teruggekoppeld naar de literatuur vanuit het theoretisch kader over ruimtegebruik dat het eigenaarschapsgevoel beïnvloedt.

De interviews met de werknemers vanuit de gemeente en met het bestuurslid van de Molentuin zijn niet gecodeerd, aangezien het twee interviews betreft. Door de resultaten vanuit de documentenanalyse en het interview op elkaar te betrekken wordt de deelvraag beantwoord hoe de openbare ruimte wordt beheerd.

De uitkomsten van de participerende observatie bevatten de hiervoor beschreven foto's, veldnotities over het ruimtegebruik en informele gesprekken met mensen die de ruimte op dat moment gebruiken. Analyse van het ruimtegebruik is gedaan door veldnotities te maken op de kaarten van de

ruimtes, wat uiteindelijk een beeld geeft van hoe en wie de ruimte gebruikt. In een tabel is weergegeven voor welke activiteiten, gebaseerd op Gehl's (2011b) categorisering, de ruimte wordt gebruikt waardoor verschillen tussen beide locaties waar te nemen zijn.

De interviews met de gebruikers en omwonenden van het Werklustplein en de Molentuin zijn na toestemming van de respondenten opgenomen en vervolgens getranscribeerd. Deze transcripten zijn geïmporteerd en gecodeerd in het softwareprogramma Nvivo. Allereerst is open gecodeerd waarbij codes zijn verbonden aan tekstfragmenten (Scheepers, Tobi, & Boeije, 2016). De code geeft het hoofdthema per fragment aan. Hierbij is zowel gelet op concepten die naar voren zijn gekomen uit het theoretisch kader als op uitspraken van respondenten buiten de literatuur. Vervolgens is axiaal gecodeerd, waarbij nog een keer door de data heen is gegaan. Toegekende codes zijn met elkaar vergeleken en codes die bij elkaar horen zijn samengevoegd binnen overkoepelende thema's. Tijdens dit proces zijn de thema's teruggekoppeld naar concepten uit het theoretisch kader om in het resultatenhoofdstuk de relatie met de literatuur te maken. Een volledig overzicht van de codes en thema's zijn te vinden in bijlage 7 en 8.

3.6 Validiteit en betrouwbaarheid

Een onderzoek hoort valide en betrouwbaar te zijn (Scheepers et al., 2016). Validiteit gaat om de juistheid van de resultaten en houdt in dat daadwerkelijk onderzoek wordt gedaan naar hetgeen wat beoogt wordt te onderzoeken. Om deze reden zijn de deelvragen binnen deze thesis ieder gekoppeld aan een onderzoeksmethode die geschikt is om de deelvraag te beantwoorden. De fotodocumentatie en -analyse, de observaties en de topiclist voor de interviews liggen in lijn met de literatuur en de onderzoeksvragen. De onderzoeksmethoden zijn zo voorbereid en uitgevoerd dat uiteindelijk de hoofdvraag beantwoord kon worden.

Betrouwbaarheid houdt de nauwkeurigheid van waarnemingen in (Scheepers et al., 2016). Een onderzoek moet herhaalbaar zijn, wat betekent dat waarnemingen niet mogen afhangen van de timing en toevallige en onbedoelde invloeden. In het onderzoeksverloop is al aangetoond dat de (participerende) observatie erg afhankelijk was vanwege de weersomstandigheden. Het was namelijk tijdens alle observatiemomenten zonnig en droog. De timing van deze observatie heeft daarom de resultaten van deze onderzoeksmethode enigszins vertekend. Hier is zo goed mogelijk rekening mee gehouden door tijdens te interviews ook te vragen naar het ruimtegebruik, en dit niet alleen te laten afhangen van de observaties.

4. HET WERKLUSTPLEIN EN DE MOLENTUIN

Het Werklustplein en de Molentuin liggen beiden in de wijk Voorstad in Deventer. De Voorstad bestaat uit meerdere buurten en deze maken onderdeel uit van de 'Oude Schil' rond de binnenstad (Gemeente Deventer, 2021). Deze buurten onderscheiden zich door ruimtelijke opbouw en clusters van hetzelfde type woningen en worden van elkaar gescheiden door (doorgaande) wegen. Het Werklustplein ligt in de buurt het Rode Dorp en de Molentuin in de buurt Oosterstraat (zie figuur 4.1).

Figuur 4.1 De verschillende soorten ruimtes

4.1 Het Rode Dorp en de Oosterstraat

Het Rode Dorp is als woonwijk gebouwd tussen 1914 en 1916 en telde ongeveer 680 rijtjeswoningen (St. Gilde Deventer, 2020). De buurt heeft de naam te danken aan de rode daken die alle huizen toen, en velen nog steeds, hebben. Het Rode Dorp was in eerste instantie een arbeiderswijk waar voornamelijk gezinnen uit de arbeidersklasse zich vestigden. Na het afschaffen van de Vestingswet in 1874 ontstond de behoefte bij inwoners en fabrieken weg te trekken uit het drukke centrum. Door de ontwikkeling van arbeiderswijken kwamen werknemers dicht bij de fabrieken te wonen. De arbeiderswijk moest vooral functioneel zijn en door het huisvesten van zoveel mogelijk werknemers is de dichtheid van deze wijk groot en de huizen klein.

De Oosterstraat valt samen met de Burgemeestersbuurt onder het gebied Voorstad-centrum. De ontwikkeling van dit gebied begon aan het einde van de 19e eeuw, waarvan ook een deel van de huidige Oosterstraat dateert van voor 1900 (Gemeente Deventer, 2021). Ook dit gebied ontwikkelde zich na de afschaffing van de Vestingswet. Andere delen binnen de Oosterstraat zijn onderdeel van de stadsvernieuwing en dateren uit de jaren rond de eeuwwisseling (Gemeente Deventer, z.j.). De stadsvernieuwing en verschillende nieuwbouwprojecten hebben tot een verscheidenheid aan gebouwtypologieën geleid, bestaande uit rijtjeswoningen en appartementengebouwen die variëren in bouwjaar, architectuur, schaal en kleurgebruik (zie figuur 4.3 en 4.4). Over het algemeen kenmerkt ook deze buurt zich met een hoge dichtheid en kleinschalige woningbouw.

Figuur 4.2 Enkstraat in de buurt het Rode Dorp

Figuur 4.3 Manegestraat in de buurt Oosterstraat

Figuur 4.4 Nieuwe Rij in de buurt Oosterstraat

In zowel het Rode Dorp als de Oosterstraat is het stratenpatroon historisch bepaald en smal. Openbare ruimtes werden in deze tijd ontworpen met een andere gedachtegang dan nu of met het idee dat mensen dan een buitenplek hebben omdat de tuinen van de huizen klein waren (Lewicka, 2010). Beide buurten zijn grotendeels gebouwd in een periode dat de auto een ondergeschikte rol speelde (Gemeente Deventer, z.j.). Hierdoor komen er vaak parkeerproblemen in de wijk voor, wat als gevolg kan hebben dat er een toenemende druk ontstaat op de openbare ruimte als verplaats- en verblijfsruimte.

De buurten verschillen van elkaar qua verhouding in koop- en huurwoningen (zie figuur 4.8). Waar in het Rode Dorp het grootste deel van de woningen eigendom is van woningcorporaties, bestaat het grootste deel van de woningen in de Oosterstraat uit koopwoningen. Op figuur 4.5 is te zien dat rondom het Werklustplein vooral huurwoningen staan van de woningcorporatie. De twee bedrijven die hier de woningen in bezit hebben zijn woningbouwvereniging Rentreë en woonbedrijf leder1. Rondom de Molentuin bestaat een mix van koop- en huurwoningen (zie figuur 4.6).

De verhouding van inwoners naar leeftijd in de buurten verschilt niet veel van elkaar (zie figuur 4.7). Alleen het percentage 0-15 jarigen is in de Oosterstraat wat lager en het percentage 15-25 jarigen wat hoger dan in het Rode Dorp en de wijk Voorstad.

In de migratieachtergrond van de buurtinwoners zijn duidelijke verschillen te zien (figuur 4.9). Waar het grootste deel van de inwoners van de Oosterstraat een westerse achtergrond heeft, heeft meer dan de helft van de inwoners in het Rode Dorp een migratieachtergrond uit Turkije.

Ook bestaan er verschillen in opleidingsniveau van de inwoners (zie figuur 4.10). Waar in de Oosterstraat het grootste deel van de inwoners hoger opgeleid is, hebben de meeste inwoners van het Rode Dorp een lager opleidingsniveau.

Dit kan invloed hebben op het gemiddelde inkomen van de inwoners (zie figuur 4.11). Dit ligt in de Oosterstraat veel hoger dan het gemiddelde in het Rode Dorp en de wijk Voorstad.

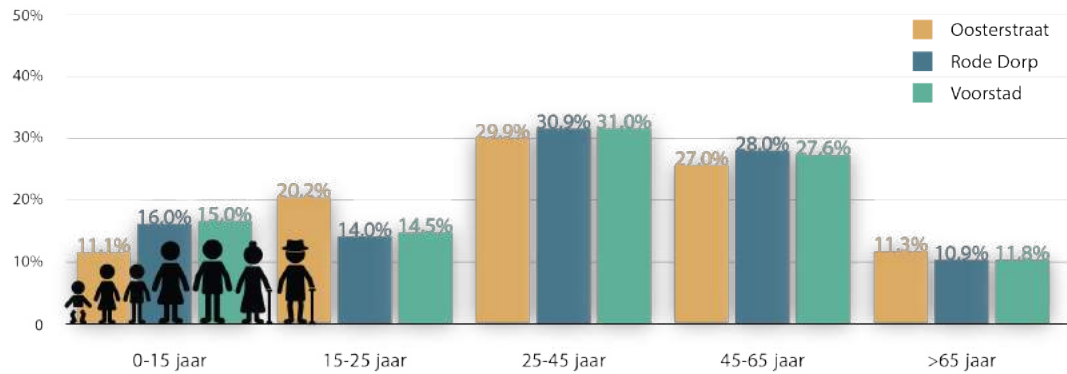

Figuur 4.5 Verhouding koop- en huurwoningen rondom het Werklustplein (GeoWeb, 2022)

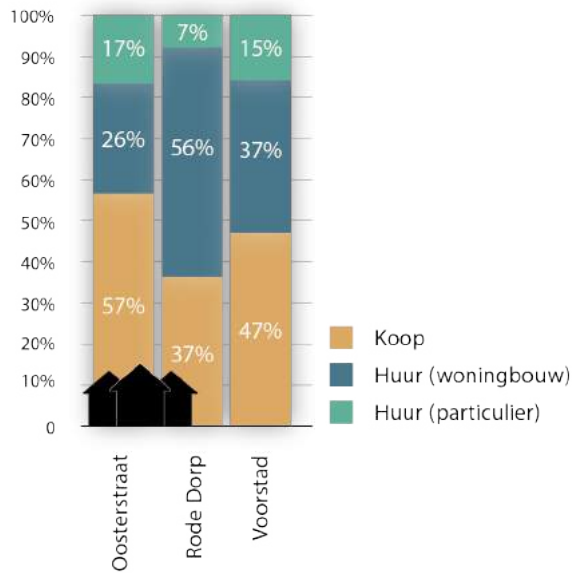

Figuur 4.6 Verhouding koop- en huurwoningen rondom de Molentuin (GeoWeb, 2022)

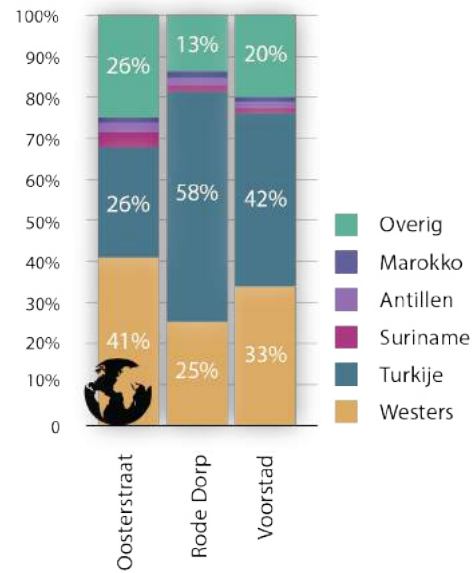
Figuur 4.7 Inwoners naar leeftijd

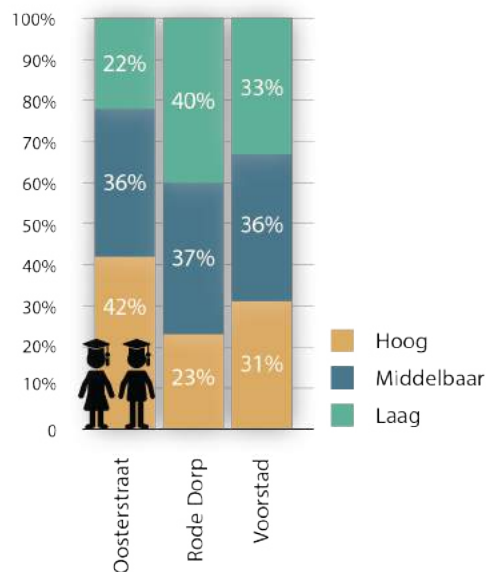
Figuur 4.8 Eigendom woningen

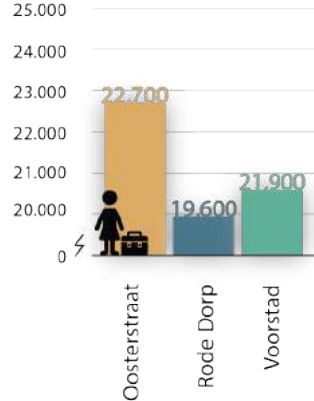
Figuur 4.9 Migratieachtergrond van de inwoners

Figuur 4.10 Opleidingsniveau van de inwoners

Figuur 4.11 Gemiddeld inkomen per inwoner

Bron: AlleCijfers, 2022; Gemeente Deventer, 2021

4.2 Het Werklustplein

De grond van het Werklustplein is eigendom van de gemeente. Het plein ligt midden in de buurt en wordt omgrend door woningen en Het Enkhuis. Het Enkhuis is een buurthuis waar ruimte wordt geboden voor verschillende activiteiten, zoals kinderactiviteiten, eten met buurtbewoners, stoelgymnastiek en taalcursussen (Deventer Wijzer, 2022). Het Werklustplein is in 2019 heringericht, waarbij het doel was het creëren van een veilig, duurzaam en goed te beheren plein dat zoveel mogelijk invulling geeft aan de wensen voor gebruik door buurtbewoners en in beheer overgedragen kon worden aan de bewonerscommissie van het Rode Dorp (Gemeente Deventer, 2019a).

Uit een interview met de destijds projectleider en een betrokken bewoner is gebleken dat de herinrichting heeft plaatsgevonden naar aanleiding van de wensen van omwonenden en de bewonerscommissie. De omwonenden hadden wensen omtrent drie bomen (valse christusdoorns) voor het buurthuis die doorns lieten vallen op het plein, water wat niet wegliep bij zware regenval, zwerfafval op het plein doordat vogels het uit de afvalbakken pikten en scooters, brommers en fietsers die met hoge snelheid over het plein voor de huizen aan de Enkstraat reden. De valse christusdoorns zijn gekapt, veel afvalbakken zijn weggehaald, de bestrating is overal vernieuwd, er zijn meer groenvakken aangebracht, het sportveld is gerepareerd en er is nieuwe belijning aangebracht. Het idee achter de groenvakken was vergroening op het plein om wateroverlast en verhitting tegen te gaan. Daarnaast maken de groenvakken in het verlengde van de Enkstraat het moeilijker voor scooters en fietsers om vlak voor de huizen te rijden en wordt vanuit de straat het beeld van een plein gecreëerd, waar het voorheen nog leek alsof het een doorgaande weg was.

De projectleider vertelde dat voor de herinrichting een kleine groep mensen, de bewonerscommissie, zich in zekere mate bezighield met het onderhoud van het Werklustplein en twee nabijgelegen pleinen. De meeste leden van deze bewonerscommissie maakten echter geen deel uit van directe omwonenden van het Werklustplein, maar van deze andere pleinen. Deze bewonerscommissie gaf aan ook na de herinrichting van het Werklustplein een deel van het beheer op zich te willen nemen, met als eis dat het plein eerst door middel van herinrichting op orde werd gebracht. Voor het beheer van de drie pleinen is destijds ook een beheerovereenkomst afgesloten dat bewoners in samenwerking met Cambio (buurtbeheerbedrijf, onderdeel van afvalbedrijf Circulus Berkel) het zwerfafval zouden ruimen, en na een jaar ook het groenbeheer grotendeels zouden overnemen van het Groenbedrijf. Echter was het voor de bewonerscommissie lastig om omwonenden van het Werklustplein mee te krijgen hierin, en was er dus vanuit deze omwonenden geringe tot geen initiatief voor het beheer van hun plein. Ook blijkt uit interviews en informele gesprekken met de projectleider, de betrokken bewoner, de wijkmanager en een maatschappelijk werker dat de bewonerscommissie niet meer actief is en dat het destijds vooral op één of enkele personen aankwam die het initiatief namen.

Figuur 4.12 Luchtfoto van het Werklustplein

Figuur 4.13 Huidige inrichting van het Werklustplein

4.3 De Molentuin

De Molentuin is een vanuit lokale bewoners opgebouwde ruimte. Het grondgebied was in eerste instantie eigendom van woningcorporatie Ieder1 en heeft voor een periode van tien jaar lang braak gelegen (Molentuin, 2016). Acht actieve bewoners rond de Molentuin wilden van deze ruimte een aantrekkelijke plek maken voor alle buurtbewoners. Hiervoor hebben ze de ruimte van de woningbouwcorporatie in bruikleen gekregen en de inrichting en het onderhoud van de Molentuin op zich genomen. Bij de ontwikkeling van de Molentuin is rekening gehouden met alle wensen in de buurt, waarbij uiteindelijk gekozen is voor een speeltuin, een grasveld voor activiteiten, een moestuin en een belevingstuin. Een lid van het, uit drie mensen bestaande, bestuur van de Molentuin gaf in een interview aan dat het lastig was en is om iedereen bij de plek te betrekken, ondanks de pogingen hiertoe door het samen eten maken en het organiseren van andere activiteiten. Er bestaat vooral veel betrokkenheid ten zuiden van de Molentuin, waar voornamelijk koopwoningen staan merkte het bestuurslid op. Het ontwerp van de Molentuin is tot stand gekomen door samenwerking tussen de acht buurtbewoners en een werkgroep wat werd aangedragen door Ieder1 en de gemeente.

De bruikleen van het gebied zou ten einde komen wanneer de woningcorporatie er wilde bouwen, wat het geval was in oktober 2014. Hoewel het plan bestond om de grond met een waarde van €225.000,- te verkopen aan een ontwikkelaar, ging de woningbouwcorporatie akkoord met het bod van Stichting Molentuin van €100.000,-, waarvan uiteindelijk €50.000,- was opgehaald. Buurtbewoners hebben zich, gebruik makende van het buurtrecht 'right to bid', verenigd en zo €10.000,- opgehaald via acties in de buurt en twee keer een gift ontvangen van buurtbewoners van €20.000,-. In oktober 2015 werd de koopovereenkomst getekend en werd de grond officieel eigendom van de buurt, van Stichting Molentuin.

Uit het interview blijkt dat zowel de functie als de inrichting en het onderhoud van de ruimte niet veranderde ten opzichte van toen de grond in bruikleen was. De wens om de Molentuin te behouden, in plaats van dat er gebouwd zou worden, kwam vanuit dit bestuur en nog vijf mensen die actief betrokken waren bij het onderhoud van en activiteiten in de ruimte (dezelfde acht personen als voorheen). Er bestond geen intentie om bezit van de grond te hebben, alleen het behouden van de plek voor de buurt. Vervolgens zijn met een inzamelingsactie vele buurtbewoners enthousiast gemaakt en betrokken bij de verdere ontwikkeling van de tuin.

Figuur 4.14 Luchtfoto van de Molentuin

Figuur 4.15 Huidige inrichting van de Molentuin

5. RESULTATEN

In dit hoofdstuk worden de belangrijkste resultaten van het kwalitatieve onderzoek beschreven. De paragrafen zijn gestructureerd aan de hand van de verschillende onderzoeksmethoden, die ieder zijn gekoppeld aan een deelvraag. Allereerst wordt de fysieke inrichting geanalyseerd, vervolgens het onderhoud van beide locaties, dan het ruimtegebruik door mensen en als laatste de ervaringen en belevingen van gebruikers en omwonenden van beide locaties. Hoofdstuk 6 geeft vervolgens antwoord op de onderzoeksvragen.

5.1 Fotodocumentatie fysieke inrichting

Door middel van fotodocumentatie zijn beelden van het Werklustplein en de Molentuin verzameld om de fysieke inrichting te documenteren en te analyseren. Om hier uitspraken over te doen is teruggekoppeld naar de basisprincipes voor een openbare ruimte die zijn behandeld in het theoretische kader.

5.1.1 Het Werklustplein

Figuur 5.1 Huidige inrichting van het Werklustplein

De inrichting van het Werklustplein typeert zich door het verharde sportveld met daar omheen groenvakken, bankjes en een kleine speeltuin. Aan de noordzijde wordt het plein begrensd door een fietspad en een schutting, aan de oostzijde door een straat met woningen, aan de zuidzijde door het Enkhuis en aan de westzijde direct door woningen. De stoep voor deze woningen loopt meteen door in het plein en vormt hierbij als het ware een overgangszone van private naar openbare ruimte.

Veiligheid

Het Werklustplein ligt in het zicht van meerdere woningen. Omwonenden kunnen zien wat er op het plein gebeurt wat volgens Gehl (2010) en Jacobs (1961) voor gebruikers kan bijdragen aan het veiligheidsgevoel. Daarnaast kijkt ook het Enkhuis, behorend tot niet-residentieel eigendom, meteen op het plein waardoor ook informeel toezicht ontstaat (Mehta, 2014). Door het buurthuis zijn er op meerdere momenten van de dag mensen aanwezig op het plein, ookal is dit alleen maar het lopen of fietsen over het plein om bij het buurthuis te komen. Dit vergroot de beleving van de veiligheid (Newman, 1972)

Op de fysieke conditie van het plein, wat ook van invloed is op sociale veiligheid (Mehta, 2014), is weinig aan te merken. Mede doordat het plein recent is heringericht is de kwaliteit van de bestrating en het straatmeubilair goed. De vlakke ondergrond is, zonder uitspraken te doen over het daadwerkelijke onderhoud, goed te onderhouden.

Kuitert en Maas (2016) stellen dat de beleving van veiligheid ook toeneemt doordat mensen om zich heen kunnen kijken in een ruimte. Het plein zelf heeft een open karakter en vanuit elk punt is zowel het plein als vrijwel elke in- en uitgang goed te overzien, waardoor de aanwezigheid van anderen na te gaan is en ruimtegebruik door voorbijgangers wordt gestimuleerd (Whyte, 1980).

De ruimte wordt in kleuren vooral gekenmerkt door grijs tinten in de bestrating, groen in de beplanting, bruin tinten in de woningen en wit in de gevel van het Enkhuis. Groen wordt door Nurlelawati et al. (2012) gekoppeld aan rust, bruin aan geborgenheid en wit is neutraal.

Variatie

Op het Werklustplein is weinig sprake van details en afwisseling. Er is enige variatie in groen door bomen, hagen, struiken en andere beplanting, maar weinig variatie in materialen, texturen of kleuren wat van invloed is op de zintuiglijke beleving (Degen & Rose, 2012). Dat de ruimte een open karakter heeft kan positief van invloed zijn op de sociale veiligheid, maar Shaftoe (2008) benadrukt juist dat mensen graag verblijven in een ruimte die zich geleidelijk aan openbaart en dat dit nieuwsgierigheid opwekt.

De indeling van het plein in kleinere ruimtes beperkt zich tot het sportveld en de kleine speeltuin. De ruimtes worden van elkaar gescheiden door een hek als 'harde' grens, waarbij de speelplek voornamelijk functioneert als ruimte voor kleinere kinderen en het sportveld voor oudere kinderen.

De open ruimte biedt mogelijkheid om tijdelijke activiteiten, zoals feestjes of buurtbarbecues te huisvesten. De meerdere bankjes op het plein maken verblijf mogelijk, maar het plein met huidige inrichting biedt in activiteit voornamelijk ruimte om te spelen en sporten. De mate van diversiteit aan activiteit is dus beperkt wat invloed heeft op de levendigheid van de ruimte (Mehta, 2014).

Verblijf

De inrichting van het plein maakt spel en sport mogelijk. Daarnaast staan er zeven bankjes. Eén in het speeltuintje en zes aan de randen van het plein, uitkijkende op het sportveld. Volgens Shaftoe (2008) is dit de goede locatie voor zitgelegenheid, omdat het uitzicht biedt op activiteit. Echter hebben de bankjes geen rugdekking. Mensen hebben geen overzicht over wat er achter hen gebeurt, wat invloed heeft op het veiligheidsgevoel en de wijze waarop de plek sociaal functioneert (Kuitert & Maas, 2016).

Daarnaast is er geen diversiteit in zitgelegenheid. Het zijn allemaal dezelfde soort bankjes, waarvan een tweetal rondom een betonnen tafel. In de ruimte is geen sprake van muurtjes, trappen of richels die secundaire zitgelegenheid bieden (Whyte, 1980). Doordat de bankjes rondom het plein zijn geplaatst, hebben mensen wel de mogelijkheid om in de zon of onder de bomen in de schaduw te zitten (Mehta 2014). Daarnaast hebben alle bankjes een rugleuning wat prettig is voor kwetsbare doelgroepen en zijn alle zitoppervlaktes van hout, wat volgens Kuitert en Maas (2016) prettiger is dan bijvoorbeeld beton.

Verplaatsing

Naast het plein ligt een breed fietspad die, op de paaltjes na, vrij is van obstakels of hobbels zodat verplaatsing goed mogelijk is (Karssenbergh & Laven, 2016). Ook de rest van het plein is goed toegankelijk te voet of met een rolstoel of kinderwagen.

Waar voorheen scooters en brommers nog vlak voor de huizen reden, is dit nu minder goed mogelijk door het verplaatsen van het opritje en de groenvakken voor het huis. Hierdoor moeten zij afremmen en om de groenvakken heen rijden. Deze opritjes, en de afwezigheid van trappen en hellingen, zorgen ervoor dat de ruimte ook fysiek toegankelijk is voor scootmobielen en mensen met een rolstoel of kinderwagen (Yilmaz, 2018). Daarnaast is het plein vanaf de straten zichtbaar wat bijdraagt aan de visuele toegankelijkheid (Whyte, 1980).

5.1.2 De Molentuin

Figuur 5.2 Huidige inrichting van de Molentuin

De Molentuin is een groene ruimte bestaande uit een gedeelte met speeltoestellen, een grasveld, een moestuin en een belevingstuin. De tuin wordt aan de oostkant direct begrensd door de zijkant van woningen en aan alle andere kanten door een fysieke barrière, bestaande uit een laag hekwerk met daarachter de straat en woningen.

Veiligheid

Ook de Molentuin ligt in het zicht van woningen wat zorgt voor informeel toezicht (Gehl, 2010). Doordat de tuin wordt omgrensd door de straat en er geen sprake is van hoge dichte beplanting is de tuin ook goed zichtbaar vanaf de straat wat volgens Whyte (1980) bijdraagt aan het veiligheidsgevoel. Waar bij het Werklustplein sprake is van een buurthuis, bevinden zich er rondom de Molentuin geen andere voorzieningen. Dit kan invloed hebben op de aanwezigheid van mensen over de dag heen, omdat veel mensen overdag werken of studeren.

Qua fysieke conditie ligt ook de Molentuin er goed bij. Alle onderdelen van de ruimte zijn heel en schoon en zien er goed onderhouden uit wat de perceptie van veiligheid vergroot (Kuitert & Maas, 2016).

Er is zowel zichtbaarheid op de Molentuin als zichtbaarheid in de tuin zelf. Door de niet al te grote oppervlakte en lage beplanting is de tuin goed te overzien waardoor in één oogopslag te zien is of en waar er mensen zijn (Whyte, 1980). Daarnaast zijn de in- en uitgangen goed herkenbaar doordat de paden hierop aansluiten. Alleen in de belevingstuin staat meer en hogere beplanting waardoor deze ruimte slechter te overzien is vanuit de rest van de tuin.

De kleuren in de tuin worden bepaald door de natuurelementen in de ruimte, namelijk het groen en het hout waaruit de meeste elementen bestaan. Zoals eerder beschreven kunnen kleuren invloed hebben op emoties, waarbij groen zorgt voor rust en bruin voor geborgenheid (Nurlelawati et al., 2012).

Variatie

In tegenstelling tot het Werklustplein, is er in de Molentuin wel veel sprake van details en afwisseling wat van invloed is op de beleving van de ruimte (Degen & Rose, 2012). Er is vooral veel variatie in groen, maar ook in materialen door de zitplekken, speeltoestellen en andere elementen.

De Molentuin is opgedeeld in vier kleinere ruimtes die ieder getypeerd worden door een andere inrichting en zo uitnodigen tot diversiteit aan gebruik en bijdragen aan levendigheid (Gehl, 2010; Mehta, 2014). Deze ruimtes zijn van elkaar te onderscheiden door uitstraling en de wandelpaden die de grens vormen. Het grasveld biedt hierbij ruimte voor tijdelijke activiteiten, zoals sport of een buurtfeest, wat bijdraagt aan diversiteit in gebruik (Mehta, 2014).

Het speelgedeelte nodigt uit tot spelen en de moestuintjes tot tuinieren. In de belevingstuin kan worden verbleven en kunnen mensen zich terugtrekken van de rest van de tuin. Deze plek is zo ingericht dat de ruimte zich geleidelijk aan openbaart aan mensen wat bijdraagt aan de afwisseling in de ruimte (Shaftoe, 2008).

Verblijf

De Molentuin maakt op verschillende manieren verblijf mogelijk. Naast dat er ruimte wordt geboden voor spel, sport en tuinieren, is er ook veel zitgelegenheid wat essentieel is voor verblijf (Karssenberg & Laven, 2016). In het midden van de tuin staan drie picknickbanken die zicht bieden op elk van de vier ruimtes. Op het grasveld kan, al dan niet met een kleedje, gezeten of gelegen worden. Ook ligt hier een grote boomstam die kan functioneren als zit- of speelplek. Het speelgedeelte biedt zitgelegenheid door een bankje en twee zitplekken in het groen en ook in de belevingstuin staat een bankje.

Er is dus veel verscheidenheid in zitgelegenheid. Er wordt zowel primaire zitgelegenheid geboden door bankjes, als secundaire zitgelegenheid door een boomstam of richels nabij speelplekken (Whyte, 1980). Hierbij biedt de ene zitplek wel een rugleuning en de ander niet. Op de picknicktafels na, hebben alle zitplekken rugdekking in de vorm van beschutting. Volgens Kuitert en Maas (2016) maakt dit dat mensen zich

veiliger voelen en heeft dit positieve invloed op hoe een ruimte sociaal functioneert. Op de ene plek kan met hoogstens drie mensen gezeten worden en op de andere plek met een groepje (Carmona, 2019). Door de vele zitplekken is er ook genoeg keuze om in de zon of in de schaduw te zitten.

Verplaatsing

De Molentuin is alleen te voet toegankelijk. De ruimte wordt door een hek gescheiden van de straat om kleine kinderen veilig in de tuin te houden. Dit maakt het voor gemotoriseerd verkeer ook onmogelijk om de tuin te betreden en draagt zo bij aan de verkeersveiligheid (Gehl, 2011a).

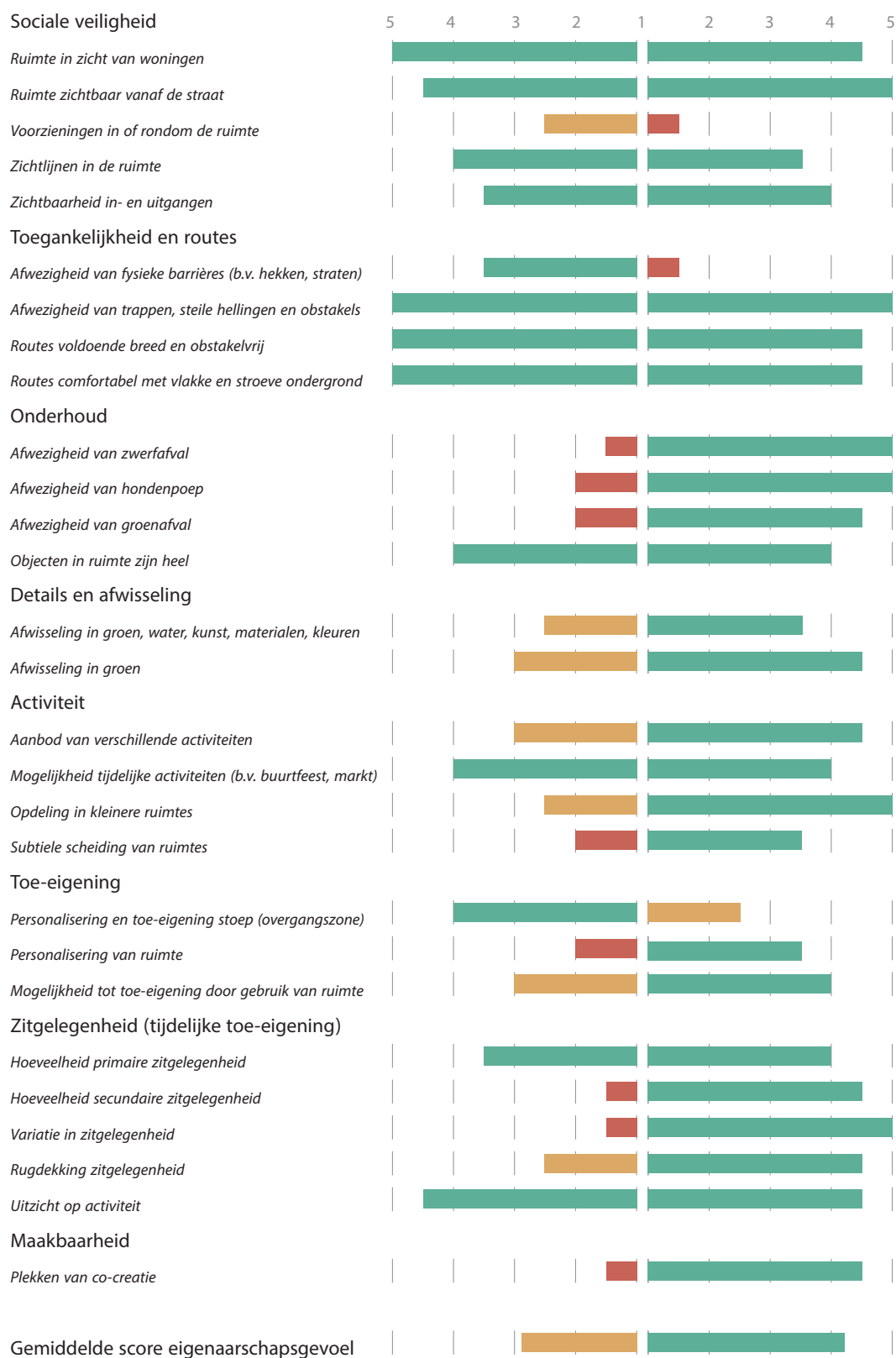
Hoewel er bij elke ingang na het hek een klein rooster ligt wat voor rolstoelen of kinderwagens kan zorgen voor een wat moeilijkere entree, zijn de wandelpaden in de tuin zelf wel goed toegankelijk omdat deze bestaan uit hard aangestampte aarde en vrij zijn van obstakels (Karsenberg & Laven, 2016). Daarnaast bevinden

zich er geen trappen of hellingen in de ruimte wat bijdraagt in fysieke toegankelijkheid. Ook is de Molentuin visueel toegankelijk doordat er vanuit de straat goed zicht is op de ruimte (Whyte, 1980).

De bevindingen van het theoretisch kader en de resultaten van de fotodocumentatie zijn verwerkt in een criteriamodel (zie figuur 5.3), waarin te zien is hoe het Werklustplein en de Molentuin op een Likert-schaal scoren op verschillende elementen die van invloed zijn op het eigenaarschapsgevoel. Hoe hoger de score op een element, hoe groter de kans is op ontwikkeling van eigenaarschapsgevoel.

Werklustplein Molentuin

Figuur 5.3 Criteriamodel fysieke inrichting eigenaarschapsgevoel

5.2 Documentenanalyse en interviews beheer

In deze paragraaf staat de documentenanalyse centraal, aangevuld met informatie verkregen uit het interview met een adviseur groenbeheer en een beheerder buitenruimte (reiniging van de openbare ruimte) van gemeente Deventer en een interview met een bestuurslid van Stichting Molentuin.

Na de herinrichting van het Werklustplein was een beheerovereenkomst opgesteld waarin is vastgelegd dat omwonenden het plein schoon zouden houden en zich na een jaar ook zouden ontfermen over het groen. Echter blijkt uit interviews met bewoners en informele gesprekken met de wijkmanager dat dit niet gebeurt en dat de onderhoudsdiensten van de gemeente langskomen. De adviseur groenbeheer gaf aan dat alleen grond wat eigendom is van de gemeente wordt onderhouden door onderhoudsdiensten van de gemeente, wat van toepassing is op het Werklustplein en niet op de Molentuin. De gemeente moet ervoor zorgen dat de openbare ruimte schoon, heel en veilig is (Gemeente Deventer, 2016a). In een Beeldenboek wordt door middel van foto's en meetmethoden de kwaliteit van de openbare ruimte beschreven en gemeten. Vijf kwaliteitsniveaus bepalen hierbij hoe schoon en heel de openbare ruimte is, variërend van zeer hoog (A+) tot zeer laag (D) (zie figuur 5.4). Met deze methodiek wordt de gewenste kwaliteit per gebied gekozen en kan de kwaliteit worden getoetst.

Verrekenen op beeld via RAW-hoofdcode 50.15.04				
Groen-gras en kruidachtigen		zwerfafval fijn		
A+	A	B	C	D
				
Er ligt geen fijn zwerfafval.	Er ligt weinig fijn zwerfafval.	Er ligt in beperkte mate fijn zwerfafval.	Er ligt redelijk veel fijn zwerfafval.	Er ligt veel fijn zwerfafval.
fijn zwerfafval (1-10 cm) 0 stuks per 1 m ²	fijn zwerfafval (1-10 cm) ≤ 3 stuks per 1 m ²	fijn zwerfafval (1-10 cm) ≤ 10 stuks per 1 m ²	fijn zwerfafval (1-10 cm) ≤ 25 stuks per 1 m ²	fijn zwerfafval (1-10 cm) > 25 stuks per 1 m ²
Meetinstructies: Zwerfafval fijn				

Figuur 5.4 Voorbeeld uit het Beeldenboek (CROW, 2018)

In de hele gemeente wordt het kwaliteitsniveau B gehanteerd en gestreefd om dit te behalen, wat zowel geldt voor het groenbeheer als de reiniging. Voor het Werklustplein bestaat dus geen aparte regeling voor het groenbeheer of reiniging.

Op basis van het kwaliteitsniveau en de staat van de ruimte bepalen onderhoudsdiensten zelf wanneer en hoe vaak zij langskomen (Gemeente Deventer, 2007). Qua reiniging worden veegmachines en personeel op maat ingezet. Elke wijk in Deventer komt vanaf juni tot september één keer aan de beurt voor onkruidverwijdering op de weg. Het legen van afvalbakken wordt minimaal één keer per week gedaan. Wat betreft groenbeheer worden struiken één keer per twee jaar gesnoeid en hagen elk jaar geknipt (Gemeente Deventer, 2016b). Elke drie jaar worden bomen geïnspecteerd op veiligheid en onderhoudsbehoefte. Schoffelen van onkruid tussen beplanting varieert per plek en per tijdsperiode.

De Molentuin is in bezit van en wordt onderhouden door Stichting Molentuin. Onderhoud vindt plaats in de vorm van klusdagen die worden aangestuurd door het stichtingsbestuur en waar buurtbewoners zich voor kunnen opgeven. Elk jaar wordt er door de bewoners gesnoeid in de Molentuin. De stichting beschikt over een versnipperaar waardoor het groenafval hergebruikt kan worden. De stichting is lid van de Deventer Schoon Familie, die de bewoners ondersteunt door het ophalen van afval en het uitlenen van schoonmaak- en tuingereedschap (Circulus Berkel, 2022).

Het bestuurslid gaf aan dat, zoals eerder al beschreven, het lastig is om iedereen bij de plek zelf en bij het onderhoud te betrekken. Meestal wordt het onderhoud dus ook gedaan door dezelfde groep mensen. Voor onderhoud en renovatie vraagt de stichting af en toe financiële steun aan bij WijDeventer. Dit is een organisatie die bewoners, in de vorm van voornamelijk subsidies, ondersteuning biedt in het starten en doorzetten van initiatieven in hun buurt (Gemeente Deventer, 2019). Hierbij gaat het om zowel een plan voor groen in de straat, een feestelijke activiteit of een plan om burens te helpen.

5.3 Participerende observatie en fotodocumentatie gebruik van de ruimte

Door middel van observatie is het ruimtegebruik op beide locaties onderzocht. Deze paragraaf behandelt eerst de fysieke tekenen van eigenaarschap, zoals de aan- of afwezigheid van afval en plantenbakken en bankjes voor het huis. Vervolgens wordt er ingegaan op het gedrag van mensen op de meerdere momenten van observatie. Hier worden telkens enkele beelden bij weergegeven.

5.3.1 Fysieke tekenen van eigenaarschap

De woningen rondom het Werklustplein beschikken niet over een voortuin. Ondanks dat de woningen aan de Enkstraat meteen aan het plein liggen, bevindt zich hier een overgangszone van privaat naar openbaar omdat de bewoners tuinmeubels en plantenbakken voor hun woning hebben geplaatst (Mehta, 2014; Van Ulden et al., 2015). De bewoners breiden hun territorium uit tot de ruimte buiten het huis (Newman, 1966) en eigenen zich op deze manier de ruimte toe (Lofland, 1998).

Echter zien de planten in de bakken er niet goed verzorgd uit. De destijds projectleider gaf aan dat de bewoners deze, voorafgaande aan de herinrichting, hadden neergezet zodat fietsers en scooters niet vlak voor de huizen reden. Wellicht is dit de functie van de bakken en niet zozeer het personaliseren van de ruimte als vorm van toe-eigenen. Ook het buurthuis heeft plantenbakken buiten en op de raamvensters staan, maar ook deze planten lijken slecht tot niet verzorgd te worden.

Er zijn meerdere punten op te merken qua onderhoud van het plein. Op meerdere plekken ligt hondenpoep, zowel op de bestrating als in het groen. Ook is er zwerfafval aanwezig, vooral in het groen en in de speeltuin. Hoewel het huidige beeld in april kan verschillen van andere momenten in het jaar, ziet ook het groen zelf er matig onderhouden uit. Er bevinden zich zowel kale plekken in het groen als groenafval van de bomen en struiken. Daarnaast liggen overal op de bestrating kleine takjes afkomstig van de bomen naast het plein. Volgens van Pierce et al. (2003) is dit van negatieve invloed op het gebruik van de ruimte en het eigenaarschapsgevoel, omdat het op mensen over kan komen alsof er geen aandacht is voor de plek.

De Molentuin wordt van de straat gescheiden door een laag hek. Pierce et al. (2003)

stellen dat een dergelijke fysieke barrière de mate waarin iemand in contact kan komen met een plek beperkt. Daarnaast worden aan beide zijden van de straat auto's geparkeerd, wat invloed heeft op de toegankelijkheid en openheid van de ruimte; twee voorwaarden voor het ontwikkelen van een eigenaarschapsgevoel (Pierce et al., 2003).

De stoep voor de woningen rondom de Molentuin is smal, wat het moeilijk maakt een geveltuintje te hebben of tuinmeubels voor het huis te plaatsen. Er is dus geen sprake van een zelfde soort overgangszone als bij het Werklustplein.

In de Molentuin zelf zijn wel meerdere tekenen van eigenaarschap te herkennen. Er bevinden zich borden met een verzoek om hondenpoep op te ruimen en de bloemen in de tuin te laten staan. Dit zijn geen normale verbodsborden, maar zelfgemaakte borden die een andere, meer vriendelijke indruk geven. Het toont aan dat er inzet is vanuit de buurt, dat buurtbewoners willen dat de ruimte op een fatsoenlijke manier wordt gebruikt en dat er een mate van controle en verantwoordelijkheid bestaat over de tuin (Nady, 2020; Peck et al., 2021; Van Ulden et al., 2015). Een andere voorwaarde voor eigenaarschapsgevoel is maakbaarheid van een ruimte (Pierce et al., 2003). De moestuintjes zorgen ervoor dat mensen zelf actief kunnen zijn in de ruimte. Door het gebruik van de ruimte in de vorm van eigen eten verbouwen, wordt de ruimte als het ware toegeëigend wat volgens Madinapour (2010) van positieve invloed is op het eigenaarschapsgevoel. Daarnaast is het opvallend dat er speelgoed ligt in de Molentuin, ook terwijl er niemand aanwezig is. Dit is voor kinderen achtergelaten om mee te spelen, wat aangeeft dat mensen zorg dragen voor wat er in de ruimte gebeurt en er invloed op willen uitoefenen (Rudmin & Berry, 1987).

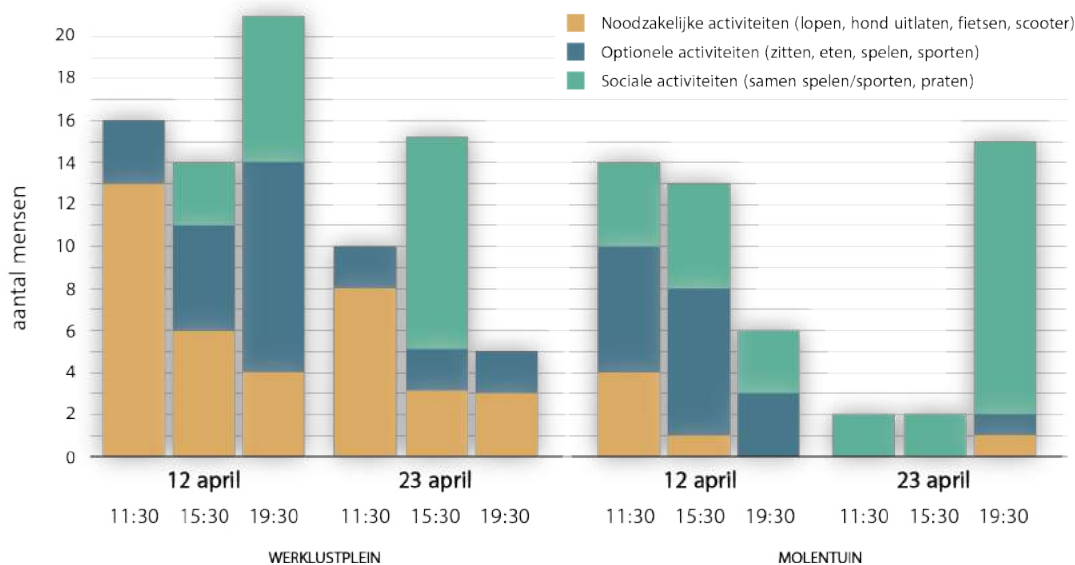
Op het moment van observatie was nergens hondenpoep of zwerfafval te zien in de Molentuin. Ook het groen zag er verzorgd

uit. Het is dus een goed onderhouden ruimte wat uitstraalt dat er aandacht voor de plek is en dat mensen zich bezighouden met de conditie ervan (Pierce et al., 2003).

5.3.2 Gedrag in de openbare ruimte

Door middel van observatie is informatie verkregen over het ruimtegebruik van beide locaties. De fotodocumentatie, observatieschema's en observatiekaarten zijn terug te vinden in bijlage 2 en 3. De belangrijkste resultaten worden aan de hand van de, in het theoretisch kader behandelde, activiteiten van Gehl (2011b) beschreven.

Figuur 5.5 Ruimtegebruik naar de activiteiten van Gehl (2011b)

Noodzakelijke activiteiten

Op figuur 5.5 is te zien dat er veel noodzakelijke activiteiten plaatsvinden op het Werklustplein. Deze komen elk observatiemoment voor en op de helft van de observatiemomenten meer dan optionele of sociale activiteiten. Het plein maakt dit goed mogelijk, aangezien het onderdeel uitmaakt van het fiets- en voetgangersnetwerk in de buurt. De noodzakelijke activiteiten bestaan uit het verplaatsen met fiets en scooter over het naastgelegen fietspad, dwars over het plein en voor de huizen aan de Enkstraat, het lopen langs of over het plein en het uitlaten van de hond. Bij dit laatste wordt, voor zover geobserveerd, de hondenpoep niet opgeruimd, wat ook in geur duidelijk merkbaar was. Deze activiteiten vinden voornamelijk plaats in individuele vorm en door volwassenen.

In tegenstelling tot het Werklustplein, vinden er weinig noodzakelijke activiteiten plaats in de Molentuin. Een verklaring hiervoor kan zijn dat de tuin met een hek wordt omgrensd en omdat er straten direct rondom de tuin liggen die verplaatsing per auto, fiets, scooter en te voet mogelijk maken. De ruimte wordt vooral voor de andere activiteiten gebruikt. De noodzakelijke activiteiten beperken zich tot mensen die de tuin als doorgang gebruiken en er rechtstreeks doorheen lopen.

Optionele activiteiten

Optionele activiteiten komen op het Werklustplein meer voor dan sociale activiteiten. De activiteiten bestaan uit het spelen in de speeltuin en op het sportveld en het zitten op de bankjes en picknicktafel, waarbij het zitten veel minder voorkomt dan het spelen.

De speeltuin wordt voornamelijk gebruikt door kinderen rond de twaalf jaar en het sportveld door kinderen van verschillende leeftijden, waarbij verschillende groepen kinderen te onderscheiden zijn. Het samenspelen valt onder sociale activiteiten. De activiteiten in de speeltuin bestaan uit het spelen op de speeltoestellen, waar kinderen voornamelijk tussen de vijf en vijftien minuten verblijven. Op het plein wordt gespeeld met skeelers, de step, fiets en ballen en deze activiteiten betreffen meestal een tijdsperiode van ongeveer een halfuur. Het was duidelijk te zien dat de kinderen op de skeelers en step last hadden van de vele kleine takjes op het plein, wat zelf ook is ondervonden omdat zelf ook op skeelers het plein is rond gegaan. In slechts één geval waren er volwassenen aanwezig, die op een spelend klein kind aan het letten waren. Buiten dit enkele geval wordt het plein alleen gebruikt door kinderen, zonder de aanwezigheid van volwassenen.

Zitten op het plein wordt in de meeste gevallen ook alleen gedaan door kinderen, waarbij vooral gebruik wordt gemaakt van de picknicktafel. De bankjes worden gebruikt voor een pauzemoment tijdens het sporten en spelen. Hier wordt kort gezeten, meestal alleen, om vervolgens verder te spelen. Daarnaast wordt in alle gevallen gekeken naar wat er op het plein gebeurt. Dit was duidelijk te zien bij de picknicktafel, waar op de tafel zelf werd gezeten om goed zicht te hebben op het plein.

De optionele activiteiten in de Molentuin bestaan uit spelen, zitten en eten en drinken. In tegenstelling tot het Werklustplein, vinden deze activiteiten plaats door gebruikers met verschillende leeftijden.

Het spelen vindt vooral plaats door jonge kinderen met een leeftijd van hoogstens zes jaar. Zij zijn in alle gevallen vergezeld door één of meerdere volwassenen, waarbij een redelijk gelijke verhouding bestaat tussen mannen en vrouwen. De meeste gebruikers waren al aanwezig toen begonnen was met observeren, dus kan gesteld worden dat zij langer dan een half uur in de tuin verblijven. Kinderen spelen op de speeltoestellen en met het speelgoed, in de zandbak, rennen door de tuin en voelen aan de planten en stenen. De (groot)ouders zitten en kijken toe of lopen mee, waarbij sommigen uitleg geven aan de kinderen over de planten.

Qua zitgelegenheid wordt het meest gebruik gemaakt van de picknicktafels. Hier wordt samen (sociale activiteit) of alleen gezeten. Bij individueel gebruik zijn mensen aan het letten op de spelende kinderen, bezig op de telefoon of aan het telefoneren, wat meestal rond de twintig minuten duurt. Ook het bankje in de belevingstuin wordt regelmatig gebruikt, waarbij mensen beschut en afgeschermd zitten van de rest van de tuin. In de meeste gevallen werd deze plek gebruikt door oudere kinderen of jongvolwassenen. Hier zitten zij op hun telefoon of eten en drinken wat. Er vindt dus tijdelijke toe-eigening plaats in de vorm van zitten, wat volgens Van Ulden et al. (2015) een mate van eigenaarschapsgevoel vertoont. Tijdens één van de observatiemomenten werd door een man, spelend met zijn kleine kind, gezeten op de houten palen bij de zandbak, waarbij de palen fungeren als secundaire zitplaats. Dit is ook de functie van de grote boomstam op het grasveld, waar kinderen op spelen en mensen op zitten en kijken naar de spelende kinderen op het veld.

Sociale activiteiten

De sociale activiteiten op het Werklustplein bestaan uit het samenspelen, zitten en praten door kinderen. In de speeltuin valt het op dat kinderen vooral met elkaar aan het praten zijn en niet zozeer aan het spelen. Op het plein wordt in kleine groepjes gespeeld, ieder met eigen speelattribuut. Op het plein komen deze groepjes samen en wordt, voor langer dan een halfuur, met elkaar gespeeld. Op twee observatiemomenten bestond er veel sociale activiteit. Er waren grotere groepen kinderen aanwezig die samen aan het spelen of praten waren. Op beide momenten was het duidelijk dat er een activiteit georganiseerd was in het buurthuis, waarbij op 12 april 's avonds kinderen verzamelden op het plein en 23 april 's middags er een verjaardagsfeestje werd gehouden.

Ook in groepsverband wordt gebruik gemaakt van de picknicktafel, waarbij met elkaar wordt gepraat en opvallend is dat ook hierbij in de meeste gevallen op de tafel zelf wordt gezeten. Op geen van de observatiemomenten wordt door volwassenen of omwonenden verbleven op het plein. Zij praten en zitten direct voor de woning, uitkijkend op het plein waar de kinderen spelen. Bij de omwonenden lijkt alleen een mate van eigenaarschapsgevoel te bestaan over de directe ruimte voor het huis. Alleen van deze ruimte wordt gebruik gemaakt en wordt dus volgens Pierce et al. (2003) eerder als eigendom gezien dan een ruimte waar geen gebruik van wordt gemaakt.

In de Molentuin komen meer sociale activiteiten voor. Een deel hiervan ontstaat omdat (groot)ouders met spelende kinderen met elkaar in gesprek raken en hierbij zitten aan de picknicktafel. Daarnaast wordt er door deze kinderen samengespeeld, waar weer op wordt gelet door de volwassenen. Vooral de picknicktafels maken het mogelijk om met meerdere mensen te verblijven en met elkaar in gesprek te gaan. De hoeveelheid en diversiteit aan zitgelegenheid heeft positieve invloed op hoe de ruimte sociaal functioneert (Kuitert & Maas, 2016). De Molentuin wordt namelijk ook gebruikt om elkaar te ontmoeten. 's Avonds op 23 april was er een groep mensen aanwezig, bestaande uit drie volwassenen en zeven kinderen. Deze mensen kwamen apart van elkaar de tuin binnen en gingen samen aan de picknicktafels zitten om met elkaar te praten en te eten. Vervolgens werd er gespeeld in de zandbak en op het grasveld. Hierbij was het opvallend dat ze al hun spullen op de picknicktafels lieten liggen, volgens Van Ulden et al. (2015) een vorm van toe-eigening en een teken van eigenaarschapsgevoel. Iets later die avond kwamen drie andere kinderen de tuin binnen die geen connectie leken te hebben met de al aanwezige groep mensen. De drie kinderen liepen op de groep af en gingen samen met hen spelen. Ook zijn mensen actief bezig met de ruimte zelf. Tijdens twee observatiemomenten waren er meerdere mensen de tuin aan het onderhouden of bezig in de moestuin. Hierbij raakten zij met elkaar in gesprek en werd vervolgens samen in de ruimte gewerkt.

NOODZAKELIJKE ACTIVITEITEN

OPTIONELE ACTIVITEITEN

SOCIALE ACTIVITEITEN

Figuur 5.6 Selectie uit fotodocumentatie observatie

5.4 Interviews gebruikers en omwonenden

Door middel van diepte-interviews met gebruikers en omwonenden van de locaties is inzicht verkregen in hoe onder andere de fysieke inrichting en het onderhoud van de locaties van invloed zijn op het eigenaarschapsgevoel. Aan de hand van de codes die voortkomen uit de analyse met Nvivo (zie bijlage 7 en 8) zijn de belangrijkste bevindingen voor beide locaties beschreven.

5.4.1 Ontwikkeling gebied

Het Werklustplein en de Molentuin hebben ieder een verschillend proces ondergaan qua (her)ontwikkeling. Ondanks het verschil in grondbezit hebben beide locaties te maken gehad met de gemeente; de Molentuin voor het aankoopproces van de grond en de ontwikkeling van het gebied en het Werklustplein voor de herinrichting.

Uit de interviews blijkt dat er in beide gevallen informele leiders vanuit de buurt waren die (het meest) betrokken waren bij deze processen. Bij de Molentuin maken deze personen nu deel uit van de stichting of het stichtingsbestuur. De meest actief betrokken personen zijn hierbij mensen die milieubewust zijn, plezier en doorzettingsvermogen hebben in het beheer en onderhoud van de tuin en veelal werkachtig zijn of waren in het onderwijs en bij de gemeente. Er waren mensen werkzaam bij de Universiteit Wageningen en de Hogere Landbouwschool die veel kennis hebben over de werking, functie en het effect van planten. Daarnaast werkte iemand bij de gemeente, waardoor onder andere het regelen van vergunningen makkelijker verliep. Respondent 1, onderdeel van het stichtingsbestuur, zei hierover: *“We hebben best wel mensen die geschoold zijn en die wel een beetje van wat weten. En dat heeft er denk ik ook voor gezorgd dat we zijn doorgegaan. Ja, en dat we ook mogelijkheden zagen.”* Lewicka (2010) vond geen eenduidige relatie tussen niveau opleiding en hoogte van inkomen en plaatsbinding. Echter blijkt uit de interviews dat niet het niveau, maar juist het soort opleiding en beroep invloed te hebben op het verloop van processen.

Bij het Werklustplein maakten de informele leiders deel uit van de bewonerscommissie die nu niet meer actief is. Het ging om één persoon die het contact met de gemeente op zich nam en zelf voorzitter is van het Bewoners Adviesorgaan Rentree, de woningcorporatie die de meeste huizen rondom het Werklustplein in bezit heeft. Daarnaast was er een persoon die zich vanuit de bewonerscommissie vooral bezighield met de andere pleinen in de buurt, maar na ziekte hier niet meer toe in staat was waardoor de hele bewonerscommissie na de herontwikkeling van het Werklustplein stil viel. Informele leiders of een kerngroep die andere buurtbewoners betrekken of aansturen blijken erg belangrijk voor de ontwikkeling van een ruimte en het eigenaarschapsgevoel. Bij deze personen zijn bepaalde eigenschappen te herkennen, zoals milieubewustzijn, doorzettingsvermogen en denken in buurtbelang. Het belang van informele leiders en hun persoonlijke factoren in de vorm van eigenschappen worden niet in de wetenschappelijke literatuur genoemd.

Bij de Molentuin blijken de redenen van succes mede in het participatieproces te liggen. De buurtbewoners werden, nadat ze in opstand kwamen omdat ze zich niet gehoord voelden, serieus genomen door de gemeente. Volgens Pierce et al. (2003) draagt actieve deelname van buurtbewoners in een besluitvormingsproces bij aan de ontwikkeling van het eigenaarschapsgevoel, aangezien de autoriteit wordt gedeeld. Daarnaast hadden de bewoners hulp van Stichting Agora Europa, een ‘stichting voor participatieve democratie, gericht op het ondersteunen van bewonersinitiatieven, buurtrechten en het

helpen van overheden die meer ruimte willen geven aan zeggenschap en eigenaarschap van inwoners' (Agora Europa, 2021). Met hulp van deze stichting wisten de informele leiders andere buurtbewoners te bereiken en hen te betrekken bij de koop van de grond en de ontwikkeling en het onderhoud van de Molentuin. Daarnaast worden alle (aangesloten) buurtbewoners betrokken bij beslissingen met betrekking tot de inrichting en het onderhoud en heeft iedere buurtbewoner hier inspraak over.

Voor de herinrichting van het Werklustplein heeft de gemeente buurtbewoners geïnformeerd en uitgenodigd om mee te denken. Hoewel leden van de bewonerscommissie en meerdere omwonenden betrokken waren, gaven een tweetal omwonenden aan hier niks van geweten te hebben. Ook waren er respondenten niet betrokken bij het herinrichtingsproces omdat ze geen gebruik van het plein maken. Redenen hiervoor zijn in de volgende subparagraaf beschreven. Daarnaast waren meerdere geïnterviewden negatief over de wijze en uitkomst van de samenwerking met de gemeente. Respondent 11 zei over de gemeente: *"Jullie hebben toch al doorgezet wat jullie willen. We hebben een vergadering gehad waarbij we dat echt moesten uitleggen wat dus onze problemen waren, waar hebben we last van. En hun zetten gewoon neer wat hun willen."* Respondent 2 sprak ook over de communicatie door de gemeente, *"ze hadden het over wettelijke eisen waar ze aan moeten voldoen. En dan denk ik bij mezelf (...) als je hier staat voor nou ja, een beetje, het is wel een wijkje. Nou ja, weet je, je kan niet van iedereen verwachten dat iedereen dat zomaar snapt."* Bewoners hadden niet het gevoel dat de autoriteit was gedeeld, wat volgens Liu et al. (2011) negatief van invloed is op binding met de ruimte en het gevoel dat de plek van hen is.

5.4.2 Gebruik gebied

Uit de interviews blijkt dat het Werklustplein door de meeste respondenten niet wordt gebruikt. Redenen hiervoor zijn dat de inrichting van het plein voor hen niet uitnodigend is, het alleen op kinderen is gericht en dat het plein slecht wordt onderhouden. Op de inrichting en het onderhoud wordt later ingegaan. Alle respondenten maken wel gebruik van de ruimte direct voor het huis. Hier hebben sommigen een geveltuintje waarin ze regelmatig tuinieren en velen hebben tuinstoelen staan zodat ze in de schaduw of zon kunnen zitten, alleen of samen met de burens of vrienden. Ze geven aan dit gezellig te vinden en vanaf hun huis zicht te hebben op het plein, waarbij sommigen hun spelende (klein)kinderen in de gaten houden. Er is sprake van gebruik en toe-eigening van de overgangszone waardoor dit gebied volgens Pierce et al. (2003) en Van Ulden et al. (2005), in tegenstelling tot het plein, als eigendom wordt gezien.

De Molentuin wordt op diverse manieren gebruikt door de respondenten. Er wordt in de moestuin gewerkt om het tuinieren, maar vooral ook om de contacten die dan worden opgedaan. Daarnaast komen alle geïnterviewden regelmatig in de tuin om alleen of samen in de zon te zitten, eten of wat te drinken. Ook bleek meer dan de helft van de respondenten naar de Molentuin te komen waarbij hun (klein)kinderen spelen en zichzelf de kinderen in de gaten houden en *"ook even kunnen zitten hier en lekker genieten van het weer"*, aldus respondent 8. De inrichting en het onderhoud, besproken in de volgende subparagrafen, worden belangrijke factoren genoemd waarom de Molentuin gebruikt wordt en waarom de respondenten de ruimte als prettig ervaren.

5.4.3 Fysieke Inrichting

Foto-elicitering Werklustplein

Het Werklustplein wordt niet door de respondenten gebruikt. Respondenten verblijven in de ruimte voor hun huis en geven aan ook geen behoefte te hebben aan gebruik van het plein. Aan de hand van foto-elicitering zijn verschillende beelden laten zien van alternatieven voor of andere elementen op het plein (zie bijlage 5, ook voor bronnen) om te achterhalen wanneer de respondenten het plein wél zouden gebruiken.

Van het verharde sportveld wordt door iedereen de openheid gewaardeerd, omdat het ruimte biedt voor (buurt)activiteiten en spel en sport. Van Ulden et al. (2015) spreken hierbij van mogelijkheid tot tijdelijke toe-eigening door middel van gebruik. Echter is het sportveld volgens respondenten 19, 21 en 22 *“wat te prominent. Daar wordt dus weinig gebruik van gemaakt.”* Daarnaast is het hele plein verhard, wat volgens respondent 21 niet uitnodigend is voor verblijven. Meerdere respondenten benoemden de optie helft verhard sportveld en helft lage beplanting of gras in de vorm van een (buurt)tuin, waardoor spel en sport nog steeds mogelijk is maar ook ruimte wordt geboden voor andere vormen van verblijf.

Alle respondenten zijn positief over de kleine speeltuin, omdat het de mogelijkheid tot spelen biedt. Echter wordt door de helft aangegeven dat er te weinig speeltoestellen zijn en dat deze alleen geschikt zijn voor kinderen van oudere leeftijd. *“Meerdere dingen voor kinderen van verschillende leeftijden, (...) dat er echt wat meer voor die kleintjes komt”* zou goed zijn volgens onder andere respondent 14. Ook spreekt het veel respondenten aan als het spelen meer geïntegreerd zou zijn in een groene omgeving waar gebruik gemaakt wordt van natuurlijke elementen, zoals water, boomstammen en houtsnippers. Zij geven aan dat wanneer dit wordt gecombineerd met zitgelegenheid, uitkijkend op de activiteiten, zij er dan zelf ook gebruik van zouden maken omdat zij de ruimte dan als meer divers en aantrekkelijker ervaren. Dit komt overeen met de uitspraak van Kuitert en Maas (2016) die stellen dat een aantrekkelijk en mooi ervaren inrichting en

de aanwezigheid van groen waarin verbleven kan worden, positief van invloed zijn op het thuisgevoel. Echter wordt ruimte voor kinderen van alle leeftijden niet specifiek genoemd in de literatuur.

Over het huidige groen op het plein wordt veelal negatief gesproken. Dit heeft vooral te maken met het onderhoud, wat in de volgende subparagraaf wordt behandeld. Veel respondenten vinden de beplanting in de groenvakken somber en saai en zouden hier graag meer kleur zien, wat volgens Degen en Rose (2012) een positieve invloed heeft op het gebruik van een ruimte. Ook wordt deze beplanting als te hoog ervaren. *“Dit is gewoon irritant. Je kunt niet meer op het plein kijken”* volgens onder andere respondent 10. Pierce et al. (2003) en Whyte (1980) spreken van het belang van zichtbaarheid op de ruimte en de afwezigheid van fysieke barrières die het gevoel van controle van mensen en het in contact komen met een plek beperken. Daarnaast vervullen de groenvakken volgens de respondenten niet hun oorspronkelijke functie in het tegenhouden van ballen en het voorkomen dat fietsers en scooters vlak voor de huizen rijden. De hoge bomen op het plein bieden schaduw en verkoeling en worden door hun grootte als mooi ervaren. Ze bieden een gevoel van ruimte en veranderen het hele jaar door. De respondenten geven aan meer gebruik van de ruimte te maken als het groen ook verblijf biedt, refererend naar de elementen gras en lage beplanting van de buurttuin in combinatie met de mogelijkheid tot spelen. Deze combinatie van verblijven in groen en spelen wordt niet specifiek genoemd in het theoretisch kader.

Hoewel de zitgelegenheid, wat volgens Van Ulden et al. (2015) tijdelijke toe-eigening mogelijk maakt, als voldoende wordt ervaren en uitzicht biedt op het plein, wordt ook gesteld dat er niks te zien is op het plein. Hoewel respondenten het fijn vinden dat zowel in de zon als schaduw en met meerdere mensen op de bankjes gezeten kan worden, is het aantal mensen door de kleinere oppervlakte beperkt, waardoor vooral voor het huis gezeten wordt. Ook het materiaal van de picknicktafel, beton, wordt wel als hufterproof ervaren, maar geeft een opgesloten gevoel en is hard, somber en ongezellig. Dit komt overeen met wat Kuitert en Maas (2016) stellen over het materiaal van en variatie in zitgelegenheid. De respondenten geven aan zitgelegenheid van natuurlijk materiaal aantrekkelijker en prettiger te vinden, waar met meerdere mensen gezeten kan worden en wat uitzicht biedt op de hiervoor besproken, groene omgeving in combinatie met spelen.

De Molentuin

De inrichting van de Molentuin wordt positief beschreven door de respondenten. De speeltoestellen in de tuin zijn gericht op jonge en oudere kinderen en ten alle tijden ligt er speelgoed wat door iedereen gebruikt mag worden. Meerdere respondenten hebben een moestuin, waarbij ze bezig zijn in de ruimte en volgens Karssenberg en Laven (2016) zelf invloed hebben op de ruimte wat het eigenaarschapsgevoel stimuleert.

Alle respondenten verblijven graag in de tuin omdat ze het een aantrekkelijke en prettige omgeving vinden, het doet aan als een natuur(speel)tuin. Zij geven aan dat dit komt door de beplanting en bloemen met hun kleur, het gras waar je kan zitten, spelen of picknicken en de belevingstuin waar “*je lekker doorheen kan lopen en dat niemand je ziet*”, aldus respondent 8. Ook is er sprake van veel variatie in de beplanting wat de respondenten aanspreekt. De lage beplanting door de tuin heen maakt dat verblijf in groen mogelijk is en dat er zicht in de ruimte is (op de spelende kinderen). De hogere beplanting in de belevingstuin maakt het een ruimte waar mensen zich even kunnen terugtrekken. Door de diversiteit vinden enkele respondenten ook dat de tuin een educatieve functie heeft, waarbij ze kinderen uitleg kunnen geven over de planten. Daarnaast ervaart elke respondent de tuin als toegankelijk en open, omdat de ruimte vanaf de straat goed zichtbaar is doordat alleen lage beplanting aan de randen staat. Dit wordt ook als voorwaarde genoemd door Pierce et al. (2003) voor de ontwikkeling van het eigenaarschapsgevoel. Ook in de Molentuin, waar het grasveld meerdere functies kan vervullen, wordt de openheid en mogelijkheid tot activiteiten gewaardeerd. Al deze elementen in het groen maken dat de ruimte natuurlijk en prettig aanvoelt volgens de respondenten, dat zij zich er thuis voelen. Het groen, in combinatie met het spelen, is de voornaamste reden voor verblijf van de respondenten.

Qua zitgelegenheid is elke respondent tevreden over de hoeveelheid en de variatie in plaats en soort. Vooral het feit dat er op meerdere plekken in de tuin verschillende mogelijkheden tot zitten zijn, wordt als positief ervaren. Mensen kunnen aan de picknicktafel in de zon zitten, maar ook in de schaduw op het bankje verscholen achter planten in de belevingstuin. Daarnaast kunnen enkele zitplekken ook fungeren als speelelement, wat volgens Mehta (2009) bijdraagt aan diversiteit in gebruik. In de Molentuin is het mogelijk om samen met anderen te zitten en alle zitplekken hebben volgens de respondenten aantrekkelijk uitzicht op de tuin of spelende kinderen.

De tuin wordt door meerdere respondenten als vriendelijk en laagdrempelig beschreven. Respondent 5 geeft hiervoor als reden dat het in de tuin *“allemaal op een vriendelijke manier is. Ja een klein zelfgemaakt bordje met bloemetjes gelieve niet te plukken. Ja, dat is dus toch een heel andere manier dan een verbodsbord met rode omranding en dan krijg ik gelijk zo'n idee van controleren.”* Door middel van creativiteit wordt de ruimte eigen gemaakt. Kuitert en Maas (2016) spreken wel van een eigen identiteit van een ruimte waardoor mensen zich sneller thuis voelen, maar de respondenten benoemen specifiek dat het laagdrempelige karakter komt doordat de plek open voelt en omdat er zelfgemaakte objecten in de ruimte staan. Wat ook niet in het theoretisch kader naar voren komt, is het belang van een ruimte die 'leeftijdsloos' is. Zoals respondent 6 beschrijft: *“Ik vind namelijk dat zo'n ontmoetingsplek leeftijdsloos moet zijn, als ik 80 ben dan wil ik hier ook nog een kopje koffie drinken. Dus het is ook niet leeftijdsgebonden. Het is voor alle leeftijden ja.”* Volgens de respondenten biedt de tuin ruimte voor alle leeftijden; zowel kleine als grote kinderen kunnen er spelen en jongeren en volwassenen hebben een plek om samen of alleen te verblijven aan bijvoorbeeld de picknicktafel of in de meer beschutte belevingstuin.

5.4.4 Onderhoud

Volgens Madinapour (2010) en andere onderzoekers die behandeld zijn in het theoretisch kader, heeft onderhoud door bewoners positieve invloed op het eigenaarschapsgevoel, omdat de ruimte dan daadwerkelijk (deels) hun verantwoordelijkheid wordt en het kan voelen als hun eigendom. Echter wordt nergens binnen de literatuur behandeld wat hiervoor de factoren voor succes zijn of hoe dit onderhoud het beste kan plaatsvinden. De interviews geven hier meer inzicht in.

Het Werklustplein wordt door geen van de respondenten of andere omwonenden onderhouden, ook al was dit wel afgesproken in de beheerovereenkomst. Een reden hiervoor is dat de bewonerscommissie niet meer actief is. Dat de respondenten zich niet door de gemeente gehoord voelden tijdens het herinrichtingsproces speelt ook een rol in hun motivatie. De omwonenden waren het niet eens met de groenvakken en de soort beplanting, waardoor zij ook niet bereid zijn het te onderhouden. Daarnaast wordt de beplanting als onhandelbaar ervaren: *“En dan verwachten ze van ons dat we de tuintjes doen. Daar zitten dikke doorns in (...) We kunnen er eigenlijk niet eens wat aan doen, want ze zijn zo dichtgegroeid.”* Als hier andere, beter door omwonenden te onderhouden beplanting in zou staan, zijn velen respondenten bereid te helpen in het onderhoud. De respondenten geven aan geen afval op het plein op te ruimen, omdat ze het plein niet gebruiken er zoveel ligt en *“het voelt als het troep opruimen van een ander”* volgens respondent 13. De helft van de respondenten geeft aan zich wel te willen inzetten voor het onderhoud, maar dit niet te doen omdat het voorheen ook altijd door dezelfde personen werd gedaan en ze het gevoel hebben dit dan alleen te moeten doen. *“Kijk we willen het best doen, we zijn nergens te beroerd voor. Ja, maar het moeten ook niet altijd dezelfde mensen zijn”,* zei respondent 11. Volgens respondent 13 moet het *“wel met een groep vaste mensen en*

ook niet ja toe maar, één keer en dan niet meer. Want je ziet hoe dat gaat.” Omwonenden blijken dus wel bereid zich in te zetten voor het onderhoud van het plein, maar nu een mate van structuur en organisatie te missen.

Uit de interviews blijkt dat het plein mede niet wordt gebruikt omdat respondenten negatief zijn over hoe het plein er qua onderhoud bijligt. Hierbij gaat het met name om het groenafval; bomen die veel blad loslaten en lagere beplanting wat groenafval geeft. Dit zorgt voor onveilige situaties of dat groenafval wordt meegelopen het huis in. De respondenten zien graag dat dit vaker wordt opgeruimd, dat er een groencontainer komt waarin zij zelf het verzamelde groenafval kunnen doen of dat er beplanting komt wat minder groenafval geeft. Ook bestaat er veel ergernis over de hondenpoep op het plein, wat vooral in de lange groenstrook ligt. De poep zelf wordt niet als groot probleem ervaren. Het gaat om de kinderen die op het plein en in het gras lopen en spelen en zo in de hondenpoep stappen, waardoor meerdere kinderen verboden wordt op het plein te komen. Er wordt aangegeven iets te willen zien in de ruimte wat het voor kinderen niet mogelijk maakt in de groenstrook te komen. Ten slotte wordt er negatief gesproken over de hoeveelheid zwerfafval op het plein en in de beplanting.

De ruimte voor het huis, wat wel wordt gebruikt door omwonenden, wordt ook door hen onderhouden. Ze geven aan dit schoon te houden omdat het direct voor hun huis is en omdat ze hier regelmatig zitten.

Het onderhoud van de Molentuin vindt plaats in de vorm van klusdagen, waarbij mensen vrijblijvend via een datumplanner kunnen opgeven of zij daarbij willen helpen. Deze vrijblijvendheid en *“structuur, iemand die het organiseert”* wordt erg gewaardeerd door onder andere respondent 18. De helft van de respondenten neemt deel aan klusdagen. *“Ja je werkt aan de buurt eigenlijk he. En je wilt ook dat het voort bestaat. Dat dat blijft en niet aftakelt. En daar kun je natuurlijk alleen maar voor zorgen door je steentje bij te dragen”*, aldus respondent 16. Buurtbewoners willen de tuin in stand houden omdat het zo’n fijne en unieke plek is. Daarnaast geven respondenten aan dat het niet veel tijd kost, een keer enkele uurtjes in het weekend. De klusdagen worden door meerdere respondenten ook als vorm van ontspanning gezien en door onder andere respondent 18 wordt benoemd *“dat je ook gewoon je buurtbewoners leert kennen en dat je dit ook gezamenlijk beheert”*. Plezier hebben in het samen bezig zijn in de tuin, contact hebben en opdoen, het vrijblijvende karakter en helpen de tuin in stand houden zijn de voornaamste redenen voor inzet. Respondenten die niet deelnemen aan het onderhoud kunnen niet meehelpen omdat het lichamenlijk niet mogelijk is of wisten niet van het zelfbeheer van de tuin af, maar zouden wel willen helpen.

Alle respondenten ervaren de ruimte als goed onderhouden. Er wordt aangegeven zelf ook netjes met de tuin om te gaan omdat het goed onderhouden wordt. Ze zouden dan ook geen gebruik maken van de tuin als dit niet het geval zou zijn. Er ligt geen tot weinig zwerf- of groenafval en hondenpoep. De tuin doet natuurlijk aan door het groene, maar niet strak onderhouden karakter. Vooral het feit dat bewoners zelfbeheer hebben en zelf alles kunnen besluiten vormt een grote meerwaarde. Meerdere respondenten zijn ook van mening dat in de Molentuin geld een minder belangrijke rol speelt dan bij de gemeente, waar met onderhoud rekening moet worden gehouden met budget. De mogelijkheid tot aanvragen van budget bij WijDeventer draagt ook bij aan de inzet voor en het onderhoud van de tuin.

5.4.5 Controle en verantwoordelijk voelen

Controle en verantwoordelijkheid voelen worden door Rudmin en Berry (1987) en Pierce et al. (2003) als onderdeel gezien van het eigenaarschapsgevoel. Echter gaan zij niet in op de factoren waarom mensen dit ervaren. De interviews op beide locaties bieden hierover meer duidelijkheid.

Op het Werklustplein ervaren vooral de omwonenden die uitkijken op het plein een mate van controle. Respondent 10 geeft aan zich verantwoordelijk te voelen voor het plein, omdat zij ook lid en vrijwilliger is van het buurthuis. De omwonenden zien wat er op het plein gebeurt en de helft ervan geeft aan ook in te grijpen als er iets gebeurt, bijvoorbeeld bij ruzie tussen kinderen of vernieling van het plein. Ze willen hierbij misbruik van het plein voorkomen en zorgen voor een normale omgang tussen mensen. Echter geven meerdere respondenten ook aan geen controle te hebben doordat ze het niet gebruiken of geen zicht hebben op het plein. *“Nee nu inderdaad als ik buiten ga zitten omdat je dan die perkjes hebt, dat je het niet goed kan zien. Ja, dat gevoel van controle is wel minder”* zei respondent 11. Andere respondenten geven aan niet in te grijpen, omdat ze niet direct aan het plein wonen of omdat ze mensen niet durven aan te spreken.

Zowel de gebruikers als de omwonenden van de Molentuin ervaren een bepaalde mate van controle en verantwoordelijkheid over de tuin. Respondent 1 geeft aan zich verantwoordelijk te voelen voor wat er in de ruimte gebeurt, *“omdat wij daar heel veel doen”*, ze sinds het begin al lid is van de taakgroep en later van de stichting en omdat de tuin in zelfbeheer is door bewoners. Dit komt overeen met wat Liu et al. (2011) stellen; een zelfsturend klimaat draagt bij aan de controle en daarbij het eigenaarschapsgevoel. Bijna alle respondenten geven aan verantwoordelijkheid te nemen voor acties van bijvoorbeeld hun eigen kind of anderen aan te spreken op ongewenst gedrag. Redenen die genoemd werden zijn dat ze misbruik van de tuin willen voorkomen, mede omdat ze samen hard aan de plek hebben gewerkt en dit in stand willen houden, het voelt als een gemeenschappelijke tuin en *“omdat het natuurlijk eigenlijk ook voor de kinderen is bedoeld. Dus daar moet je geen geouwehoer hebben”*, aldus respondent 6.

5.4.6 Binding voelen

De respondenten van het Werklustplein voelen vooral binding met de buurt en niet met het plein. Ze geven allemaal aan zich thuis te voelen in de buurt, waarbij ze het voornamelijk over sociale banden hebben en de straat waarin ze wonen. Volgens Hester (1984) en Oldenburg (1989) dragen sociale banden met mensen bij aan verbondenheid en is het een voorwaarde voor het thuisgevoel. Als reden wordt door respondent 11 gegeven: *“Ja de gezelligheid, de mensen. Je weet op een gegeven moment wat ze aan je hebben. Ja, en dat is echt fijn. Gewoon leuk, gezellig. Ze komen bij je en kletsen.”* Ook blijkt er sociale controle in de buurt te zijn, mensen letten op elkaar waardoor de respondenten zich er thuis voelen. Respondent 2 geeft aan zich wel thuis te voelen op het plein en er een binding mee te hebben omdat zij verantwoordelijk was voor de komst van de bankjes en lang actief was in de bewonerscommissie. Mede verantwoordelijk zijn voor (elementen in) de ruimte stimuleert het eigenaarschapsgevoel volgens Pierce et al. (2003). Echter geeft de meerderheid aan geen binding met het plein te voelen, omdat ze het plein niet gebruiken, het plein slecht onderhouden vinden en omdat ze zich niet gehoord voelden door de gemeente tijdens het herinrichtingsproces.

Elke respondent geeft aan zich thuis te voelen in de Molentuin. De helft van de respondenten voelt zich verbonden met de tuin, maar zegt dat dit niks te maken heeft met dat de grond bezit is van de stichting. Eén van hen wist hier niet eens vanaf en anderen zeggen dat het eigen grondbezit vooral maakt

dat ze zich verantwoordelijk voelen voor de tuin. Respondenten geven ook aan zich thuis te voelen omdat de inrichting de tuin mooi, gezellig en een unieke plek in de, volgens respondenten, bestrate buurt maakt. Dit komt overeen met de uitspraak van Kuitert en Maas (2016), die stellen dat mensen zich sneller thuis voelen op en eigenaarschapsgevoel ontwikkelen over plekken met een eigen identiteit. Veel respondenten zeggen een binding te hebben met de tuin, omdat ze door de (moes)tuin *“heel veel mensen leren kennen die we misschien anders niet hadden leren kennen”* aldus respondent 1. Elementen van co-creatie hebben dus niet alleen meerwaarde omdat mensen zelf actief zijn en invloed hebben op de ruimte (Karssenbergh & Laven, 2016), maar ook omdat sámen aan de ruimte wordt gewerkt en er contacten worden opgedaan en onderhouden. Ook het contact tussen mensen in de tuin wordt als positief en laagdrempelig ervaren. Dit maakt ook dat mensen zich veilig voelen in de Molentuin. Er is zowel zichtbaarheid op de ruimte door de lage beplanting, als zichtbaarheid in de ruimte zelf. Ook de onderhouden en schone ruimte heeft positieve invloed op de veiligheidsbeleving. Ten slotte ervaren meerdere respondenten binding met de tuin, omdat ze zelf actief zijn in de moestuin of tijdens klusdagen. Vooral het *“enthousiasme bij iedereen”* tijdens deze activiteiten en dat het samen wordt gedaan, is volgens onder andere respondent 16 bepalend voor deze binding. Door veel respondenten, waaronder respondent 4, wordt ook gezegd *“het is onze tuin”*.

6. CONCLUSIE EN DISCUSSIE

In deze thesis is getracht antwoord te vinden op de vraag 'Hoe zijn de fysieke inrichting van het Werklustplein en de Molentuin en het beheer ervan van invloed op het eigenaarschapsgevoel van buurtbewoners?' Hiervoor is kwalitatief onderzoek uitgevoerd naar de huidige inrichting, beheer en ruimtegebruik van de locaties en de belevenissen en ervaringen van buurtbewoners.

Uit de fotodocumentatie is gebleken dat de locaties in fysieke inrichting erg verschillend zijn. Het Werklustplein bestaat uit een verhard plein en een kleine speeltuin, heeft vooral de functie spel en sport en biedt met de grote open ruimte plaats voor tijdelijke activiteiten.

De Molentuin heeft een parkachtig karakter door het groen en de natuurlijke materialen. Het is opgedeeld in vier kleinere ruimtes en biedt hierdoor meer en gevarieerde mogelijkheden tot verblijf.

Beide locaties worden anders onderhouden. Het Werklustplein wordt onderhouden door de onderhoudsdiensten van de gemeente, waarbij de diensten op basis van het kwaliteitsniveau en de staat van een ruimte bepalen wanneer en hoe vaak zij langskomen. Dit geldt voor de hele gemeente wat betekent dat er geen aparte regeling bestaat voor het Werklustplein.

De Molentuin wordt onderhouden door de buurtbewoners, aangestuurd door het stichtingsbestuur en ondersteund door de Deventer Schoon Familie. Onderhoud vindt plaats op klusdagen, waar buurtbewoners zich vrijblijvend voor kunnen aanmelden.

De participerende observatie en fotodocumentatie hebben aangetoond dat het Werklustplein vooral gebruikt wordt als doorgang. Velen rijden, fietsen of lopen over, maar vooral langs het plein. Gebruik van het plein zelf vindt alleen plaats door kinderen, spelend op het sportveld en in de speeltuin. Omwonenden gebruiken alleen de ruimte direct voor hun huis waar ze eigen stoelen en bloembakken hebben neergezet. Hier zitten ze alleen of samen, pratend en uitkijkend op het plein en de spelende kinderen. Alleen dit stukje grond wordt ook schoon gehouden. Op de rest van het plein is op meerdere plekken (groen)afval en hondenpoep aangetroffen.

De Molentuin wordt vooral gebruikt door ouders of grootouders die in de tuin zitten terwijl hun (klein)kinderen van tussen de twee en tien aan het spelen zijn. Daarnaast wordt de tuin gebruikt door jongeren en volwassenen die alleen of samen op de picknickbanken en in de belevingstuin zitten. De Molentuin wordt, in tegenstelling tot het Werklustplein, op verschillende manieren gebruikt door mensen met verschillende leeftijden. Ook kan, door de afwezigheid van (groen)afval en hondenpoep, geconcludeerd worden dat de tuin goed wordt onderhouden en dat zelfbeheer door bewoners hier effectief is. Op basis van de observaties en de literatuur van Project for Public Spaces (2018) lijkt de Molentuin een public place te zijn en het Werklustplein een public space.

Uit de diepte-interviews blijkt dat de omwonenden van het Werklustplein het plein niet gebruiken, mede omdat de fysieke inrichting gericht is op kinderen. Hieruit kan geconcludeerd worden dat elementen in de ruimte invloed hebben op het gebruik. De resultaten hebben uitgewezen dat doordat er geen tijd wordt doorgebracht op het plein, de ruimte ook niet als eigendom wordt gezien.

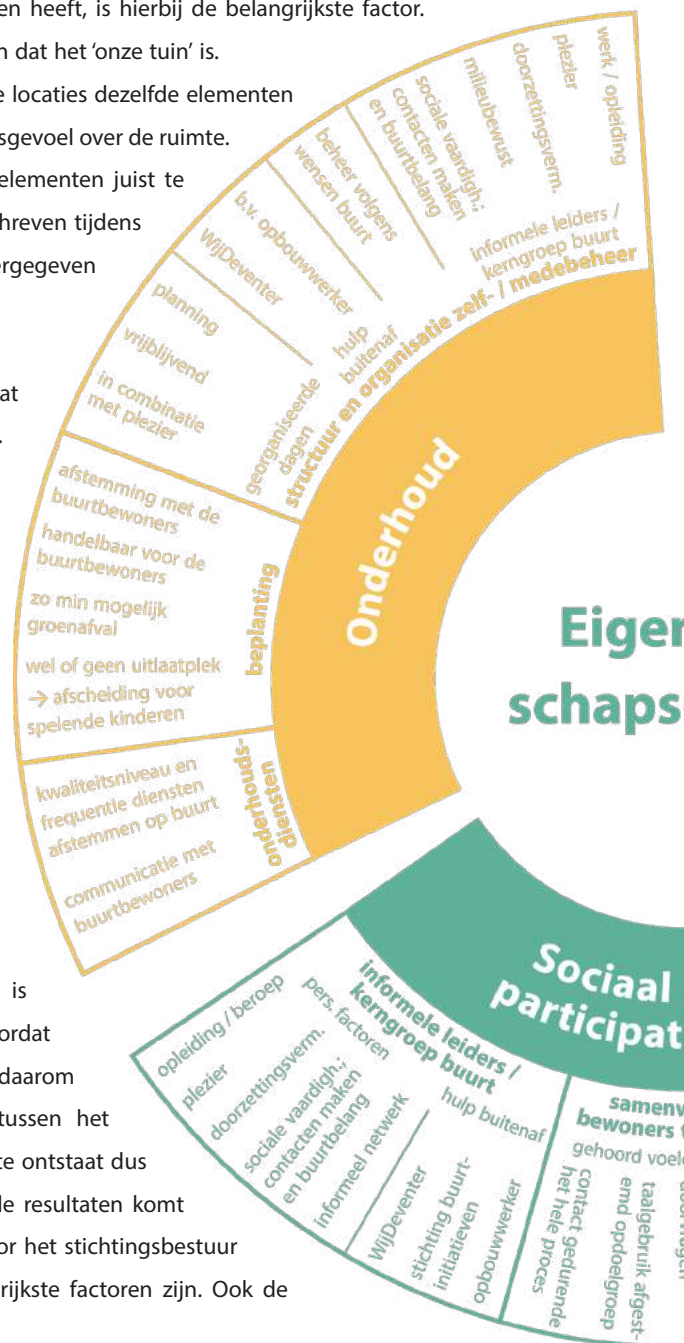
Een tegengestelde conclusie kan getrokken worden over de Molentuin. Alle respondenten gaven aan de tuin te gebruiken omdat de fysieke inrichting het een prettige ruimte maakt om te verblijven. Het feit dat de tuin in gebruik voor iedere leeftijd wat te bieden heeft, is hierbij de belangrijkste factor. Respondenten geven aan zich thuis te voelen in de Molentuin en dat het 'onze tuin' is.

Uit de interviews kan worden opgemaakt dat op beide locaties dezelfde elementen invloed hebben op het gebruik van en daarbij het eigenaarschapsgevoel over de ruimte. Waar dit de succesfactoren zijn in de Molentuin, blijken deze elementen juist te missen op het Werklustplein. Deze factoren zijn uitgebreid beschreven tijdens de resultaten, waarvan de belangrijkste succesfactoren zijn weergegeven in figuur 6.1.

Omwonenden vinden het Werklustplein slecht onderhouden, wat de tweede reden vormt voor het niet gebruiken van het plein. Het plein wordt niet onderhouden door omwonenden, omdat de bewonerscommissie niet meer actief is en zij zich niet gehoord voelen tijdens het herinrichtingsproces. Meerdere omwonenden geven aan zich wel te willen inzetten voor het onderhoud, maar doen het niet omdat ze het gevoel hebben het alleen te moeten doen. Vooral het laatste heeft als gevolg dat omwonenden geen binding voelen met het plein. Hieruit kan geconcludeerd worden dat structuur en organisatie in onderhoud en zich gehoord voelen tijdens voorname ontwikkelingen belangrijke factoren vormen voor medebeheer door bewoners en de ontwikkeling van het eigenaarschapsgevoel.

Het onderhoud van de Molentuin door bewoners is juist van positieve invloed op het eigenaarschapsgevoel. Doordat respondenten positief zijn over het onderhoud en het mede daarom een prettige ruimte vinden, bestaat er een wisselwerking tussen het onderhoud en het gebruik. Inzet voor onderhoud van een ruimte ontstaat dus eerder wanneer die ruimte daadwerkelijk gebruikt wordt. Uit de resultaten komt naar voren dat het zeggenschap door bewoners, aansturing door het stichtingsbestuur en het samenwerken in en aan de ruimte hiervoor de belangrijkste factoren zijn. Ook de succesfactoren qua onderhoud zijn terug te vinden in figuur 6.1.

De interviews hebben tot slot uitgewezen dat eigendom wel een rol speelt bij de ontwikkeling van eigenaarschapsgevoel, maar dat dit zeker niet de belangrijkste factor is. Bij de Molentuin wisten niet alle respondenten af van het grondbezit van Stichting Molentuin. Daarnaast blijkt dat het gevoel van respondenten ten opzichte van de tuin niet veranderd is na de koop van de grond. Al voor de overdracht van de grond bestond er eigenaarschapsgevoel, waarbij zich gehoord voelen tijdens het inrichtingsproces en zelfbeheer in onderhoud als redenen werden gegeven. Eigendom van de grond maakt wel dat

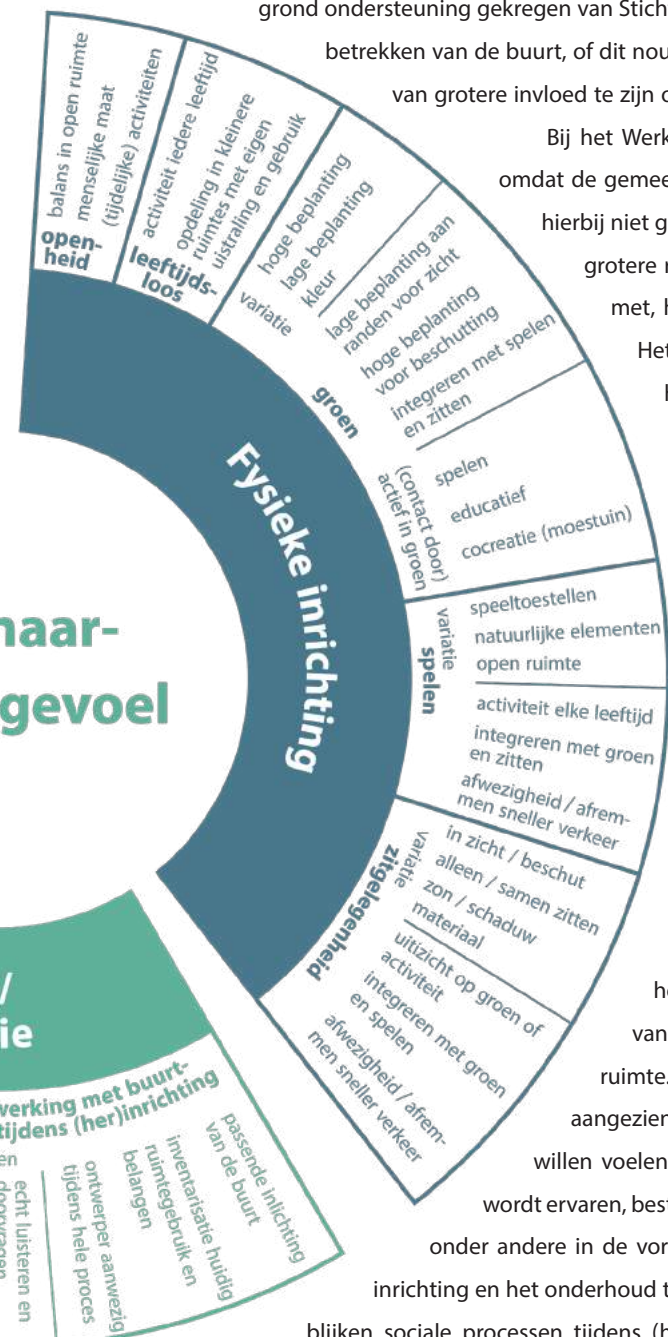
Figuur 6.1 Conclusie eigenaarschapsgevoel (zelfontwikkeld model) resultaten van alle onderzochte locaties

buurtbewoners zich verantwoordelijk voelen voor de Molentuin, wat invloed heeft op het gebruik en de inzet voor onderhoud van de tuin. Daarnaast hebben de initiatiefnemers tijdens de overdracht van de grond ondersteuning gekregen van Stichting Agora in het betrekken van de buurt. Hulp van buitenaf in het betrekken van de buurt, of dit nou geldt voor overdracht van grond of hulp in onderhoud, blijkt dus van grotere invloed te zijn op het eigenaarschapsgevoel dan het grondbezit zelf.

Bij het Werkklustplein heeft eigendom invloed op het eigenaarschapsgevoel, omdat de gemeente de uiteindelijke beslissingen neemt en de omwonenden zich hierbij niet gehoord voelden. Het niet gehoord voelen speelt hierbij echter een grotere rol dan het grondbezit en is van negatieve invloed op de binding met, het gebruik en het onderhoud van het plein door omwonenden. Het eigenaarschapsgevoel reikt dan ook tot de ruimte direct voor het huis. Dit is de ruimte waar omwonenden verblijven en wat wordt onderhouden.

Uit dit kwalitatieve onderzoek is gebleken dat verschillende componenten van invloed zijn op het eigenaarschapsgevoel, onder te verdelen in het fysieke component, het sociale/participatie component en het onderhoudscomponent. Deze zijn terug te vinden in het zelfontwikkelde figuur 6.1, waar ook te zien is wat de belangrijkste factoren binnen deze componenten zijn. Ook kan geconcludeerd worden dat er een iteratief proces, een wisselwerking, bestaat tussen de fysieke inrichting van een ruimte, het beheer en gebruik ervan en het eigenaarschapsgevoel. De inrichting van een ruimte en hoe deze er qua onderhoud bijligt is van invloed op het eigenaarschapsgevoel, omdat de fysieke inrichting en de staat van de ruimte bepalend zijn voor het gebruik en de ervaring van een ruimte. Het eigenaarschapsgevoel is weer van invloed op de inrichting, aangezien gebruikers een binding met de ruimte ervaren, zich er prettig willen voelen en de ruimte eigen willen maken. Doordat de ruimte als 'eigen' wordt ervaren, bestaat er een grotere kans dat zij zich willen inzetten voor deze ruimte, onder andere in de vorm van onderhoud. Hoewel er meerdere elementen in de fysieke inrichting en het onderhoud te onderscheiden zijn die bijdragen aan het eigenaarschapsgevoel, blijken sociale processen tijdens (her)ontwikkeling en onderhoud een grotere invloed te hebben.

Betrokkenheid, gehoord voelen en communicatie zijn hierbij het belangrijkste. De fysieke ruimte vormt een voorwaarde om eigenaarschapsgevoel te ontwikkelen, waarbij elementen in die ruimte aanleiding geven tot activiteiten die het eigenaarschapsgevoel creëren. Er kunnen dus wel aanpassingen aan de fysieke ruimte en het onderhoud gedaan worden, maar het ontwikkelingsproces en daarbij echte betrokkenheid van bewoners is het belangrijkste.

eigenaarschapsgevoel
del, gebaseerd op
derzoeksmethodes)

6.1 Discussie

De resultaten van de verschillende onderzoeksmethodes hebben aangetoond dat fysieke inrichting en manier en mate van onderhoud van belang zijn voor het eigenaarschapsgevoel, omdat bepaalde elementen hierin, weergegeven in figuur 6.1, bepalend zijn voor het gebruik en ervaring van de ruimte. Echter is ook gebleken dat voor en tijdens gebiedsontwikkeling en in de manier van onderhoud, juist de sociale processen hierin (zowel tussen bewoners onderling als tussen bewoners en bijvoorbeeld de gemeente) de grootste invloed hebben op het eigenaarschapsgevoel. Deze uitkomst is niet in overeenstemming met de verwachting dat alleen de fysieke inrichting en het onderhoud op zichzelf de enige factoren van invloed zijn.

Een mogelijke verklaring voor dit resultaat biedt het onderzoek van Van der Wielen (2018) dat concludeert dat sociale interacties gevoelens van verbondenheid en vertrouwdheid kunnen creëren en zo van invloed zijn op binding met een plaats en gemeenschap. Een andere reden voor het resultaat is mogelijk dat het gehoord voelen van buurtbewoners tijdens een gebiedsontwikkeling een grote impact heeft (en wellicht een grotere impact dan fysieke inrichting en onderhoud) op de binding met, en daarbij het eigenaarschapsgevoel over de betreffende ruimte.

Dit onderzoek is een aanvulling op bestaande wetenschappelijke literatuur over en onderzoek naar het eigenaarschapsgevoel, omdat deze studies geen uitspraken doen over de eerder genoemde sociale processen en de invloed hiervan. Ook zijn deze vooral kwantitatief van aard en focussen veelal niet op de openbare buitenruimte. Doordat bij dit onderzoek gebruik is gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethodes is de sociale context extensiever geanalyseerd. Er is dieper ingegaan op patronen van ruimtegebruik, ervaringen en belevenissen van mensen. Omdat het eigenaarschapsgevoel een gevoel betreft wat per persoon kan verschillen, en dus het beste kwalitatief te meten is, zouden toekomstige onderzoeken naar dit concept ook kwalitatieve onderzoeksmethodes moeten opnemen.

Studies beperken zich binnen de sociale context tot aangeboren structuren van het individu (Dittmar, 1992; McDougall, 1923), culturele aspecten en socialisatiepraktijken (McCracken, 1986; Pierce et al., 2003) en het feit dat betrokkenheid van lokale bewoners belangrijk is bij gebiedsontwikkeling (Francis, 1989; Liu et al., 2011; Madanipour, 2010; Pierce et al., 2003; Rochberg-Halton, 1980). Zij gaan echter niet in op hoe succesvolle betrokkenheid bereikt kan worden en welke factoren hiervoor bepalend zijn. Uit dit onderzoek blijken informele leiders of een kerngroep die andere buurtbewoners betrekken of aansturen hierbij erg belangrijk en zo van invloed op het eigenaarschapsgevoel. Meer bevindingen uit dit onderzoek worden niet behandeld in de literatuur. Hoewel Lewicka (2010) geen eenduidige relatie vond tussen niveau opleiding en hoogte van inkomen en plaatsbinding, toont dit onderzoek dat juist het soort opleiding en beroep, vooral bij de informele leiders, van invloed is. Voornamelijk opleidingen omtrent en beroepen binnen gemeentes, in het onderwijs en over de werking, functie en het effect van planten hebben een positieve invloed op de motivatie om zich in te zetten voor andere buurtbewoners en de (groene) openbare ruimte in de buurt. Binnen de literatuur worden vooral eigenwoningbezit (Browns et al., 2003), verblijfsduur in de buurt (Lewicka, 2010) en nabijheid tot de openbare ruimte (Van der Wielen, 2018) als bepalende factoren hiervoor genoemd. Echter hebben ook persoonlijke factoren in de vorm van eigenschappen een grote invloed, zoals milieubewustzijn, doorzettingsvermogen en denken in buurtbelang.

Qua fysieke inrichting wordt het belang van een 'leeftijdsloze ruimte', een ruimte voor gebruikers van verschillende leeftijden, ook niet in de literatuur behandeld. Hierbij is vooral de mogelijkheid tot activiteit voor kinderen van verschillende leeftijden belangrijk. Daarnaast blijkt ook juist de combinatie van verblijven, groen en spelen positief van invloed te zijn op divers gebruik van een ruimte.

De resultaten van dit onderzoek bieden inzicht in op welke elementen binnen fysieke inrichting, beheer en de sociale processen hierin invloed hebben op het eigenaarschapsgevoel van buurtbewoners. Dit is van aanzienlijk maatschappelijk belang, omdat het bijdraagt aan meer betrokkenheid met de plek (Carr et al., 1992) en tevreden bewoners in een leefbare woonomgeving (Peck et al., 2021) die een thuisgevoel en verbondenheid met de buurt ervaren (Nady, 2020).

Wel moet rekening gehouden worden met dat dit onderzoek zich uitsluitend heeft gericht op factoren binnen de fysieke inrichting en het beheer van openbare ruimtes. Het eigenaarschapsgevoel is een gecompliceerd concept waarop meerdere factoren van invloed zijn. Wanneer onderzoek wordt verricht naar persoonlijke of culturele factoren, zouden de resultaten anders zijn. Op basis van dit onderzoek kan er dus geen algemene uitspraak worden gedaan over factoren die zich niet richten op fysieke inrichting en beheer.

Daarnaast heeft dit onderzoek zich gericht op twee locaties. Aangezien het een kwalitatief onderzoek naar een gevoel betreft, wat per persoon kan verschillen en waarbij elke locatie anders is, kunnen de uitkomsten van dit onderzoek niet eenvoudigweg worden gegeneraliseerd naar andere locaties. Wel geeft dit onderzoek richtlijnen mee die informatief kunnen zijn voor andere locaties en stappen die in dit onderzoeksproces genomen zijn, kunnen worden toegepast op soortgelijk onderzoek naar andere locaties.

Reflecterende op het onderzoek, kan gesteld worden dat de twee locaties als geschikte casestudies dienden. De mate van diversiteit maakte het mogelijk onderzoek te doen naar factoren die bij elke locatie verschillend waren, wat interessante inzichten heeft geboden in het eigenaarschapsgevoel. Daarnaast wordt de kwalitatieve onderzoeksmethode met observeren en interviewen ook na het onderzoek als meest geschikt ervaren, omdat deze aansluiten bij het onderzoek naar het ruimtegebruik en de ervaringen en belevenissen van buurtbewoners in relatie tot inrichting en beheer. Echter moet erkend worden dat er tijdens de eerste interviews met buurtbewoners rond het Werklustplein kansen zijn laten liggen door niet goed door te vragen. Dit kan ook een resultaat zijn van het feit dat het bij de ene persoon makkelijker is om snel de diepte in te gaan dan bij de andere persoon. Er is gepoogd alsnog diepgaande waardevolle informatie op te halen door op een later moment met de al geïnterviewde en met nieuwe bewoners nogmaals in gesprek te gaan aan de hand van foto-elicitering. Daarnaast was een gesprek met de voortrekker van de niet meer actieve bewonerscommissie van het Rode Dorp een interessante toevoeging geweest om meer inzicht te krijgen in de (redenen voor) eerdere inzet voor de pleinen. Echter wordt niet verwacht dat dit een andere conclusie zou opleveren, aangezien met een ander oud-lid is gesproken die ook na ophef van de commissie betrokken was bij het Werklustplein.

7. AANBEVELINGEN

7.1 Aanbevelingen vervolgonderzoek

Aangezien dit onderzoek zich uitsluitend heeft gericht op factoren binnen de fysieke inrichting en het beheer van openbare ruimtes, zou vervolgonderzoek zich kunnen richten op andere factoren. Uit de interviews bleek dat persoonlijke factoren een rol spelen in het ontwikkelen van een eigenaarschapsgevoel. Het zou goed zijn als vervolgonderzoek meer inzicht verkrijgt in welke persoonlijke factoren invloed hebben op het eigenaarschapsgevoel en in welke mate, bijvoorbeeld afkomst, culturele achtergrond, huishoudensamenstelling, leeftijd, opleiding, loon en soort werk.

Ook hebben het theoretisch kader en de interviews met buurtbewoners aangetoond dat sociale bindingen tussen buurtbewoners van invloed zijn. In het tijds kader van deze thesis was het niet mogelijk hier onderzoek naar te doen. Het zou goed zijn toekomstig onderzoek te verrichten naar hoe onderlinge connecties tussen buurtbewoners van invloed zijn op het eigenaarschapsgevoel.

Daarnaast is binnen de wetenschappelijke literatuur de connectie tussen onderhoud van de openbare ruimte en eigenaarschapsgevoel weinig behandeld. Dit onderzoek toont aan dat de manier van onderhoud bepalend is voor het eigenaarschapsgevoel. Door in de toekomst onderzoek te verrichten naar hoe buurtbewoners het onderhoud van de openbare ruimte beleven, kan meer inzicht worden verkregen op manieren van onderhoud, de belevenis hiervan en de invloed op het eigenaarschapsgevoel.

Ten slotte waren kleinschalige openbare ruimtes op buurniveau de focus van dit onderzoek. In de toekomst zou soortgelijk onderzoek naar meer grootschalige ruimtes gedaan kunnen worden om te achterhalen of en welke verschillen er zijn in de ontwikkeling van eigenaarschapsgevoel.

7.2 Aanbevelingen gemeente

Verschillende aanbevelingen kunnen gedaan worden aan de gemeente om meer inzicht te krijgen in het eigenaarschapsgevoel van buurtbewoners over openbare ruimtes, en om het eigenaarschapsgevoel te stimuleren. Deze zijn gebaseerd op figuur 6.1. Hieronder wordt per component een beschrijving van de belangrijkste aanbevelingen gegeven. Hierbij moet rekening worden gehouden met dat dit aanbevelingen zijn gebaseerd op twee locaties. Het zou goed zijn als gemeente toekomstig onderzoek te verrichten naar andere locaties om te onderzoeken of dezelfde conclusies kunnen worden getrokken.

Sociaal / participatie

De belangrijkste aanbeveling is om, voordat (her)inrichtings- of onderhoudsprocessen van start gaan, eerst te richten op de sociale context in de buurt en rondom de betreffende openbare ruimte en participatietrajecten goed vorm te geven. Als geen rekening wordt gehouden met dit component heeft dat negatieve invloed op de inzet van mensen voor de ruimte en het eigenaarschapsgevoel.

■ **Samenwerking en betrokkenheid van buurtbewoners tijdens (her)inrichting**

- De buurt op een passende wijze inlichten over gebiedsontwikkeling. Voor ene buurt is flyeren effectief. Voor de andere buurt, bijvoorbeeld het Rode Dorp, werkt het beter door mensen fysiek te spreken of meerdere momenten op de betreffende locatie te staan met een blikvanger en informatie te verstrekken

- Eerst kijken naar huidig ruimtegebruik. Hoe wordt de ruimte gebruikt en door wie? Hierover in gesprek gaan met de gebruikers en omwonenden. Wat betekent de ruimte voor hen, wat vinden en willen zij?
 - Aanwezigheid van een ontwerper bij begin (her)ontwikkelingsproces, dus bij inlichting van buurtbewoners en het verzamelen van belangen. Ontwerpers (stedenbouwkundige, landschapsarchitect) hebben ruimtelijk inzicht en beschikken over een mate van creativiteit en zijn daarom goed in staat belangen te vertalen naar elementen in de fysieke inrichting
 - Ieders tevredenheid kan nooit gegarandeerd worden, maar het is wel mogelijk bewoners zich gehoord te laten voelen en laten voelen dat autoriteit wordt gedeeld. Dit door naar elke bewoner te luisteren, het taalgebruik af te stemmen op de doelgroep en gedurende het hele proces bewoners op de hoogte te houden van ontwikkelingen en waarom bepaalde keuzes gemaakt worden
- **Informele leiders / kerngroep buurt**
- Bij gebiedsontwikkeling op zoek gaan naar informele leiders in de buurt. Zij zijn actief in de buurt, weten wat er gaande is en hebben hier een informeel netwerk. Met deze personen, indien aanwezig, een kerngroep oprichten met mensen die zich willen inzetten voor de betreffende plek en een spreekbuis vormen voor de rest van de buurt
 - Zo'n kerngroep functioneert in de ene buurt beter dan in de andere. Sommige kerngroepen hebben meer ondersteuning nodig, bijvoorbeeld in het regelen van zaken, communicatie met de gemeente of het betrekken van de buurt. Bijvoorbeeld de opbouwwerker en organisaties als Agora en WijDeventer kunnen de kerngroepen in deze buurten hierbij hulp bieden. De opbouwwerker als lid van een kerngroep staat hierbij als partner naast de bewoners, waarbij hulp wordt geboden en eventueel wordt aangestuurd

Fysieke inrichting

Alleen wanneer rekening wordt gehouden met de hiervoor genoemde aanbevelingen, hebben de volgende elementen positieve invloed op het eigenaarschapsgevoel. Door middel van verdiepingsenquêtes, waarbij langs de deuren wordt gegaan en gebruikt wordt gemaakt van referentiebeelden, kan nog gedetailleerde informatie bij buurtbewoners worden opgehaald over hun wensen en belangen over deze elementen.

- **Openheid;** bepaalde mate van openheid in openbare ruimte zodat er (tijdelijke) activiteiten kunnen plaatsvinden. Rekening houden met menselijke maat door balans tussen open ruimte en ruimte met elementen. Dit zorgt voor variatie in gebruik en een gevoel van ruimte
- **Leeftijdslaos;** diversiteit aan gebruik stimuleren door gebruikers van iedere leeftijd wat te bieden. De locatie opdelen in kleinere ruimtes met ieder een eigen uitstraling en functie/gebruik zodat een ruimte tijdelijk eigen kan worden gemaakt, bijvoorbeeld plekken om samen of alleen te zitten voor volwassenen en diverse speelmogelijkheden voor kinderen
- **Groen;** variatie in groen, zoals in kleuren, soort en hoogte beplanting, werkt positief op de beleving van een ruimte. Lage beplanting aan de randen van de ruimte zorgt voor zichtbaarheid in en op de locatie. Hoge beplanting in delen van de ruimte creëert speelse en beschutte plekken waar mensen zich terug kunnen trekken en minder zichtbaar zijn voor andere gebruikers. Het integreren van beplanting met

speel- en zitgelegenheid is ook van positieve invloed op gebruik. Dus groen om naar te kijken, waar kinderen in kunnen spelen en aan kunnen voelen zodat het educatief is en waar mensen zelf in aan de slag kunnen gaan (bijvoorbeeld een ruimte waar zelf gewassen worden verbouwd)

- **Spelen;** open ruimte biedt kinderen de mogelijkheid zelf creatief met de ruimte om te gaan. Variatie in standaard speeltoestellen en natuurlijke speelelementen (hout en water) zijn positief van invloed op spelen, maar ook op de beleving van volwassenen. Veiligheid van kinderen moet worden gewaarborgd door speelplekken af te sluiten van verkeer of dit verkeer af te remmen
- **Zitgelegenheid;** variatie in zitgelegenheid om verblijf in en binding met een ruimte te stimuleren. Zitgelegenheid in open en beschutte ruimtes, in de zon en schaduw, plekken waar alleen kan worden gezeten of met meerdere mensen en variatie in materiaal. Zitelementen van natuurlijk materiaal (houten bankjes of boomstammen) zijn prettiger dan beton. Uitzicht op groen of activiteit is van belang en gemotoriseerd verkeer moet afwezig zijn of flink worden afgeremd

Onderhoud

Wanneer mensen zich gehoord voelen tijdens (her)inrichtingsprocessen en zich prettig voelen in een ruimte ontstaat er meer inzet voor die ruimte. Deze inzet is een teken van eigenaarschapsgevoel en kan dit gevoel versterken doordat bewoners (samen) aan de slag zijn in de ruimte.

- **Structuur en organisatie zelf- / medebeheer**
 - Net als bij een (her)inrichtingsproces, is het bij zelf- of medebeheer door bewoners belangrijk om informele leiders of een soort kerngroep van de buurt te hebben. Zij sturen de rest van de bewoners aan in onderhoud, zodat er een mate van organisatie bestaat. In veel gevallen hebben zij een relevante opleiding of beroep, waarbij ze bezig zijn met onderwijs of de werking en effecten van planten, zijn ze goed in contacten maken en denken aan het buurtbelang
 - De opbouwwerker en organisaties als WijDeventer kunnen kerngroepen hulp bieden
 - Door de kerngroep georganiseerde en geplande dagen voor onderhoud met buurtbewoners. Vrijblijvende deelname is belangrijk zodat het geen harde verplichting wordt. Een combinatie van onderhoudsdagen met plezier is dan ook belangrijk, zodat buurtbewoners op een leuke wijze in contact komen met de ruimte en met elkaar en plezier halen uit het samenwerken in en aan de ruimte
- **Beplanting**
 - Bij zelf- of medebeheer samen met buurtbewoners besluiten nemen over het soort beplanting. Dit moet immers wel te onderhouden zijn door bewoners. Beplanting met zo min mogelijk groenafval is ook positief van invloed op de beleving van de ruimte en maakt onderhoud minder intensief
- **Onderhoudsdiensten**
 - Per buurt kijken naar het kwaliteits- en onderhoudsniveau, want het gebruik van openbare ruimtes verschilt. Dus niet in de hele gemeente hetzelfde kwaliteitsniveau hanteren, maar dit en de frequentie van de onderhoudsdiensten afstemmen op het gebruik en de staat van de ruimte. Hierover communiceren met buurtbewoners, zodat zij weten wat de bedoeling is en wat ze kunnen verwachten. Zij moeten hierbij ook de mogelijkheid hebben om wensen met betrekking tot het onderhoud door te geven, bijvoorbeeld het snoeien van planten en bomen

BIBLIOGRAFIE

- Agora Europa. (2021). *Start*. Verkregen van Agora Europa: <https://www.agora-europa.nl/>
- AlleCijfers. (2022, 16 maart). *Informatie buurt Rode Dorp, Oosterstraat en wijk Voorstad*. Opgevraagd op 1 april, 2022, verkregen van AlleCijfers.nl: <https://allecijfers.nl/wijk/wijk-4-voorstad-deventer/#:~:text=Het%20aantal%20inwoners%20in%20de,januari%20in%20het%20bevolkingsregister%20vastgelegd.>
- Amin, A. (2002). Ethnicity and the multicultural city: living with diversity. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 34(6), 959-980. DOI:10.1068/a3537
- Amin, A. (2008). Collective culture and urban public space. *City*, 12(1), 5-24. DOI:10.1080/13604810801933495
- Askins, K., & Pain, R. (2011). Contact zones: participation, materiality, and the messiness of interaction. *Environment and Planning D: Society and Space*, 29(5), 803-821. DOI:10.1068/d11109
- Avey, J., Avolio, B., Crossley, C., & Luthans, F. (2009). Psychological ownership: theoretical extensions, measurement and relation to work outcomes. *Journal of Organizational Behavior*, 30(2), 173-191. DOI:10.1002/job.583
- Barker, A., Crawford, A., Booth, N., & Churchill, D. (2019). Everyday encounters with difference in urban parks: forging 'openness to otherness' in segmenting cities. *International Journal of Law in Context*, 15(4), 495-514. DOI:10.1017/S1744552319000387
- Boeije, H. (2009). *Analysis in Qualitative Research*. Newbury Park: SAGE Publishing.
- Bolan, M. (1997). The mobility experience and neighborhood attachment. *Demography*, 34(2), 225-237. DOI:10.2307/2061701
- Brands, J., Van Doorn, J., & Spithoven, R. (2021). Supplemental safety? Exploring experienced safety in relation to other qualities of successful public spaces. *Journal of Urban Design*, 26(1), 59-74. DOI:10.1080/13574809.2020.1819781
- Brown, B., Perkins, D., & Brown, G. (2003). Place attachment in a revitalizing neighborhood: individual and block levels of analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 23(1), 259-271. DOI:10.1016/S0272-4944(02)00117-2
- Brown, D., Sijpkens, P., & MacLean, M. (1986). The community role of public indoor space. *Journal of Architectural and Planning Research*, 3(2), 161-172. Verkregen van <http://www.jstor.org/stable/43028798>
- Buffel, T. (2014). Place Attachment Among Older Adults Living in Four Communities in Flanders, Belgium. *Housing Studies*, 29(6), 800-822. DOI:10.1080/02673037.2014.898741
- Canter, D., & Craik, K. (1981). Environmental psychology. *Journal of Environmental Psychology*, 1(1), 1-11. DOI:10.1016/S0272-4944(81)80013-8
- Carmona, M. (2015). Re-theorising contemporary public space: a new narrative and a new normative. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 8(4), 373-405. DOI:10.1080/17549175.2014.909518
- Carmona, M. (2019). Principles for public space design, planning to do better. *URBAN DESIGN International*, 24, 47-59. DOI:10.1057/s41289-018-0070-3

- Carr, S., Francis, M., Rivlin, L., & Stone, M. (1992). *Public Space*. New York: Cambridge University Press.
- Circulus Berkel. (2022). *Wat doet de Deventer Schoon Familie?* Opgevraagd op 4 april, 2022, verkregen van Circulus Berkel: <https://www.circulus.nl/deventer-schoon-familie/over-de-dsf/wat-doet-de-dsf/>
- CROW. (2018, 11 juni). *Kwaliteitscatalogus openbare ruimte 2018*. Opgevraagd op 4 april, 2022, verkregen van CROW: <https://www.crow.nl/publicaties/kwaliteitscatalogus-openbare-ruimte-2018>
- Davis, S., & Mullen, K. (2015). Place and Proximity: A Spatial Analysis of Visitors' Place Attachment at Kenai Fjords. *The George Wright Forum*, 32(2), 151-164. Verkregen van <https://www.jstor.org/stable/43598413>
- De Haan, H. (2005). *Social and material appropriation of neighborhood space: collective space and resistance in a Dutch urban community*. Wageningen: Wageningen University.
- Degen, M., & Rose, G. (2012). The Sensory Experiencing of Urban Design: The Role of Walking and Perceptual Memory. *Urban Studies*, 49(15), 3271-3287. DOI:10.1177/0042098012440463
- Dempsey, N. (2012). Neighbourhood Design: Green Space and Parks. In S. Smith, *International Encyclopedia of Housing and Home* (pp. 12-20). Oxford: Elsevier Science.
- Deventer Wijzer. (2022). *Enkhuis*. Verkregen van Deventer Wijzer: <https://www.deventerwijzer.nl/is/organisatie/189255/raster#activiteiten>
- Dhakal, S. (2010). *Participation in Public Spaces in a Diverse Society*. Kirtipur: Tribhuvan University.
- Dittmar, H. (1992). *The Social Psychology of Material Possessions: To Have is to be*. New York: St. Martin's Press.
- Driessen, H., & Jansen, W. (2013). The Hard Work of Small Talk in Ethnographic Fieldwork. *Journal of Anthropological Research*, 69(2), 249-263. DOI:10.3998/jar.0521004.0069.205
- Duyvendak, J., & Wekker, F. (2003). *Thuis in de openbare ruimte? Over vreemden, vrienden en het belang van amicaliteit*. Den Haag: Platform31.
- Edzes, I. (2021, 7 juni). *Is de openbare ruimte wel van ons allemaal?* Opgevraagd op 22 februari, 2022, verkregen van ArtEZ studium generale: <https://studiumgenerale.artez.nl/nl/studies/all/blog/is+de+openbare+ruimte+wel+van+ons+allemaal/>
- Francis, M. (1989). Control as a Dimension of Public-Space Quality. In I. Altman, & E. Zube, *Public Places and Spaces* (pp. 147-169). New York: Plenum Press.
- Gehl, J. (2010). *Cities for People*. Washington D.C.: Island Press.
- Gehl, J. (2011a). *Life Between Buildings*. Londen: Island Press.
- Gehl, J. (2011b). "Three Types of Outdoor Activities," "Life Between Buildings," and "Outdoor Activities and the Quality of Outdoor Space". In R. LeGates, & F. Stout, *The City Reader* (pp. 530-539). London: Routledge Urban Reader Series.
- Gehl, J., & Svarre, B. (2013). *How to Study Public Life*. Washington D.C.: Island Press.
- Gemeente Deventer. (2004). *Structuurplan Deventer 2025*. Deventer: gemeente Deventer.
- Gemeente Deventer. (2007). *Beeld en Beheer Openbare Ruimte Deventer*. Deventer: Gemeente Deventer.
- Gemeente Deventer. (2014). *Visie Leefomgeving. De openbare ruimte in Deventer*. Deventer: Gemeente Deventer.

- Gemeente Deventer. (2016a). *Uitvoeringsprogramma visie Leefomgeving*. Deventer: Gemeente Deventer.
- Gemeente Deventer. (2016b, 11 augustus). *Hagen en struiken*. Opgevraagd op 5 april, 2022, verkregen van Gemeente Deventer: <https://openbareruimte.deventer.nl/dagelijks-onderhoud/hagen-en-struiken>
- Gemeente Deventer. (2019, 11 november). *Wat is WijDeventer*. Opgevraagd op 31 maart, 2022, verkregen van Gemeente Deventer: <https://wij.deventer.nl/wat-is-wijdeventer>
- Gemeente Deventer. (2019a). *Werklustplein*. Deventer: Gemeente Deventer.
- Gemeente Deventer. (2020, 3 februari). *Projecten, Realisatie en Ontwikkeling*. Opgevraagd op 22 februari, 2020, verkregen van gemeente Deventer: <https://werkenvoor.deventer.nl/werkgebieden/project-en-realisatie-en-ontwikkeling>
- Gemeente Deventer. (2021). *Voorstad*. Opgevraagd op 1 april, 2022, verkregen van Staat van Deventer: <https://www.staatvandeventer.nl/bevolking/inwoneraantal/voorstad>
- Gemeente Deventer. (z.j.). *Vastgesteld bestemmingsplan Voorstad-centrum*. Deventer: Gemeente Deventer.
- GeoWeb. (2022). *Deventer Basis Site*. Opgevraagd op 6 april, 2022, verkregen van GeoWeb.
- Glaw, X., Kerry, I., Kable, A., & Hazelton, M. (2017). Visual Methodologies in Qualitative Research: Autophotography and Photo Elicitation Applied to Mental Health Research. *International Journal of Qualitative Methods*, 16(1), 1-8. DOI:10.1177/1609406917748215
- Hajer, M., & Reijndorp, A. (2001). *In Search of New Public Domain*. Rotterdam: NAI Publishers. Verkregen van https://www.researchgate.net/publication/254777745_Op_zoek_naar_nieuw_publiek_domein_-_Analyse_en_Strategie
- Hester, R. (1984). *Planning Neighborhood Space With People*. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Hidalgo, M., & Hernandez, B. (2001). Place attachment: conceptual and empirical questions. *Journal of Environmental Psychology*, 21(3), 273-281. DOI:10.1006/jevp.2001.0221
- Holland, C., Clark, A., Katz, J., & Peace, S. (2007). *Social interactions in urban public spaces*. Bristol, England: The Policy Press. Verkregen van <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/2017-interactions-public-places.pdf>
- Jacobs, J. (1961). *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Karatas, A. (2019, 18 april). *De participatiesamenleving zet zich voort met 'right to bid'*. Opgevraagd op 5 april, 2022, verkregen van Platform31: <https://www.platform31.nl/nieuws/de-participatiesamenleving-zet-zich-voort-met-right-to-bid#:~:text=Bij%20het%20right%20to%20bid,voetbalkan-tine%2C%20of%20ook%20een%20buurtcaf%C3%A9>.
- Karssenberg, H., & Laven, J. (2016). The City at Eye Level. In H. Karssenberg, J. Laven, M. Glaser, & M. Van 't Hoff, *The City at Eye Level* (pp. 14-25). Delft: Eburon Academic Publishers.
- Karsten, L., & van Diepen, A. (2009). Van wie is het Amsterdamse Museumplein? *Ruimte & Maatschappij*, 1(2), 5-26. Verkregen van https://www.researchgate.net/publication/254895938_Van_wie_is_het_Amsterdamse_Museumplein_Bewoners_en_toeristen_in_de_stedelijke_openbare_ruimte
- Kawulich, B. (2005). Participant Observation as a Data Collection Method. *Forum Qualitative Social Research*, 6(2).

- Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people: How social infrastructure can help fight inequality, polarization, and the decline of civic life*. Londen: Penguin Group.
- Kööst, A. (2017). *Privaat beheer van de openbare ruimte*. Rotterdam, Delft: Erasmus Universiteit Rotterdam, TU Delft.
- Kuitert, K., & Maas, R. (2016). *Prettige Plekken - Handboek Mens & Openbare Ruimte*. Zwolle: Acquire Publishing bv.
- Kuitert, K., & Maas, R. (2016). *Prettige Plekken: Handboek Mens & Openbare Ruimte*. Zwolle: Acquire Publishing bv.
- Kurniawati, W. (2012). Public Space for Marginal People. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 36, 476-484. DOI:10.1016/j.sbspro.2012.03.052
- Kusenbach, M. (2003). Street Phenomenology: The Go-Along as Ethnographic Research Tool. *Ethnography*, 4(3), 455-485. DOI:10.1177/146613810343007
- Latham, A., & Layton, J. (2019). Social infrastructure and the public life of cities: Studying urban sociality and public spaces. *Geography Compass*, 13(7), 1-15. DOI:10.1111/gec3.12444
- Leclercq, E., & Pojani, D. (2021). *Public space privatisation; are users concerned?* Delft: TU Delft.
- Lewicka, M. (2010). What makes neighborhood different from home and city? Effects of place scale on place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 30(1), 35-51. DOI:10.1016/j.jenvp.2009.05.004
- Liu, J., Wang, H., Hui, C., & Lee, C. (2011). Psychological Ownership: How Having Control Matters. *Journal of Management Studies*, 49(5), 869-895. DOI:10.1111/j.1467-6486.2011.01028.x
- Lofland, L. (1973). *A World of Strangers: Order and Action in Urban Public Space*. New York: Basic Books.
- Lofland, L. (1998). *The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory*. Oxfordshire, England: Taylor & Francis Inc.
- Madanipour, A. (2010). Marginal public spaces in European cities. In A. Madanipour, *Whose Public Space? International case studies in urban design and development* (pp. 111-130). New York: Routledge.
- Madden, K. (2000). *How to Turn a Place Around: A Handbook for Creating Successful Public Spaces*. New York: Project for Public Spaces Inc.
- Madden, K. (2018). *How to Turn a Place Around: A Placemaking Handbook*. New York: Project for Public Spaces.
- Marušić, B. G., Nikšić, M., & Coirier, L. (2010). *Human Cities: Celebrating Public Space*. Oostkamp, België: Stichting Kunstboek. Verkregen van <http://www.uirs.si/pub/humancities2010.pdf>
- Matilainen, A., Pohja-Mykrä, M., Lähdesmäki, M., & Kurki, S. (2017). "I feel it is mine"- Psychological ownership in relation to natural resources. *Journal of Environmental psychology*, 51, 31-45. DOI:10.1016/j.jenvp.2017.03.002
- McCracken, G. (1986). Culture and consumption: A theoretical account of the structure and movement of the cultural meaning of consumer goods. *Journal of Consumer Research*, 13(1), 71-84.
- McDougall, W. (1923). *An Introduction to Social Psychology*. Londen: Methuen.

- Meet4research. (2020). *Beleving*. Opgevraagd op 14 maart, 2022, verkregen van Meet4research: <https://www.meet4research.nl/nl/beleving/>
- Mehta, V. (2009). Look Closely and You Will See, Listen Carefully and You Will Hear: Urban Design and Social Interaction on Streets. *Journal of Urban Design*, 14(1), 29-64. DOI:10.1080/13574800802452658
- Mehta, V. (2014). Evaluating Public Space. *Journal of Urban Design*, 19(1), 53-88. DOI:10.1080/13574809.2013.854698
- Molentuin. (2016, 31 augustus). *Home*. Verkregen van Molentuin: <https://www.molentuin.nl/>
- Morris, N. (2003). *Black and Minority Ethnic Groups and Public Open Space*. Edinburgh, Schotland: Edinburgh College of Art and Heriot-Watt University. Verkregen van <http://www.openspace.eca.ed.ac.uk/wp-content/uploads/2015/10/Black-and-Minority-Ethnic-Groups-and-Public-Open-Space-literature-review.pdf>
- Nady, R. (2020, 30 april). *The Sense of Place*. Opgevraagd op 23 februari, 2022, verkregen van Arch2O: <https://www.arch2o.com/instilling-sense-ownership-public-places/>
- Navarrete-Hernandez, P., Vetro, A., & Concha, P. (2021). Building safer public spaces: Exploring gender difference in the perception of safety in public space through urban design interventions. *Landscape and Urban Planning*, 214. DOI:10.1016/j.landurbplan.2021.104180
- Newman, O. (1966). *Creating Defensible Space*. Philadelphia: Diane Publishing.
- Newman, O. (1972). *Defensible Space; Crime Prevention through Urban Design*. New York: MacMillan Publishing.
- Nurlelawati, A., Yunus, R., & Said, N. (2012). Environmental Colour Impact upon Human Behaviour: A Review. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 35, 54-62. DOI:10.1016/j.sbspro.2012.02.062
- Oldenburg, R. (1989). *The Great Good Place: Cafes, Coffee Shops, Bookstores, Bars, Hair Salons, and Other Hangouts at the Heart of a Community*. Berkeley: University of California Press.
- Peck, J., Kirk, C., Luangrath, A., & Shu, S. (2021). Caring for the Commons: Using Psychological Ownership to Enhance Stewardship Behavior for Public Goods. *Journal of Marketing*, 85(2), 33-49. DOI:10.1177/0022242920952084
- Peters, K., Elands, B., & Buijs, A. (2010). Social interactions in urban parks: Stimulating social cohesion? *Urban Forestry & Urban Greening*, 9(2), 93-100. DOI:10.1016/j.ufug.2009.11.003
- Peterson, M. (2017). Living with difference in hyper-diverse areas: how important are encounters in semi-public spaces? *Social & Cultural Geography*, 18(8), 1065-1085. DOI:10.1080/14649365.2016.1210667
- Pierce, J., Kostova, T., & Dirks, K. (2001). Toward a theory of psychological ownership in organizations. *Academy of Management Review*, 26(2), 298-310. DOI:10.2307/259124
- Pierce, J., Kostova, T., & Dirks, K. (2003). The State of Psychological Ownership: Integrating and Extending a Century of Research. *Review of General Psychology*, 7(1), 84-107. DOI:10.1037/1089-2680.7.1.84
- Porteous, J. (1976). Home: The Territorial Core. *Geographical Review*, 66(4), 383-390. DOI:10.2307/213649
- Preston, S., & Gelman, S. (2020). This land is my land: Psychological ownership increases willingness to pro-

- protect the natural world more than legal ownership. *Journal of Environmental Psychology*, 2020(70), 1-9. DOI:10.1016/j.jenvp.2020.101443
- Project for Public Spaces. (2008, 31 december). *What Role can Design Play in Creating Safer Parks?* Opgevraagd op 15 maart, 2022, van Project for Public Spaces: <https://www.pps.org/article/what-role-can-design-play-in-creating-safer-parks>
- Rishbeth, C., Blachnicka-Ciacek, D., Bynon, R., & Stapf, T. (2017). *#refugeeswelcome in parks: a resource book*. Sheffield: The University of Sheffield.
- Rochberg-Halton, E. (1980). Cultural signs and urban adaptation: The meaning of cherished household possessions. *Dissertation Abstracts International Section A: Humanities and Social Sciences*, 4754-4755.
- Rohe, W., & Stewart, L. (1996). Homeownership and neighborhood stability. *Housing Policy Debate*, 7(1), 37-81.
- Rose, G. (2016). Making Images as Research Data: Photo Documentation and Photo-Elicitation. In G. Rose, *Visual Methodologies: An Introduction to Researching with Visual Materials* (pp. 307-329). Londen: Sage.
- Rudmin, F., & Berry, J. (1987). Semantics of ownership: A free-recall study of property. *The Psychological Record*, 37(2), 257-268. DOI:10.1007/BF03394988
- Scheepers, P., Tobi, H., & Boeije, H. (2016). *Onderzoeksmethoden*. Amsterdam: Boom uitgevers.
- Sendi, R., & Goličnik Marušić, B. (2012). Neighbourhood Design: Public Spaces. In S. Smith, *International Encyclopedia of Housing and Home* (pp. 21-28). Oxford: Elsevier Science.
- Shaftoe, H. (2008). *Convivial Urban Spaces: Creating Effective Public Places*. Londen: Earthscan.
- Sijbrandij, J. (2018). *The privatisation of public space in Amsterdam*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- St. Gilde Deventer. (2020, 29 juni). *Rode Dorp*. Opgevraagd op 31 maart, 2022, verkregen van Beeldarchief Gilde Deventer: <https://beeldarchiefdeventer.smugmug.com/Wijken-en-Buurten/Voorstad/Rode-Dorp-Blauwe-Daken/i-SwWxPc5>
- Stipo. (2021, 17 februari). *Wie is Stipo?* Opgevraagd op 22 februari, 2022, verkregen van Stipo.nl: <https://stipo.nl/onze-visie/>
- Talen, E. (2002). The social goals of new urbanism. *Housing Policy Debate*, 13(1), 165-188. DOI:10.1080/10511482.2002.9521438
- Taylor, R., & Stough, R. (1978). Territorial Cognition. Assessing Altman's Typology. *Journal of Personality and Social Psychology*, 36(4), 418-423. DOI:10.1037/0022-3514.36.4.418
- Thaler, R., & Sunstein, C. (2008). *Nudge. Improving Decisions About Health, Wealth, and Happiness*. Londen: Penguin Group.
- Valentine, G. (2008). Living with difference: reflections on geographies of encounter. *Progress in Human Geography*, 32(3), 323-337. DOI:10.1177/0309133308089372
- Van der Burgt, D. (2015). Spatial avoidance or spatial confidence? Young people's agency in the active negotiation of risk and safety in public space. *Children's Geographies*, 13(2), 181-195. DOI:10.1080/14733285.2013.828455

- Van der Wielen, E. (2018). *My neighbourhood. Psychological ownership over public spaces*. Eindhoven: Eindhoven University of Technology.
- Van der Wilk, D. (2016). *Van wie is het plein? Over de (on)toegankelijkheid van de openbare ruimte in een gentrificerende buurt te Amsterdam*. Amsterdam: University of Amsterdam.
- Van Dorp, S. (2015). *Openbare ruimte vorm geven*. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Van Dyne, L., & Pierce, J. (2004). Psychological ownership and feelings of possession: Three field studies predicting employee attitudes and organizational citizenship behaviors. *Journal of Organizational Behavior*, 25(4), 439-459. DOI:10.1002/job.249
- Van Melik, R. (2015). De openbare ruimte van de stad. In G.-J. Hospers, R. Van Melik, & H. Ernste, *Visies op de stad: van tuindorp tot smart city* (pp. 87-99). Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Van Melik, R., & Van der Krabben, E. (2016). Co-production of public space: Policy translations from New York City to the Netherlands. *The Town planning review*, 87(2), 139-158. DOI:10.3828/tpr.2016.12
- Van Ulden, E., Heussen, D., & Van der Ham, S. (2015). *De Stoep - ontmoetingen tussen huis en straat*. Rotterdam: nat010 uitgevers.
- Welzen, T. (2015, 30 maart). *Openbare ruimte*. Opgevraagd op 1 maart, 2022, verkregen van Ensie: <https://www.ensie.nl/tom-welzen/openbare-ruimte>
- Wessels, R. (1997). Het belang en toegankelijkheid van grijze literatuur. *Informatie Professional*, 1(3), 28-32.
- Whyte, W. (1980). *The Social Life of Small Urban Spaces*. New York: Project for Public Spaces.
- Yilmaz, M. (2018). Public Space and Accessibility. *International Journal of Architecture & Planning*, 6, 1-14. DOI:10.15320/ICONARP.2018.46

BIJLAGEN

Bijlage 1. Topiclist interview beheer openbare ruimte

Mijn naam is Vera Leferink. Ik ben voor mijn afstudeerproject vanuit de Universiteit Utrecht (Human Geography) het Werklustplein en de Molentuin aan het onderzoeken. Hiervoor wil ik graag weten hoe deze plekken worden onderhouden door de onderhoudsdiensten van de gemeente. Ik heb gelezen dat het beheer van de openbare ruimte wordt uitgevoerd via de CROW-methodiek en dat er met deze methodiek het gewenste kwaliteitsniveau per gebied wordt gekozen, variërend van zeer hoog (A+) tot zeer laag (D).

Kunnen jullie mij hier wat meer over vertellen?

Welk beeldkwaliteitsniveau bestaat er voor de Voorstad?

Waarom is gekozen voor dit kwaliteitsniveau?

Wat betekent dit?

Wat wordt er bepaald op basis van het kwaliteitsniveau?

-- Hoe vaak de onderhoudsdiensten langskomen en wat ze doen?

Hoe wordt er gecontroleerd of dit kwaliteitsniveau wordt gehandhaafd?

Groenbeheer

Klopt het dat het Groenbedrijf het groenbeheer uitvoert?

Hoe vaak komen zij langs bij het Werklustplein en de Molentuin?

Wat wordt er dan precies gedaan?

Reiniging

Klopt het dat Circulus-Berkel de reiniging uitvoert?

Hoe vaak komen zij langs bij het Werklustplein en de Molentuin?

Wat valt er onder reiniging van de plekken?

Treden er soms conflicten op in beheer tussen onderhoudsdiensten en de bewoners?

Hoe komt dit?

Wat wordt er dan gedaan?

Bijlage 2. Observatie ruimtegebruik Werklustplein

Observatieschema gedrag ruimtegebruik

Datum: 12 april Tijd: 11:00-11:30 Locatie: werklustplein

Weersomstandigheden: 13 graden regen bewolkt zonnig (harde) wind

vandaag 22 graden

Groep	Geslacht		Leeftijd				Gezelschap		Activiteit		
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen		Duo	>2 mensen
1	2	1							X		met klein kind spelen in speeltuin
2	1							X			lopen, richting buurthuis
3	1							X			fiets over het plein
4	1							X			met scooter over fietspad
5	1							X			loopt vanuit Enkstraat naar huis
6	1					2		X	X		lopen voor buurthuis langs hand uitlaten in groenstrook
7	1							X			met scootmobiel voor groenvakken
8	1							X			fietsen over fietspad
9	1							X			fietsen over fietspad
10	1							X			loopt via Enkstraat voor groenv.
11	1							X			scooter dwars over plein
12	1							X			fietsen dwars over plein
13	1							X			
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

vooral veel mensen die lopen of fietsen over het plein. In een halfuur tijd werd er alleen even gebruik gemaakt van de kleine speeltuin. Niemand die op het sportveld was.

enkele fietsers die dan vanaf de Enkstraat over het plein fietsen, voor de groenvakken langs. Dus niet meteen voor de huizen.

het wordt vandaag warm, maar nu voelt het nog wat frisser aan. Ik zit op een bankje in de zon, uitkijkend op het sportveld en het Eaners.

ik zie een man met hond een huis aan de Enkstraat uitlopen. Hij loopt met de hond richting het plein, de hond met aangelynd en laat de hond plassen in de groenstrook langs het fietspad. De man wacht tot de hond klaar is en loopt dan met de hond weg zonder de poep op te ruimen als ik er langs loop is de poep goed te ruimen.

Legenda
 — lopen — met hond
 - - - fietsen - - - scooter
 ■ zitten
 X staan/wachten

11:03 - scooter via Enkstraat voor groenstrook

11:04 - voetganger achter plein langs

11:04 - fietser over fietspad

11:05 - fietser over fietspad

11:08 - voetganger over plein

11:09 - man laat hond uit in groenstrook

11:11 - fietser over fietspad

11:12 - voetganger voor buurthuis langs

11:13 - voetganger via Enkstraat voor groenstrook

11:18 - fietser voor buurthuis langs

11:19 - scooter over sportveld

11:21 - fietser via Enkstraat voor groenstrook

11:23 - fietser over fietspad

11:24 - fietser via Enkstraat voor groenstrook

11:28 - fietser over sportveld

Observatieschema gedrag ruimtegebruik

vandaag 22 graden

Datum: 12 april Tijd: 15:00-15:30 Locatie: werklustplein

Weersomstandigheden: 19 graden
regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd				Gezelschap			Activiteit	
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo		>2 mensen
1								X			B.v. lopen, rennen, zitten, wachten/ stilstaan, spelen, in gesprek, eten, telefoongebruik
2			2					X			
3								X			
4								X			
5								X			
6			2					X			
7								X			
8								X			
9								X			
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

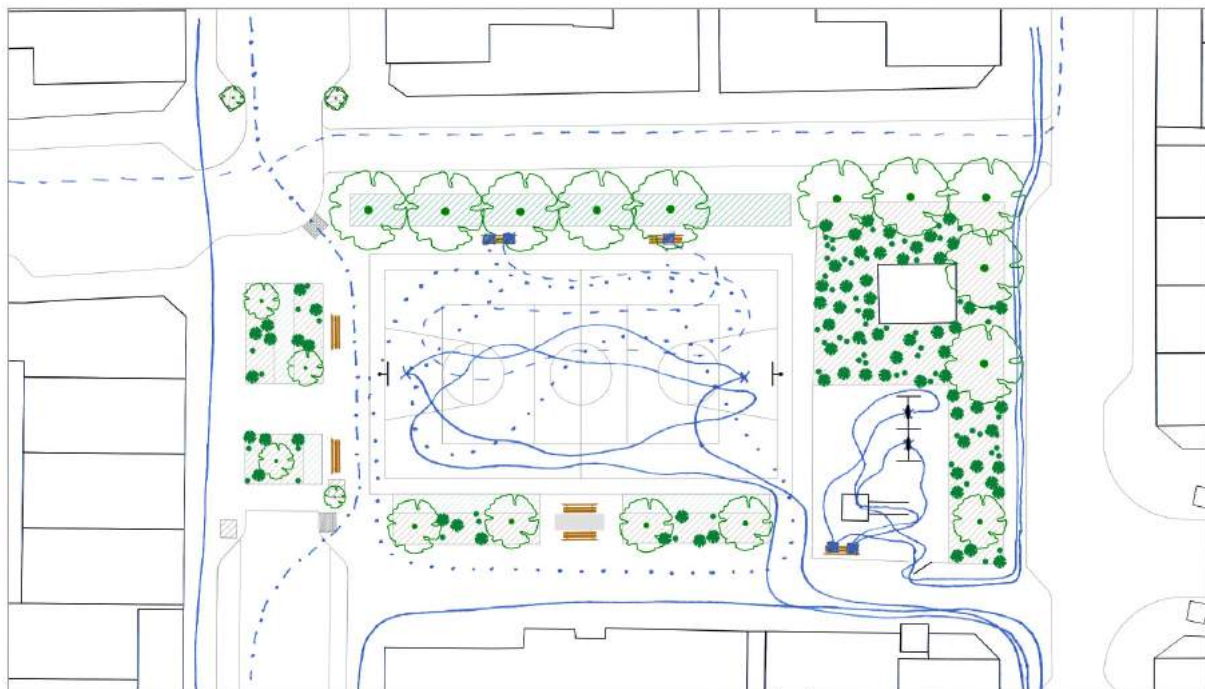
Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

plein wordt nu meer gebruikt dan verwacht. jongen en meisje op step, jongste op fiets en meisje op scooters. Zie dat het meisje op scooters last heeft van alle tasje die op het sportveld liggen. Ik zelf ben ook op de scooters om het plein beter te ervaren en ik merk ook dat de vele kleine tasje erg hinderlijk zijn en dat ik er veel door struikel

er zijn zeven kinderen in de speeltuin. Zitten vooral op schommel en trilleren elkaar wat

het voelt al een stuk warmer dan verwacht. Ook de kinderen hebben geen jas aan. Er zitten geen bewoners voor de huizen aan de Entstraat. Misschien omdat de stoelen net niet in de zon staan

de geur van handenpomp is niet meer aanwezig, al ligt er wel veel roep in het groenvak

- Legenda**
- lopen
 - - - fietsen
 - zitten
 - X staan/wachten
 - scooters/steppen
 - - - scooter

15:03 - jongen en meisje op step op sportveld

15:05 - kind bij basketbalpaal

15:08 - jongen op fiets, meisje op skeelers op sportveld

15:10 - jongen op fiets, meisje op skeelers op bankje

15:11 - zelf op skeelers, last van vele takjes

15:14 - meisje op bankje, jongen aan basketballen

15:15 - jongen op fiets, meisje op skeelers op bankje

15:17 - meisje op bankje, jongen aan basketballen

15:22 - kinderen in speeltuin

Datum: 12 april Tijd: 18:30-19:00 Locatie: werklustplein

Weersomstandigheden: 21 graden
regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd					Gezelschap			Activiteit
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo	>2 mensen	
1								X			Fietsen voor huizen enkstraat
2	2			2					X		twee jongens aan picknicktafel
3	1	3	7						X		veel jonge kinderen in speeltuin en later op sportveld
4											
5		3	3						X		3 meisjes op scooters
6		3	3						X		3 meisjes op picknicktafel
7	2		2						X		2 jongens waarvan 1 op fiets
8	1		1					X			fietsen over sportveld heen
9	1			1				X			op scooter over sportveld
10	1		1					X			fietsen over fietspad
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

veel meer kinderen in speeltuin en op sportveld. Spelen met elkaar in groepjes

enkele volwassenen, maar alleen op de fiets of scooter voor het Enkhuys langs of in verlengde van Enkstraat

twee jongens komen op fiets aan, parkeren deze en gaan aan picknicktafel zitten. Ze zitten op hun telefoon en praten luid met elkaar en lachen. Later gaan zij weer weg en gaan drie meisjes op de tafel zitten.

kinderen uit speeltuin komen sportveld op. Paar met basketbal, drie meisjes op scooters en jongen op fiets krijgen speels wat ruzie met elkaar omdat een meisje springt op de fiets van de jongen. Ze ruzien wat, totdat er een man op een scooter op het plein komt en de ruzie stopt. Een van de jongelies neemt hij mee op de scooter.

- Legenda**
- lopen
 - - - fietsen
 - zitten
 - × staan/wachten
 - ... steekeren / stappen
 - - - scooter

18:35 - scooter voor buurthuis langs

18:37 - scooter voor buurthuis, kinderen in speeltuin

18:38 - meisjes zitten op tafel van picknicktafel

18:41 - fietser via Enkstraat voor groenstrook

18:42 - meisjes staan voor buurthuis

18:44 - meisjes op skeelers, kinderen in speeltuin

18:47 - jongens parkeren fiets naast picknicktafel

18:48 - jongens spelen met basketbal

18:51 - meisje op fiets over sportveld, kinderen spelen

18:53 - fietser via Enkstraat, kinderen ruziën wat

18:55 - man op scooters stopt ruzie, neemt jongen mee

Datum: 23 april Tijd: 11:00-11:30 Locatie: werklustplein

Weersomstandigheden: 14 graden
regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd				Gezelschap			Activiteit	
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo		>2 mensen
1	2	1							X		B.v. lopen, rennen, zitten, wachten/ stilstaan, spelen, in gesprek, eten, telefoongebruik
2	1							X			
3	1							X			
4	2	2							X		
5	2	2							X		
6	1							X			
7	1							X			
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

meeste mensen die vanaf enkstraat komen aanlopen, lopen direct voor de woningen langs.

hardloper die dwars over het sportveld rent

twee meisjes komen plein op en spelen in speeltuintje

plein zelf wordt verder niet gebruikt, op de hardloper en twee meisjes na

Legenda

- lopen
- - - fietsen
- scooter
- zitten
- X staan/wachten

11:05 - voetganger via Enkstraat voor huizen

11:09 - twee meisjes spelen in speeltuin

11:12 - twee meisjes spelen in speeltuin

11:13 - voetgangers via Enkstraat voor groenstrook

11:18 - hardloper over sportveld

11:23 - voetgangers via Enkstraat voor huizen

11:24 - scooter over fietspad

11:25 - fietsers richting huizen aan plein

11:27 - scooter over fietspad

11:28 - voetganger langs fietspad

Datum: 23 april Tijd: 15:00-15:30 Locatie: werklustplein

Weersomstandigheden: 17 graden regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd					Gezelschap		Activiteit
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo	
1	2								X	
2	4	6		10					X	Zitten op tafel picknicktafel praten
3	1		1					X		Spelen met basketbal en praten
4	1							X		Plink fietsbez. via enkstraat
5	1		1					X		Pletsen voor huizen enkstraat met scooter over fietspad
6										
7										
8										
9										
10										
11										
12										
13										
14										
15										
16										
17										
18										
19										
20										

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

veel kinderen rond 13 jaar op het plein aan het basketballen en met elkaar aan het praten. Sommigen lopen buurthuis in en uit. Komen soms met wat eten of drinken weer naar buiten

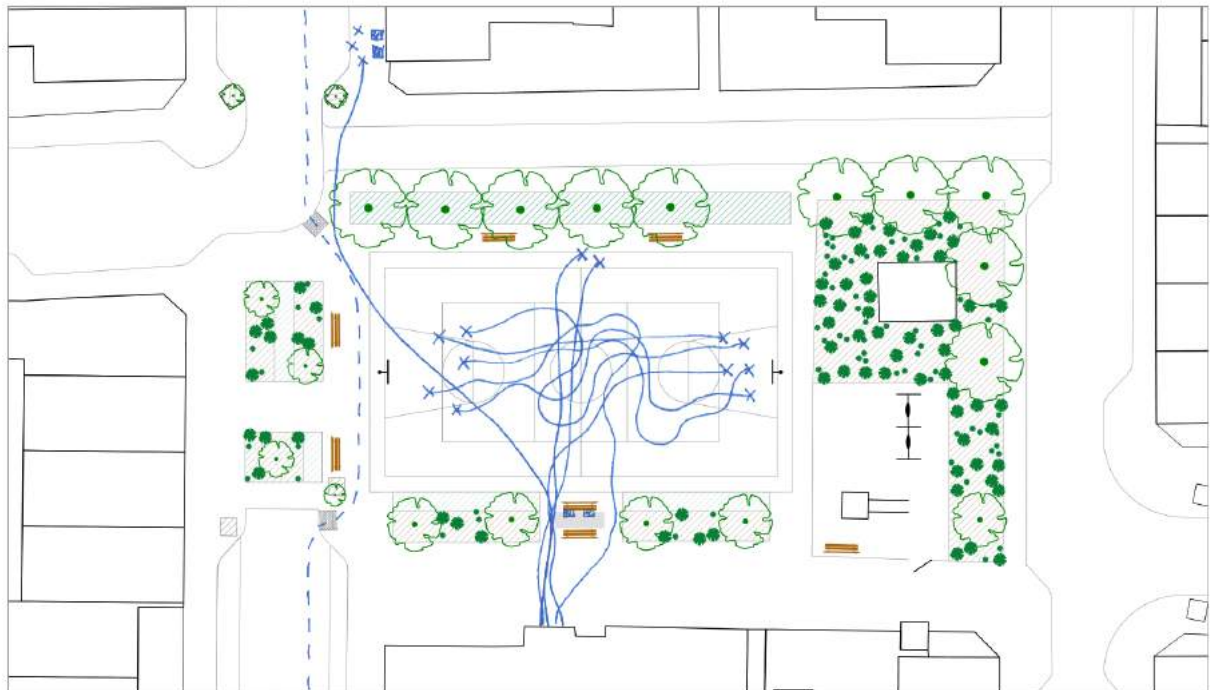
twee jonge mannen zitten op tafel van de picknicktafel met voeten op rugleuning van bankje. Kyken naar kinderen op het plein

kan muziek horen van een woning in de buurt. Vrolijke nederlandse-talige muziek

bij hoekwoning aan het plein zitten en staan meerdere mensen voor het huis, met elkaar aan praten en soms kyken naar de kinderen op het plein

vrouw loopt vanuit buurthuis naar de hoekwoning waar mensen voor staan en zitten

jongen klimt in paal, laat later blijk op grond vallen en ruimt niet op

- Legenda**
- lopen
 - - - fietsen
 - zitten
 - X staan/wachten

15:01 - kinderen basketballen en praten

15:02 - mannen zitten op tafel van picknicktafel

15:08 - kinderen verplaatsen naar speeltuin

15:14 - kinderen praten met elkaar op sportveld

15:18 - jongen klimt paal in, anderen lachen

15:21 - vrouw loopt over sportveld naar buurthuis

15:23- mensen zitten en staan voor hoekwoning

Observatieschema gedrag ruimtegebruik

vandaag 18 graden

Datum: 23 april Tijd: 18:30-19:00 Locatie: werklustplein

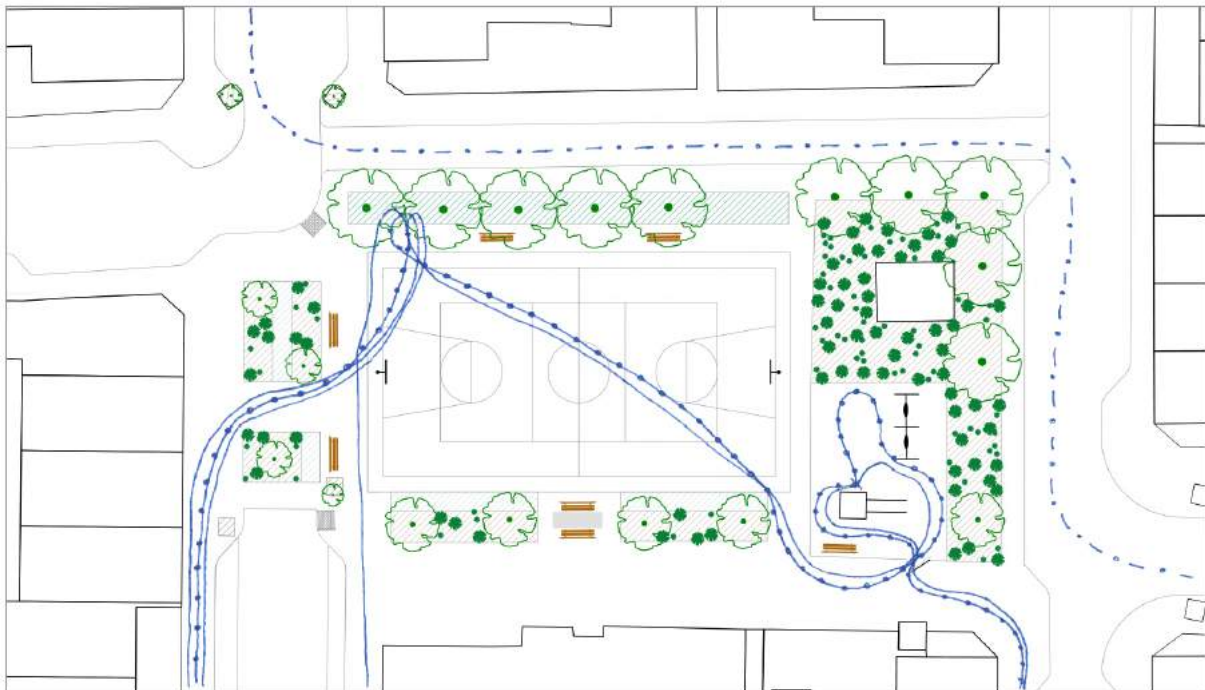
Weersomstandigheden: 17 graden regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd				Gezelschap			Activiteit	
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo		>2 mensen
1								X			B.v. lopen, rennen, zitten, wachten/ stilstaan, spelen, in gesprek, eten, telefoongebruik
2	3	1	2	1					X		
3	1							X			
4											op scooter over fietspad hand uitlaten in groenstrook fielst over fietspad
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

komt man met hond plein op, laat hond plassen in groenstrook. Komen kort daarna 2 jongere jongens aan, die nemen de hond van de man over en gaan ermee naar het speeltuintje.

toen ik aankwam op het plein rook ik iets branden bij de picknicktafel. Er leek wat te branden in het groenpetje onder de aarde.

Legenda

- lopen
- - - fietsen
- zitten
- X staan/wachten
- met hond
- - - scooter

18:36 - scooter over fietspad

18:38 - man loopt met hond

18:39 - man laat hond uit in groenstrook

18:41 - jongens nemen hond van man over

18:43 - jongens spelen met hond in speeltuin

18:55 - scooter over fietspad

Bijlage 3. Observatie ruimtegebruik Molentuin

Observatieschema gedrag ruimtegebruik

vandaag 22 graden

Datum: 12 april Tijd: 11:45-12:15 Locatie: molentuin

Weersomstandigheden: 13 graden regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd				Gezelschap			Activiteit	
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo		>2 mensen
1		1						X			zit aan picknicktafel te bellen
2	2	1							X		vrouw met klein kind spelen
3	1	1							X		vrouw met klein kind spelen
4	1	1							X		man met klein kind spelen
5	1	1				1			X		loopt in één keer door tuin
6	1	1		2					X		lopen in één keer door tuin
7	1	1						1	X		bezig in moestuin
8	1	1						1	X		loopt in één keer door tuin
9	2	1				1			X		speelt met klein kind
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

vrouw zit aan picknicktafel en heeft een tas bij zich. Opeens staat ze op en loopt ze weg, terwijl ze haar tas laat liggen. Ze loopt de Molentuin uit, richting haar fiets, pakt daar wat uit haar fietstas en loopt weer terug naar de picknicktafel.

vooral veel (ouderie) vrouwen die aan picknicktafel zitten met een klein kind.

ook man die met zijn dochter aan het spelen is. Alle picknicktafels waren bezet, toen ging hij op de houten paaltjes zitten rondom de speeltuin. Hier bleef hij zitten. ook toen er picknicktafels vrij kwamen.

molentuin wordt ook gebruikt als doorgang, mensen die de ene kant erin gaan en andere kant eruit.

- Legenda
- lopen
 - - - fietsen
 - zitten
 - X staan/wachten

11:45 - vrouw zit aan picknicktafel

11:49 - twee vrouwen aan picknicktafel met kinderen

11:52 - vrouw loopt door tuin

11:55 - kind rent door tuin

12:02 - man zit op houten palen, speelt met kind

12:05 - man zit op houten palen, speelt met kind

12:08 - man speelt met kind op fiets

12:12 - vrouw loopt door tuin

Datum: 12 april Tijd: 15.45-16.15 Locatie: moleentuin

Weersomstandigheden: 19 graden
regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd				Gezelschap			Activiteit	
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo		>2 mensen
1		1						X			zit aan picknicktafel op mobiel
2		1						X			zit aan picknicktafel op mobiel
3		2	2					X			twee meisjes spelen met zand
4	2	1	2						X		met twee kinderen aan spelen
5	1							X			loopt in een keer door tuin
6	2	1						X			vrouw met klein kind spelen
7	1	2	2						X		vrouw met 2 kleine kinderen
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

twee vrouwen die ierdel aan een picknicktafel zitten en bezig zijn met hun mobiel

twee meisjes die samen aan het spelen zijn met het speelgoed wat in de tuin ligt. Een meisje is ook wat bloemen aan het plukken uit de tuin

man die met twee kinderen komt spelen en gaat na tijdje zelf op bankje zitten

man die moleentuin alleen als doorgang gebruikt

Legenda

- lopen
- - - fietsen
- zitten
- X staan/wachten

15:45 - vrouwen zitten aan picknicktafel op telefoon

15:48 - vrouwen zitten aan picknicktafel op telefoon

15:49 - meisjes spelen, vrouw met op kinderen

15:51 - meisjes spelen

15:55 - man met kinderen, vrouw met kinderen

15:57 - man met kinderen, vrouw met kinderen

16:03 - man met kinderen

16:06 - man met kinderen, meisje rent door tuin

16:09 - meisje rent door tuin

16:10 - jongetje in zandbak

16:13 - vrouw met kinderen, meisjes spelen

Datum: 12 april Tijd: 19:15-19:45 Locatie: molentuin

Weersomstandigheden: 19 graden
regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd				Gezelschap			Activiteit	
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo		>2 mensen
1	1	2	2								B.v. lopen, rennen, zitten, wachten/ stilstaan, spelen, in gesprek, eten, telefoongebruik
2	2	1				2					vrouw met 2 kleine kinderen man, vrouw met kind zitten
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

jonge vrouw speelt met twee kinderen op schommel. Ik loop molentuin binnen en zij kijkt daardoor richting de uitgang te lopen, waarbij ze meerdere keren naar mij kijkt. Dan loopt ze met de kinderen de molentuin uit

komen een man, vrouw en klein kind de molentuin in. Ze lopen de belewingskruis in en gaan een bankje bezit, op het bankje daar zitten. Ik kan ze niet heel goed zien. Het kindje loopt naar de schommel en gaat spelen. De vrouw op het bankje pakt eten en drinken uit een tas en de man en vrouw drinken en eten wat samen

- Legenda**
- lopen
 - - - fietsen
 - zitten
 - X staan/wachten

19:17 - vrouwen met kinderen

19:19 - vrouwen met kinderen verlaten tuin

19:35 - man en vrouw met kind zitten in belevingstuin

19:39 - man speelt met kind

Observatieschema gedrag ruimtegebruik

vandaag 18 graden

Datum: 23 april Tijd: 11:45 - 12:15 Locatie: molentuin

Weersomstandigheden: 14 graden
regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd				Gezelschap			Activiteit	
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo		>2 mensen
1								X			planten water geven
2								X			komt met karretje tuin binnen en loopt naar pipowagen, gaat daar klussen
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

voorbijgangers lopen of fietsen om tuin en kijken naar de tuin gaan de tuin niet binnen terwijl hekken wel open zijn

man geeft planten water en is daarna het onkruid tussen de planten aan het weghalen

vrouw met karretje gaat naar pipowagen en gaat daar klussen, heeft ondertweg de man en mij begroet

Legenda

- lopen
- - - fietsen
- zitten
- X staan/wachten

11:47 - man planten water aan geven

11:49 - man loopt richting planten

12:01 - vrouw met karretje komt tuin binnen

12:06 - man is onkruid aan wieden

Datum: 23 april Tijd: 15:45-16:15 Locatie: moestuin

Weersomstandigheden: 17 graden
regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd					Gezelschap			Activiteit
	Män	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo	>2 mensen	
1								X			bezig in moestuin
2								X			bezig in moestuin
3											
4											
5											
6											
7											
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

man en vrouw ieder bezig in een ander moestuintje, praten wel af en toe met elkaar

komt vrouw met twee kinderen aan, zie dat ze de tuin in willen gaan, maar doen dit uiteindelijk toch niet. Lykt te komen omdat ze mij zien zitten.

verder wordt de tuin niet gebruikt

- Legenda**
- lopen
 - - - fietsen
 - zitten
 - X staan/wachten

15:47 - man en vrouw in moestuin, werken en praten

15:58 - vrouw en twee kinderen lopen toch niet tuin in

16:05 - man en vrouw werken in moestuin

Datum: 23 april Tijd: 19:15-19:45 Locatie: molentuin

Weersomstandigheden: 17 graden
regen bewolkt zonnig (harde) wind

Groep	Geslacht		Leeftijd				Gezelschap			Activiteit	
	Man	Vrouw	0-12 jaar	13-18 jaar	19-30 jaar	31-60 jaar	>60 jaar	Alleen	Duo		>2 mensen
1											B.v. lopen, rennen, zitten, wachten/ stilstaan, spelen, in gesprek, eten, telefoongebruik
2	4	6	1	2						X	
3											
4	1		1						X		
5											
6	1								X		
7	1		1						X		
8											
9											
10											
11											
12											
13											
14											
15											
16											
17											
18											
19											
20											

Veldnotities (overige observaties en beschrijving ruimtegebruik)

groepje turkse mensen aan spelen met kinderen in zandbak en aan het voetballen. Ze laten spullen op picknicktafel liggen terwijl ze aan het spelen zijn iets verderop

komen 3 kinderen tuin binnen, lyken de turkse mensen niet te kennen, maar gaan wel samen met hen spelen

klein kind loopt weg bij de groep en gaat de tuin met de planten en bloemen verkennen. Vrouw loopt er achter aan, kind sloopt overal eventjes in de tuin, aan plantjes en stenen voelen. Vrouw vertelt hem wat over de planten

Legenda

- lopen
- - - fietsen
- zitten
- X staan/wachten

19:16 - groepje mensen in speeltuin en grasveld

19:17 - mensen aan voetballen, spullen op picknicktafel

19:19 - jongen fietst tuin in, gaat zitten in belevingstuin

19:25 - vrouw loopt door tuin

19:28 - drie kinderen komen tuin binnen

19:28 - laten fiets en skeelers achter en gaan spelen

19:35 - kind voelt aan stenen en planten, vrouw legt uit

19:37 - drie nieuwe kinderen spelen met de anderen

19:39 - jongen komt tuin binnen, zit bij andere jongen

19:41 - alle kinderen spelen samen op grasveld

Bijlage 4. Topiclist diepte-interviews Werklustplein

Mijn naam is Vera Leferink. Ik ben voor mijn afstudeerproject vanuit school (Sociale Geografie) deze plek aan het onderzoeken. Ik heb gehoord dat deze plek twee jaar geleden opnieuw is ingericht samen met de bewoners. Ik wil graag meer weten over deze plek en wat jullie er nu van vinden. Zou u mij hierbij willen helpen?

Privacy waarborgen en toestemming

Vind u het goed dat dit gesprek wordt opgenomen? Dit is alleen maar voor de analyse van het gesprek en zodat ik het zelf terug kan luisteren. De opname wordt verder met niemand gedeeld, ook niet met mijn studie.

Er wordt vertrouwelijk omgegaan met deze interviewresultaten. Uw persoonsgegevens zullen niet gebruikt worden in het onderzoek, het blijft helemaal anoniem. Als u geen antwoord wil geven op vragen is dat geen probleem en als u tijdens dit gesprek om welke reden dan ook wilt stoppen kan dat natuurlijk altijd.

Persoonseigenschappen

Man/vrouw

Leeftijdscategorie

Gebruiker/omwonende

Hoe lang woont u hier? / Woont u hier in de buurt?

Waarom bent u hier (in deze buurt) komen wonen?

Activiteit in ruimte

Komt u wel eens op deze plek? / Hoe vaak komt u op deze plek?

Hoelang bent u meestal op deze plek?

Wat doet u dan hier?

Thuis voelen / toe-eigenen

Een tijd geleden is deze plek opnieuw ingericht. Bent u ook betrokken geweest bij de inrichting van deze plek? -> waarom wel of niet?

- Hoe vond u dat dit ging?
- Zijn er conflicten opgetreden in dit proces? (tussen bewoners of met gemeente)

Voelt u zich thuis op deze plek? -> waarom wel of niet?

- Denkt u dat dit ook komt omdat u hier al lang/pas net woont?
- Is er iets gebeurd of veranderd in de buurt of deze plek waardoor dat komt?

Als het bijvoorbeeld lekker weer is en u heeft tijd, zou u dan op deze plek zijn?

- Op bankje zitten, of op eigen meegebracht kleedje
- Als u dan bijvoorbeeld een boek aan het lezen bent hier, zou u die laten liggen als u heel even heen en weer gaat naar huis? -> waarom wel of niet?

Op welke plekken in de buurt of stad voelt u zich wel/nog meer thuis of vind u fijn? -> waarom?

Ik zie dat u hier bloembakken/een stoel/bankje heeft staan, waarom?
Ik zie dat hier een fiets tegen het muurtje staat, waarom zet u deze hier neer?
Heeft u voor uw huis ook bloembakken of een stoel of bankje staan? -> waarom?

Controle / verantwoordelijkheid

Heeft u het gevoel dat deze plek een beetje van u is? -> waarom wel of niet?

Heeft u het gevoel dat u controle heeft over wat er gebeurt op deze plek?

Gebeuren er wel eens dingen op deze plek waar u het niet mee eens bent?

- Wat doet u dan?

Voelt u zich verantwoordelijk voor wat er op deze plek gebeurt?

Inrichting van ruimte

Wat vindt u van hoe de plek eruit ziet?

- Mooi/goed of niet? -> waarom?
- Welke dingen in de ruimte vind u wel mooi/goed?
- Welke dingen in de ruimte vind u niet mooi/goed?
- Heeft dit invloed op dat u zich wel/niet thuis voelt op deze plek?

Wat vind u van de plekken om te zitten op deze plek?

- Voldoende? Fijne plekken?

Is deze plek anders dan andere plekken in de buurt?

Vindt u dat er iets speciaals is aan deze plek, wat deze plek echt kenmerkt?

Is er iets dat u mist in deze ruimte?

Als er iets aan deze ruimte zou veranderen, wat zou u dan willen zien?

- Bijvoorbeeld moestuin, meer/andere zitplekken

Beheer van de ruimte

Wat vind u van hoe de ruimte wordt onderhouden?

- Wat vind u van het groen, is de ruimte schoon en netjes?

Heeft dit invloed op hoe u de plek gebruikt?

Zou u het onderhoud van de plek anders willen zien? -> waarom wel of niet?

- Hoe zou u het anders willen zien?

Als u afval ziet, voelt u zich geroepen om dit op te rapen en weg te gooien?

Bent u zelf weleens bezig op deze plek (groen onderhouden, vegen)? -> waarom wel of niet?

- Hoe komt het dat u zich zo voelt?

Dit waren alle vragen. Heeft u zelf nog iets toe te voegen?

Bijlage 5. Foto-elicatie Werklustplein

Het plein nu

RESPONDENT 22

+ mooi dat er nog grote bomen staan, want anderen zijn gekapt en zijn niet veel grote bomen in de buurt

RESPONDENT 11

- te hoog voor de wijk, blad en takken die op plein en fietspad komen bij wind
 ■ *bomen leuk en prima als blad regelmatig zou worden opgeruimd en vaker wordt gesnoeid. Veel werk om zelf weg te vegen bij veel blad*

RESPONDENT 13

+ bomen vind ik hartstikke mooi
 - laat veel te veel blad vallen wat niet wordt opgeruimd
 ■ *geen vertrouwen in dat het blad wel met regelmaat wordt opgeruimd*
 ■ *bomen zijn goed, maar moet niet veel groenafval geven, of dat moet opgeruimd worden*

RESPONDENT 14

+ bomen zelf zijn mooi
 - veel bladafval van de bomen, ook in eigen tuin
 ■ *vroeger stond er een container voor bladafval op het plein, die zou moeten terugkomen, ook voor blad wat in eigen tuin komt*

RESPONDENT 19

+ hoge bomen vind ik mooi, ik houd van bomen
 + maakt de plek wat groener en mooi dat ze zo groot zijn

RESPONDENT 21

+ grote bomen mooi gezicht
 + veranderen het hele jaar door hoe ze eruit zien
 + grote bomen geeft gevoel van ruimte aan een plein
 + heeft een functie, zorgt voor schaduw en verkoeling als warm is

RESPONDENT 11

- kinderen lopen in de poep
 + gebruiken voor honden poepen mag best, weinig uitlaatplekken in buurt
 ■ *moet iets komen dat kinderen er niet in lopen en spelen*

RESPONDENT 20

+ vind ik fijn want hier kunnen de honden plassen
 ■ *een honden-speeltuintje zou leuk zijn*

RESPONDENT 19

+ hier kunnen de honden plassen en poepen
 ■ *we ruimen het wel op, maar zou echt een hondenuitlaatplek moeten komen, want die zijn er niet*
 ■ *geen vertrouwen dat gemeente hierin investeert*

RESPONDENT 19

+ plek om samen te kunnen zitten
 + veel gebruikt door jongeren, die hebben ook een plek nodig
 ■ *moeten meer plekken komen waar je samen kan zitten*

RESPONDENT 14

- bankjes staan aan verkeerde kant
 - kan zo niet uitkijken op het plein
 - zit op de tafel en niet op de bankjes, zodat je zicht op plein hebt
 ■ *moet zicht zijn op plein*

RESPONDENT 15

+ mogelijkheid om te zitten
 ■ *mag prullenbak erbij zodat je afval weg kan gooien als je er zit*

RESPONDENT 22

+ plek om te zitten is goed, dat verbindt
 - het grijze is wel erg saai, niet uitnodigend

RESPONDENT 20

+ kan je met meer mensen zitten en praten
 + tafel hufterproof
 - tafel lelijk door kille beton
 ■ *iets hufterproof van ander, warmer materiaal zou beter zijn zoals hout*

RESPONDENT 21

+ plek om samen te zitten
 - niet in deze vorm
 - voelt je opgesloten door grote massieve tafel, voelt geforceerd
 - gevaarlijk door scherpe harde randen van tafel
 - niet gezellig door koude en grijze beton
 ■ *iets van hout oogt gezelliger en natuurlijker, zoals afgezaagde boomstam*

RESPONDENT 15

+ goed dat er plek is om te zitten
 - deze ziet er vies uit, ik ga dan op de andere bankjes zitten die niet vies zijn

RESPONDENT 13

+ plek om te zitten
 + uitzicht op plein waar kinderen spelen
 - zit niet op het plein, want ik kan van voor mijn huis ook alles overzien
 - geen behoefte om zelf op plein te zitten
 - komt alleen maar rotzooi van, mensen die zitten en afval van zich afgooien

RESPONDENT 11

+ fijn dat er plek is om te zitten
 - kijkt uit op een plein waar niks te zien is
 ■ *moet iets zijn om op uit te kijken, iets van water of een klein parkje*

RESPONDENT 21

- niet het gevoel dat je onderdeel bent van de ruimte
 - niks leuks om op uit te kijken

RESPONDENT 22

+ als je er zit komen burens soms erbij zitten
 - beetje saai

RESPONDENT 19

- allemaal dezelfde bankjes
 - kan maar met 3 personen zitten
 - als er iemand zit, ga je er niet naast zitten
 - zien er snel smerig uit

RESPONDENT 11

- ziet er niet uit, is kaal
- bloempjes in bomen leuk, maar is voor heel kort, daarna groen of kaal
- honden- en kattenpoep en afval erin
- stekels in planten, dus onhandelbaar in onderhouden en niet fijn voor kinderen
- het houdt de bal niet tegen
 - *iets leuks zoals bloemen erin, of iets wat niet kaal wordt en geen troep van krijgt*
 - *iets eromheen dat geen hondenpoep en afval inkomt, en dat de bal tegenhoudt*

RESPONDENT 22

- + fijne plek voor kinderen om te spelen, wordt veel gebruikt
- jammer dat er kunstgras in ligt

RESPONDENT 13

- + plek waar kinderen kunnen spelen
- + zou weggehaald worden, maar kinderen moeten wel wat hebben
 - *mag wel meer voor kinderen komen, maar moet niet ten koste gaan van het speelveld, van de ruimte*

RESPONDENT 14

- + fijne plek om te spelen
- te weinig speeltoestellen
 - *moet meer komen voor de kinderen, en voor alle leeftijden, ook kleine kinderen*

RESPONDENT 15

- + kinderen kunnen hier leuk spelen
- nu alleen voor de wat oudere kinderen
 - *moeten meer speeltoestellen komen, en ook voor de kleinere kinderen*

RESPONDENT 20

- + goed dat er plek is met speeltoestellen
- + hek is goed zodat kleine kinderen niet kunnen weggrennen
- veel te klein, maar 2 toestellen
- alleen maar voor kinderen van rond 6 jaar, niet voor jongere of oudere kinderen
 - *meer toestellen en ook grotere speeltuin*

RESPONDENT 15

- + open plek is goed voor (tijdelijke) activiteiten (markt, feest)
- + leuke plek om b.v. te voetballen
- basketbalpaal niet geschikt voor echt jonge kinderen
 - *lagere basketgoal voor kleine kinderen*
 - *meer voor alle leeftijden kinderen*

RESPONDENT 13

- + leuk dat kinderen hier kunnen spelen
- + leuk om te kijken naar wat er op het plein afspeelt
- + open ruimte is goed, moet blijven voor voetbal, volleybal en andere activiteiten

RESPONDENT 14

- leeg en kaal plein
- wordt niet veel op gespeeld
- ligt allemaal hondenpoep op
 - *mag wel blijven, maar kleiner en dat er wat meer te doen is voor kinderen*

RESPONDENT 19

- + plein biedt ruimte voor leuke activiteiten (b.v. springkussen)
- gebruik het zelf niet, plein biedt niks voor mijzelf, alleen voor kinderen
- te groot, niemand gebruikt hele plein
 - *zou plein voor helft moeten doen zodat activiteiten kunnen blijven, en andere helft met speeltoestellen*

RESPONDENT 20

- + goede ruimte voor activiteiten en spelen door en met kinderen
- te harde ondergrond voor spelen, gevaarlijk
 - *zachtere ondergrond*
 - *meer te doen, zoals Cruyff Court of skatebaantje*

RESPONDENT 21

- te prominent, te groot
- wordt weinig gebruik van gemaakt
- + ik geniet wel van dat er kinderen spelen, geeft buurtelijk en veilig gevoel
 - *plein kan helft kleiner, dan nog steeds goed voor basketbal*

Alternatieven

Parkeren (R. Leers)

RESPONDENT 15

- gaat ten koste van alles voor de kinderen, dan is er niks meer voor hen

RESPONDENT 20

- dan is er helemaal niks meer voor de kinderen
- geen open ruimte meer, en dat is juist goed voor spelen en activiteiten

RESPONDENT 22

- dit is niet nodig want er is hier altijd plek voor mijn auto
- plek moet juist vergroenen en voor kinderen blijven

Nieuwbouw (D. Stoelwinder)

RESPONDENT 11

- wil niet nog meer mensen hier
- wil niet op die huizen uitkijken, liever op het plein of een klein parkje

RESPONDENT 15

- kijk je tegen huizen aan, open plek voor activiteiten juist fijn
- dan gaat alles voor de kinderen weg

RESPONDENT 21

- gaat waarschijnlijk ten koste van het beetje groen wat er nu is, ik vind die grote bomen geweldig

Moestuin (Zwanenburg Halfweg)

RESPONDENT 13

- blijft toch niet goed, wordt vernield, zou hek met slot omheen moeten
- + idee van moestuin is leuk, als maar niet vernield wordt

RESPONDENT 15

- alles zou eruit worden getrokken en worden vernield
- vind het zelf ook niet leuk om in de tuin bezig te zijn

RESPONDENT 21

- + ik houd van functioneel groen
- + kan eigen eten verbouwen en bezig zijn in de ruimte

RESPONDENT 22

- + leuk als je er samen in kan werken
- wordt waarschijnlijk vernield

Buurttuin (Weverling)

RESPONDENT 13

- + planten en bomen wat niet veel afval geeft, wat je niet mee naar binnen loopt
- + bloeiende planten met kleur
- moet niet ten koste gaan van speelveld, kinderen moeten ruimte blijven hebben om te spelen en voetballen

RESPONDENT 14

- + breed bankje waar je met meer kan zitten
- + rust door bloemen en lage beplanting
- + bankjes die uitkijken op parkachtige ruimte, met lage beplanting en planten met verschillende kleuren
- honden gaan poepen, dus dit tegengaan (b.v. door een hek)

RESPONDENT 22

- + denk dat het mensen verbindt, vooral omdat het voor het buurthuis zou liggen
- + lage en kleurige beplanting is aantrekkelijker dan wat we nu hebben
- + bankjes heel belangrijk, kan je met vrienden of burens zitten (en op kinderen letten)
- + zou zo ook de ruimte wel gebruiken, met boekje zitten, als het deels spelen en deels buurttuin is met bankjes
- + idee dat je in Vogelpark bent

Klimaatbosje (P. Post)

RESPONDENT 15

- deze planten groeien heel snel en dan staat het vol en zijn die planten hoog
- beplanting moet lager blijven en makkelijker in onderhoud, geen stekels of dat er veel groenafval vanaf komt

RESPONDENT 11

- is vies groen. Gaan weer honden in poepen. Heb ik nu ook voor de deur
- wil planten wat goed te onderhouden is en niet veel afval afkomt

RESPONDENT 11

- + water is leuk, met bruggetje erover
- + natuurlijke elementen, water en hout
- + ook voor kinderen, maar ook meer het idee van een klein parkje

RESPONDENT 14

- + meer speeltoestellen voor de kinderen
- + ook speeltoestellen voor de jongere kinderen, voor alle leeftijden

RESPONDENT 19

- + een groene speelplek, nu is alles zo versteend
- + houtsnippers bij speelplek is mooi, voelt natuurlijk aan
- gras wordt alleen maar weer als hondenuitlaatplek gebruikt

RESPONDENT 20

- + hout en water geven mij rust
- + leuk voor kinderen om te spelen
- + voor jonge en oudere kinderen

RESPONDENT 22

- + organische vormen en natuurlijke elementen
- + houtsnippers
- + combinatie van bankjes, spelen en lage beplanting
- + boomstam waar je op kan zitten en spelen

RESPONDENT 11

- + ziet er leuk uit, kan je met elkaar op het plein zitten
- + met meerdere mensen zitten
- + moet naar de kinderen kunnen kijken
- + vind zitplekken van hout heel mooi, ook fijner om op te zitten

RESPONDENT 13

- + zitplekken die uitkijken op het sportveld
- moet niet ten koste gaan van het sportveld, van de plek waar kinderen spelen

RESPONDENT 15

- + leuke plekken om te zitten als er wat te doen is, of als we met vrienden zijn
- + ook voor kinderen om te zitten of te spelen

RESPONDENT 19

- + plek om samen te zitten met burens en met vrienden, dat is er nu niet
- + met een tafel
- + van hout, mooier dan beton
- + kan vanuit daar kinderen in de gaten houden

RESPONDENT 21

- + oogt gezellig en warm door kleur van het hout, veel beter dan beton
- + kan je met meerdere mensen zitten

RESPONDENT 22

- + zitplekken waar meer mensen kunnen zitten verbindt
- + verplaatst de gesprekken voor het huis naar het plein
- + moet wel hufferproof, want bang dat vernield wordt

RESPONDENT 21

- + als ik zin heb in bbq, hoeft het niet in mijn kleine tuintje

RESPONDENT 14

- + leuk om buiten te kunnen sporten
- + gratis

RESPONDENT 19

- + leuk om buiten te sporten, kan samen
- + gratis
- + mensen in volkswijk zijn wel ongezonder

RESPONDENT 22

- + kunnen wij sporten en tegelijk de kinderen in de gaten houden die aan spelen zijn
- + voor alle leeftijden

Bijlage 6. Topiclist diepte-interviews Molentuin

Mijn naam is Vera Leferink. Ik ben voor mijn afstudeerproject vanuit school (Human Geography) deze plek aan het onderzoeken. Ik heb gehoord dat op deze plek eigenlijk gebouwd zou worden, maar dat de bewoners het hier niet mee eens waren en het jullie is gelukt deze plek samen op te bouwen tot hoe het nu is. Ik wil graag meer weten over deze plek en wat jullie er nu van vinden. Zou u mij hierbij willen helpen?

Privacy waarborgen en toestemming

Vind u het goed dat dit gesprek wordt opgenomen? Dit is alleen maar voor de analyse van het gesprek en zodat ik het zelf terug kan luisteren. De opname wordt verder met niemand gedeeld, ook niet met mijn studie.

Er wordt vertrouwelijk omgegaan met deze interviewresultaten. Uw persoonsgegevens zullen niet gebruikt worden in het onderzoek, het blijft helemaal anoniem. Als u geen antwoord wil geven op vragen is dat geen probleem en als u tijdens dit gesprek om welke reden dan ook wilt stoppen kan dat natuurlijk altijd.

Persoonseigenschappen

Man/vrouw

Leeftijdscategorie

Gebruiker/omwonende

Hoe lang woont u hier? / Woont u hier in de buurt?

Waarom bent u hier (in deze buurt) komen wonen?

Activiteit in ruimte

Komt u wel eens op deze plek? / Hoe vaak komt u op deze plek?

Hoelang bent u meestal op deze plek?

Wat doet u dan hier?

Eigendom

Deze plek is door buurtbewoners gekocht van de woningcorporatie. U hoeft het niet te vertellen of niet te vertellen hoeveel, maar heeft u ook hieraan bijgedragen?

- Wilt u vertellen waarom wel of niet?

De tuin is ingericht door de buurtbewoners, heeft u ook hieraan meegeholpen? -> waarom wel of niet?

- Hoe vond u dat dit ging?
- Zijn er conflicten opgetreden in dit proces? (tussen bewoners)

Thuis voelen / toe-eigenen

Voelt u zich thuis op deze plek? -> waarom wel of niet?

- Denkt u dat dit ook komt omdat u hier al lang/pas net woont?
- Is er iets gebeurd of veranderd in de buurt of deze plek waardoor dat komt?
- Voelt het voor u als een echte openbare ruimte?

Als het bijvoorbeeld lekker weer is en u heeft tijd, zou u dan op deze plek zijn?

- Op bankje zitten, of op eigen meegebracht kleedje
- Als u dan bijvoorbeeld een boek aan het lezen bent hier, zou u die laten liggen als u heel even heen en weer gaat naar huis?

Op welke plekken in de buurt of stad voelt u zich wel/nog meer thuis of vind u fijn? -> waarom?

Ik zie dat u hier bloembakken/een stoel/bankje heeft staan, waarom?

Ik zie dat hier een fiets tegen het muurtje staat, waarom zet u deze hier neer?

Heeft u voor uw huis ook bloembakken of een stoel of bankje staan? -> waarom?

Controle / verantwoordelijkheid

Heeft u het gevoel dat deze plek een beetje van u is? -> waarom wel of niet?

Komt dit echt alleen omdat de grond echt van jullie is? Maakt het voor u verschil dat de grond van jullie is of van de gemeente/woningcorporatie?

Heeft u het gevoel dat u controle heeft over wat er gebeurt op deze plek?

Gebeuren er wel eens dingen op deze plek waar u het niet mee eens bent?

- Wat doet u dan?

Voelt u zich verantwoordelijk voor wat er op deze plek gebeurt?

Inrichting van ruimte

Wat vindt u van hoe de plek eruit ziet?

- Mooi/goed of niet? -> waarom?
- Welke dingen in de ruimte vind u wel mooi/goed?
- Welke dingen in de ruimte vind u niet mooi/goed?
- Heeft dit invloed op dat u zich wel/niet thuis voelt op deze plek?

Wat vind u van de plekken om te zitten op deze plek?

- Voldoende? Fijne plekken?

Is deze plek anders dan andere plekken in de buurt?

Vindt u dat er iets speciaals is aan deze plek, wat deze plek echt kenmerkt?

Is er iets dat u mist in deze ruimte?

Als er iets aan deze ruimte zou veranderen, wat zou u dan willen zien?

- Bijvoorbeeld moestuin, meer/andere zitplekken

Beheer van de ruimte

De Molentuin wordt ook helemaal onderhouden door de buurtbewoners, helpt u ook hieraan mee? -> waarom wel of niet?

- Wat doet u dan?

- Komt dit omdat u wel/niet heeft meebetaald aan de Molentuin, of zou u het ook doen als het grond eigendom is van de gemeente?

Als u afval ziet, voelt u zich geroepen om dit op te rapen en weg te gooien?

Bent u zelf weleens bezig op deze plek (groen onderhouden, vegen)? -> waarom wel of niet?

- Hoe komt het dat u zich zo voelt?

Wat vindt u van hoe de ruimte wordt onderhouden?

- Wat vindt u van het groen, is de ruimte schoon en netjes?

Heeft dit invloed op hoe u de plek gebruikt?

Zou u het onderhoud van de plek anders willen zien? -> waarom wel of niet?

- Hoe zou u het anders willen zien?

Dit waren alle vragen. Heeft u zelf nog iets toe te voegen?

Bijlage 7. Codeboom interviews Werklustplein

Code	Bestanden	Referenties
ontwikkeling gebied	7	23
informele leiders	2	4
bewonerscommissie (niet meer actief)	2	3
één of twee leiders	1	1
voorzitter huurderorgaan Rentree	1	1
sociale vaardigheden	1	1
buurtbelang	1	1
samenwerking herinrichting	3	10
verloop samenwerking	3	9
niet gehoord voelen	3	6
moeilijke 'taal' van gemeente	1	3
gemeente	1	1
betrokkenheid herinrichting	6	9
wel betrokken	2	2
renovatie en veiligheid	1	1
niet betrokken	4	7
wist er niet van	1	3
geen gebruik plein (zie 'gebruik gebied')	1	1
geen contact	2	3
buurthuis voelt als gesloten groep mensen	2	2
met direct omwonenden plein	1	1
gebruik gebied	8	41
plein	8	26
wel gebruik	4	9
activiteiten	1	1
buurt(huis) activiteiten	1	1
gezamenlijk gebruik	3	7
(in zon) zitten	1	3
koffie drinken	1	1
met (klein)kinderen	3	3
geen gebruik (gebruik ruimte voor huis)	7	17
niets te doen (voor volwassenen)	3	5
slecht onderhoud (zie 'onderhoud')	2	3
geen bijzondere inrichting (zie 'inrichting')	2	2
alleen voor (oudere) kinderen	5	5
geen (jonge) (klein)kinderen	2	2
ruimte voor het huis	6	15
in ruimte of tuintje werken	2	3
zitten (met burens, vrienden)	5	12
kijken naar plein	3	3
in schaduw	2	2

binding voelen	8	24
in buurt	7	12
sociaal	7	12
sociale controle in buurt	4	4
contact tussen mensen	5	7
levendigheid door aanwezigheid mensen	1	1
met plein	6	12
wel binding	2	3
bijdrage aan plein	1	2
verantwoordelijk voor meubilair	1	1
betrokken bij herinrichting	1	1
lang woonachtig	1	1
geen binding	4	9
geen gebruik plein (zie 'gebruik gebied')	4	5
buurthuis voelt als gesloten groep mensen	1	1
slecht onderhoud en afval (zie 'onderhoud')	2	2
verloop samenwerking gemeente		
controle en verantwoordelijk voelen	7	17
vrijwilliger, lid buurthuis	1	1
actie	5	9
verantwoordelijkheid eigen actie (kind)	1	1
aanspreken ongewenst gedrag	5	8
voorkomen misbruik plein	2	2
omgang tussen mensen	2	2
niet	5	7
geen zicht op plein	3	4
gedrag anderen	2	3
inrichting	8	108
sportveld	4	13
huidig	4	8
te groot, leeg, kaal (-)	1	1
alles verhard	2	2
nodigt niet uit tot verblijven	2	2
openheid	2	4
(tijdelijke) activiteiten - levendigheid (+)	2	4
spelen en sporten	2	2
buurtactiviteiten	1	2
voor oudere kinderen (-)	1	1
niks voor volwassenen	0	0
alternatief	2	5
deel sportveld, deel gras of lage beplanting	2	3
kleurgebruik	1	2
speeltuin	3	15
huidig	3	6
kinderen spelen (+)	0	0
alleen voor oudere kinderen (-)	3	4

te weinig speeltoestellen (-)	1	1
afval (-)	1	1
alternatief	2	9
voor kinderen van alle leeftijden	1	6
integreren in groen	0	0
natuurlijke elementen (houtsnippen, boomstam, water)	1	2
meer zitgelegenheid	1	1
groen	8	56
huidig	8	41
groenperkjes	6	26
geen kleur, somber (-)	2	3
hoge beplanting (-)	2	9
geen zicht op plein	2	6
naalden, doorns (-)	1	3
gevaarlijk voor kinderen	1	1
onhandelbaar onderhoud	1	1
groenafval (-)	2	2
honden- en kattenpoep (-)	2	5
spelende, lopende kinderen	1	1
afval (-)	2	3
houdt ballen niet tegen (-)	1	1
groenstrook	4	5
hondenpoepveld	4	5
kinderen lopen erin (-)	1	1
kunnen honden behoefte doen (+)	0	0
hoge bomen	6	10
grootte (+)	3	3
schaduw, verkoeling (+)	2	2
grootte (-)	4	4
blad- en takafval - gevaarlijk	3	3
veranderen door jaar (+)	1	1
geeft gevoel van ruimte	0	0
alternatief	6	15
lage beplanting - zicht	2	2
bloemen - kleur (in elk seizoen)	5	8
weinig groenafval	0	0
verblijven	2	2
lage beplanting, gras	2	2
functioneel	2	3
moestuyn; bezig zijn, eten	1	1
combineren met spelen	1	1
veilig	5	8
hek voor kinderen (+)	1	1
scooters en fietsers voor huizen (-)	4	6
naalden, doorns in planten (-)	1	1

zitgelegenheid	4	16
huidig	4	12
voldoende	1	1
picknicktafel	3	9
samen en alleen zitten (+)	1	1
geen zicht op plein (-)	1	1
materiaal; beton	3	6
hufterproof (+)	1	1
hard en scherp (-)	1	3
somber, ongezellig	2	2
opgesloten gevoel (-)	1	1
bankjes	2	2
uitzicht op plein (+)	0	0
niks te zien op plein (-)	1	1
samen en alleen zitten (+)	1	1
kan niet met veel zitten (-)	0	0
alternatief	2	4
materiaal	1	1
natuurlijk materiaal mooier, prettiger	1	1
uitzicht op activiteit, spelen, groen	1	2
samen zitten	1	1
onderhoud	8	71
onderhoud plein	8	63
niet door bewoners (willen opzich wel)	7	42
gebrek structuur en organisatie	5	8
stop van bewonerscommissie	1	1
plezier belangrijk	1	2
gevoel het alleen te moeten doen, altijd dezelfde	5	16
geen buurthuis en activiteiten door corona	1	1
onhandelbare beplanting	1	4
dichtgegroeid	1	1
naalden, doorns (→ onveilig voor kinderen)	1	1
niet andermans afval opruimen	3	5
niks terugzien voor moeite, zelfde problemen	1	2
niet gehoord voelen door gemeente	1	1
geen tijd	2	4
lichamelijk niet mogelijk	1	1
licht actief in begin	1	2
subsidie WijDeventer	1	1
door één of twee personen	1	1
negatief	5	11
blad- en takafval bomen (regelmatig opruimen of bomen met minder groenafval)	3	3
(groen)afval in groenperkjes	2	2
honden- en kattenpoep (kinderen spelen/lopen hierin) (prima dat poepen, maar dan hekje)	3	5
afval bij bankjes	1	1
afwezigheid groencontainer	1	1

afval oprapen	3	6
niet	3	6
er ligt teveel	1	1
niet andermans afval opruimen	1	3
hondenpoep melden	2	2
onderhoud ruimte voor huis	5	8
schoonhouden door bewoners	5	6
afval oprapen	2	2
invloed op gebruik ruimte	0	0
geen gebruik plein	0	0
zelf plein niet onderhouden	0	0

Bijlage 8. Codeboom interviews Molentuin

Code	Bestanden	Referenties
ontwikkeling gebied	8	63
informele leiders	5	40
kleine kerngroep	1	5
relevante opleiding of beroep (docent, gemeente)	4	11
milieubewust	1	1
plezier en doorzettingsvermogen	4	8
sociale vaardigheden	3	13
buurtbelang	3	8
contact maken	2	5
contact buurtbewoners	1	1
inlichting bestuur	2	2
meedenken buurtbewoners	4	4
binding door samenwerking koop	2	3
contact wijkmanager (aanspreekpunt gemeente)	1	3
samenwerking opzet	3	10
verloop samenwerking	1	4
niet gehoord voelen	1	1
in opstand	1	1
serius worden genomen	1	1
hulp deskundigen (landbouw, cultuur, sociaal)	3	4
stichting bewonersinitiatieven	1	8
gemeente	1	1
woningcorporatie leder1	1	1
betrokkenheid opzet	6	8
wel betrokken	1	1
bijdragen aan groene plek in buurt	1	1
niet betrokken	5	7
woonde er niet	3	4
wist er niet van	2	2
gebruik gebied	7	24
individueel gebruik	3	3
afval opruimen	1	1
bezig in moestuin	1	1
in contact met anderen, deelname activiteiten	1	1
(in zon) zitten	1	1
gezamenlijk gebruik	7	17
(in zon) zitten	7	7
eten of picknick	2	2
koffie drinken	1	1
met (klein)kinderen	3	3
bezig in moestuin	2	3
activiteiten	3	4
basisschool activiteiten	2	2

buurtactiviteiten	1	1
binding voelen	8	51
grondbezit	5	14
speelt geen rol	4	6
verantwoordelijkheid	3	5
unieke plek in buurt	5	11
inrichting (zie 'inrichting')	1	1
zelfbeheer en enthousiasme (zie 'onderhoud')	2	2
groene ruimte in bestrate buurt	2	3
sociaal	7	24
mensen leren kennen door gebruik (moes)tuin	5	10
contact tussen mensen	4	8
levendigheid door aanwezigheid mensen	1	3
samenwerking onderhoud	2	3
controle en verantwoordelijk voelen	6	22
lid taakgroep	1	1
veel doen in ruimte	1	2
gevoel gezamenlijke tuin	1	2
actie	6	15
verantwoordelijkheid eigen actie (kind)	1	2
aanspreken ongewenst gedrag	6	13
voorkomen misbruik tuin	4	4
in stand houden plek	2	3
plek voor kinderen	2	2
inrichting	6	57
spelen	5	7
speelgoed aanwezig	4	5
speeltoestellen jong en oud	1	1
groen	5	20
moestuin	2	3
zelf bezig in ruimte	0	0
anderen bezig zien	1	1
bloemen	2	3
kleur	1	1
(fruit)bomen	2	4
iedereen mag fruit plukken	2	2
belevingstuin	1	1
beschutte plek	1	1
educatief voor kinderen	1	3
gevoel bij groen	3	3
geeft rust, minder stress	2	2
voelt natuurlijk aan	1	1
openheid	1	1
ruimte voor activiteiten	1	1
toegankelijk	1	1
veilig	3	4

hek voor kinderen	2	2
verlichting	1	1
zichtbaarheid	1	4
zichtbaarheid in ruimte	1	1
lage beplanting	1	1
zichtbaarheid vanaf straat	1	2
zitgelegenheid	5	9
voldoende	2	2
variatie	2	2
wel en niet beschut	2	2
in zon	1	1
samen zitten	1	1
materiaal	0	0
uitzicht	2	2
zicht op kinderen	2	2
vriendelijk, laagdrempelig	1	7
creativiteit	1	1
eigengemaakte verbodsborden	1	3
laagdrempelig	1	3
leeftijdsloos	2	5
ieder eigen plek	2	4
onderhoud	8	46
positief	7	17
geen zwerfafval, groenafval, hondenpoep	2	4
doet natuurlijk aan	1	1
zelfbeheer, hoe bewoners willen	3	4
geld speelt minder rol dan bij gemeente	2	4
subsidie WijDeventer	2	3
invloed op gebruik ruimte	1	1
netjes met ruimte omgaan	1	1
gebruik tuin doordat onderhouden is	1	1
afval oprapen	5	6
structuur en organisatie	2	3
stichtingsbestuur, kerngroep	2	2
klusdagen	7	19
wel actief	5	13
tijd over	1	1
plek in stand houden	3	4
tuinieren, ontspanning	1	1
contacten opdoen	3	3
zelf geen tuin	0	0
vrijblijvend	3	3
niet actief	3	6
geen tijd	1	1
niet geïnformeerd, maar wil wel helpen	1	2
wist niet van zelfbeheer, wil wel helpen	1	1
lichamelijk niet mogelijk	1	1

